

Język polski

Elżbieta LUBCZYŃSKA-JEZIORNA

przewodnik metodyczny
dla klasy czwartej
szkoły podstawowej

WYDAWNICTWA EDUKACYJNE WIKING

© Copyright by Wydawnictwo Edukacyjne Wiking II s.j.

Projekt okładki	Andrzej Bogusz
Redakcja techniczna i skład	Katarzyna Poprawska-Borowiec
Korekta	Anita Mielczarek

ISBN 978-83-88323-18-8

Wrocław 2009
Wydanie pierwsze

Korespondencję i zamówienia prosimy kierować pod adresem:

Wydawnictwa Edukacyjne WIKING
54-618 Wrocław, ul. Słonimska 23
tel./fax: 71 374 20 64, 71 351 60 33
infolinia: 801 358 008

Kontakt za pomocą mediów elektronicznych:

e-mail: wydawnictwa@wiking.com.pl
strona internetowa: www.wiking.com.pl

Druk i oprawa:
Drukarnia i Oficyna Wydawnicza „Signum”
ul. Kresowa 4, 56-400 Oleśnica

PLAN:

1. Z CZEGO UCZYĆ? O POMOCACH	4
2. NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ? O PODRĘCZNIKU	8
2.1. Cechy, wyróżniki, aksjomaty	8
2.2. Mapa	13
2.3. Wyspy	15
2.4. Przewodniki	20
2.5. Drogowskazy	22
3. JAK WARTO UCZYĆ? O METODACH AKTYWNYCH	30
4. JAK ŁĄCZYĆ TREŚCI? O PROJEKCIE	45
4.1. Definicje, wytyczne, ogólniki	45
4.2. Propozycja zadań polonistycznych	51
4.3. Propozycja działań międzyprzedmiotowych	53
5. JAK EGZEKWOWAĆ? O WYMAGANIACH	61
6. JAK PLANOWAĆ CZYTANIE? O PRACY Z LEKTURĄ	64
6.1. Co czytać w klasie czwartej?	64
6.2. Przygotowania do pracy z lekturą	65
6.3. Propozycja lekcji z lekturą: Jan Brzechwa, <i>Akademia Pana Kleksa</i> ...	71
7. JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE	88
7.1. „Huczy szumny, gwarny wrzesień...”	88
7.2. „Dom otwiera swoje cztery ściany...”	107
7.3. „Za siódmą górą za siódmą rzeką...”	125
7.4. „Otwieram złotą furtkę snu...”	142
7.5. „Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną...”	166
7.6. W rytmie pór roku	182
7.7. Gramatyka	190
8. ZAMIAST PODSUMOWANIA	206
8.1. Varia	206

1. Z CZEGO UCZYĆ? O POMOCACH

A ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź (...)
Pokaż mi wody ogromne i wody ciche,
rozmowy gwiazd na gałęziach pozwól mi słyszeć zielonych,
dużo motyli mi pokaż, serca motyli przybliż i przytul,
myśli spokojne ponad wodami pochyl miłością.
K.I. Gałczyński „Prośba o wyspy szczęśliwe”

Seria *Wyspy szczęśliwe* (podręcznik do kształcenia literacko-kulturowego i – składający się z dwóch części – zeszyt ćwiczeń z wiadomościami do kształcenia językowego w klasie czwartej szkoły podstawowej) Grażyny i Jacka Kuleszów – praktykujących nauczycieli (na różnych poziomach edukacyjnych), twórczych metodyków (opiekunów praktyk studenckich, nauczycieli akademickich w Kolegium Nauczycielskim), edukatorów Nowej Szkoły i egzaminatorów – wyraźnie zespaja wszelkie kompetencje autorów. Bazując na wyrazistych przesłankach teoretycznych z zakresu m.in. dydaktyki, metodyki, literaturoznawstwa, językoznawstwa, kulturoznawstwa i psychologii rozwoju dziecka, wyjątkowo – ciekawie, twórczo, nietuzinkowo – kreśli zadania do pracy z różnorodnymi tekstami kultury. Odznacza się także szczególnie bogatą obudową w postaci pomocy dla nauczyciela:

– **program nauczania języka polskiego w klasach IV–VI** pt. „Wyspy szczęśliwe”¹ autorstwa Grażyny i Jacka Kuleszów – uwzględniając „Podstawę programową” i „Standardy wymagań”, buduje spójną propozycję programową zawierającą przejrzyście omówione: cele nauczania (w planie ogólnym i szczegółowym), rozkłady treści, ścieżki edukacyjne, spis lektur, procedury osiągania celów (zbudowane na ministerialnych wskazówkach dotyczących zasad nauczania), działania motywujące uczniów do aktywności, mierzenie efektów pracy (z propozycją ciekawych kart oceny ucznia). Uwrażliwia nauczyciela na szczególne rodzaje działań, które winien on podjąć ze swoimi uczniami we współczesnej szkole m.in.: przygotowanie, wartościowanie, zachęcanie, kształcenie i stymulowanie. Autorzy charakteryzują swój program następująco: „Przygotować ucznia do funkcjonowania w świecie współczesnej kultury, nauczyć go rozpoznawania wartości moralnych: dobra, piękna, prawdy, zachęcić do poznawania literatury i innych tekstów kultury, wprowadzić w tradycję kultury narodowej i europejskiej, wykształcić kompetencje komunikacyjne, pobudzić postawy kreatywne – (...) program i skorelowane z nim podręczniki mają sprostać zadaniom, jakie stawia przed polonistami współczesny im świat”. Co ciekawe – program jest na tyle komplementarny, że stanowić może osobną pozycję bibliograficzną na liście lektur metodycznych i dydaktycznych budujących pole odniesień dla każdego polonisty; notabene na końcu podaje bibliografię uwzględniającą pozycje najnowsze i dotyczącą różnorodnych aktywności nauczyciela;

¹ G., J. Kuleszowie, *Program nauczania języka polskiego w klasach IV–VI szkoły podstawowej*, Wrocław 2008, s. 4.

– **plan wynikowy** – dostępny w wersji elektronicznej na stronie Wydawnictwa pozwala precyzyjnie rozplanować treści nauczania; pokazuje, jak łączyć pracę z podręcznikiem literacko-kulturowym w korelacji z zeszytami ćwiczeń; nazywa cele kształcenia, dzieląc je na podstawowe i ponadpodstawowe – co niezmiernie ułatwia nauczycielowi wybór zadań, a wręcz poleceń do poszczególnych tekstów; pomaga indywidualizować nauczanie, tak konstruować lekcje, by dopasować kolejne ich etapy do możliwości swoich uczniów, by – w efekcie – możliwości dziecka stymulowały określone polecenia nauczyciela; nie wszyscy zatem będą czytać i poznawać wszystko, ale uzdolnieni i zainteresowani będą mogli robić więcej, a nauczyciel nie zostanie zobligowany do stałej konieczności wykonywania kserokopii bądź poszukiwania zadań ambitnych; wszelkie równanie poziomów, którego końcowym produktem jest zmarnowany potencjał tudzież – nierzadko – całkowita niechęć do przedmiotu, ma szanse na eliminację;

– **sprawdziany** – podobnie jak plan wynikowy dostępne na stronie Wydawnictwa stanowią nieocenioną pomoc; rozpisane na grupy A i B, uwzględniają trudności, z jakimi boryka się dziecko dyslektyczne, budują także wachlarz zadań do wyboru dla uczniów zdolnych. Stanowią spójne podsumowanie pracy z poszczególnymi rozdziałami obu podręczników – do kształcenia językowego i literacko-kulturowego, ciekawie łącząc oba toki, pokazują, że nie sposób kształcić kompetencji językowych w oderwaniu od kształcenia literacko-kulturowego. Zadania na sprawdzianie nie wymagają od ucznia biernego powtarzania wyuczonych regułek, ale egzekwują umiejętność wykorzystania wiedzy w praktyce twórczej. Dziecko ma więc „stworzyć, odmienić, wypisać, poprawić, ułożyć” etc. – wykazać się zatem rozumieniem i czynnym posługiwaniem się definicjami. Sprawdziany stawiają ucznia po raz kolejny w określonych rolach – twórcy, odbiorcy, krytyka – charakterystycznych dla całej aktywności podczas poszczególnych lekcji języka polskiego. Stała naprzemiennność tych postaw i nieustanne przeplatanie aktywności to cecha wyróżniająca podręcznik Państwa Kuleszów. Opracowany zbiór sprawdzianów proponuje także nauczycielowi szczegółową punktację – eksponuje ona każdą z ocenianych umiejętności, przydzielając im określone ilości punktów. To z jednej strony bardzo upraszcza proces sprawdzania pracy ucznia, z drugiej daje obu stronom (nauczycielowi i dziecku, a pośrednio także rodzicowi) pełną informację o czynionych postępach, o obszarach, nad którymi trzeba pracować bądź do których należy wracać;

– **podręcznik metodyczny** – podlegający aktualnie lekturze; dystansujący się względem nadmiaru terminologii i ustaleń teoretycznych, powołujący je do istnienia w pryzmacie praktycznych propozycji. Ma ambicje służyć opisem poszczególnych części podręcznika i propozycją konkretnych rozwiązań w ramach lekcji, metod i zadań. Każdy z zaprezentowanych pomysłów winien podlegać twórczej weryfikacji nauczyciela, który najlepiej zna swój zespół klasowy, wie tym samym, jak dobierać materiał, by planowane – w pracy z konkretnym zespołem uczniów – osiągnięcia realizowały oczekiwania nauczyciela i wpisywały się w możliwości dzieci, stymulując je, a nie tłamsząc;

– **konferencje Wydawnictwa WIKING** – organizowane z rozmachem w różnych miejscach Polski służą nie tylko kontaktowi z wybitnymi osobistościami nauki (m.in.: prof. Miodek, prof. Żurek), ale także pozwalają na osobiste spotkanie z autorami, na bieżące wymiany myśli i poglądów; stają się okazją do prezentacji pomysłów; autorzy dzielą się na nich przepracowanymi formami i rozwiązaniami w planie całości kształcenia polonistycznego na poziomie II etapu kształcenia bądź w przyrządzie konkretnych rozwiązań w obrębie konkretnej jednostki lekcyjnej;

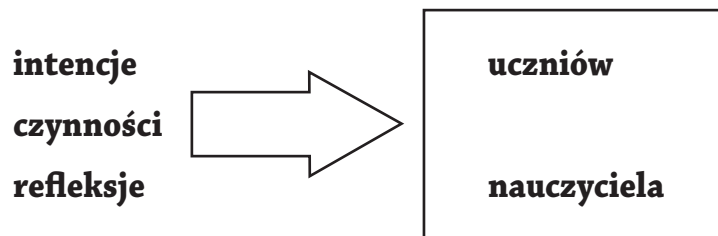
– **strona internetowa www.wiking.com.pl** – znajdują się na niej na bieżąco aktualizowane cenne wskazówki dla nauczycieli (sprawdziany, plany, kartkówki, programy), wiele pomocy dostępnych po zalogowaniu bez konieczności uiszczania jakichkolwiek opłat. To miejsce, które służy także wymianie opinii i rozeznaniu w aktualnych działaniach wydawniczych.

Wszystkie te materiały (stale poszerzana jest ich oferta!) w sposób wyjątkowy pozwalają nauczycielowi planować swoją pracę, porządkować działania, przewidywać ich skutki i zmierzać do wniosków, które winny ponownie stymulować kolejne etapy nauczycielskiej aktywności. Nauczyciel ma więc możliwość zaplanowania określonych czynności podczas lekcji (poradnik metodyczny, sprawdziany, kartkówki), ale – co wydaje się najistotniejsze – w przyrządzie poszczególnych tygodni, miesięcy, a w efekcie całego roku szkolnego (plan wynikowy i program). Dopiero tak rozpisane czynności dają obraz całości, a także tworzą podstawowy i najbardziej pożądaný model dydaktyki szkolnej. Proponowane nauczycielowi pomoce stawiają go w sytuacji komfortowej. Pomagają bowiem płynnie przemierzać poszczególne etapy procesu, jakim jest nauczanie². Najprościej można go podsumować następująco:

1. PLANOWANIE – rozumiane jako swoista sieć pedagogicznych intencji; nauczyciel więc winien w swych zamierzeniach nieustannie konstruować cele (poszczególnych zadań, jednostek lekcyjnych czy większych partii materiału); wybierać treści (nie z każdą klasą zrobię to samo, nie w każdej wszystko, nie każde dziecko będzie pracowało tak samo!); analizować metody, jakimi warto pracować; a w końcu poddać refleksji formy prezentowania wiedzy, która z jednej strony ma stać się udziałem uczniów, z drugiej nie powinna być – na tym etapie – przedmiotem osobnych wykładów, ale raczej efektem dziecięcych poszukiwań, wytworem dedukcji; planowanie zdaje się mieć charakter ciągły, determinuje bowiem kolejne zadania z konkretną klasą i konkretnym uczniem; nauczyciel zatem poddany jest nieustannej **konieczności planowania**, które wynika z umiejętności wnioskowania z działań zakończonych, czyli zrealizowanych lekcji, projektów, omówionych lektur etc.

² Szczegółowo różnorakie teorie dydaktyczne i teorie procesów: nauczania, nauki i uczenia się prezentuje Michael Uljens w artykule *Dydaktyka szkolna* [w:] *Pedagogika*, red. B. Śliwowski, Gdańsk 2006, t. II, s. 105–251.

2. PROCES NAUCZANIA – poszczególne etapy planowania znajdują urzeczywistnienie w samej czynności nauczania – czyli konstytuują właściwy proces dydaktyczny. Badacze nazywają go spotkaniem pedagogicznym³, które skupia w sobie

Ciekawe, że owo spotkanie stale implikuje określony ciąg sytuacji, których naprzemiennność zdaje się charakteryzować każdą jednostkę lekcyjną, bowiem:

- nauczyciel w sposób ciągły doświadcza sytuacji pedagogicznej – nawet, jeśli organizujemy zabawę, inicjujemy grę, zachęcamy do śmiechu, wiemy, jaki jest cel tych działań, myślimy o konsekwencjach, liczymy na spełnienie się celu;
- nauczyciel bierze udział w doświadczeniu z określoną intencją – nie tylko zatem uczymy (choć ta intencja zdaje się często najistotniejsza), ale i poznajemy, rozpoznajemy, weryfikujemy;
- uczeń doświadcza działań nauczyciela i działa na podstawie własnego zrozumienia sytuacji oraz własnych intencji – staje się dla nas zatem szczególnym lustrem, które przechadzając się – by sparafrazować myśl Stendhala – w obszarach naszych planów, odbija ich skuteczność i sensowność;
- nauczyciel doświadcza postępowania ucznia – nierzadko weryfikować musimy poszczególne działania, korzystać z innych niż pierwotnie planowaliśmy pytań, pozwolić, by lekcja potoczyła się innym – niż z góry założony – porządkiem, tokiem;
- nauczyciel ocenia działalność ucznia w zależności od zrozumienia przez niego sytuacji i intencji – nieustannie stajemy więc w sytuacji konieczności wymiany ról, realizując podstawową sytuację komunikacyjną, organizujemy właściwy tok lekcji, będąc nadawcą komunikatów, musimy stać się także uważnym odbiorcą treści do nas wypowiedzianych (bądź komunikowanych sposobami innymi niż słowo);

To szczególne „spotkanie pedagogiczne” – w planie jednej lekcji, ich cyklu bądź całego roku szkolnego – zakłada wyraźnie się rysujący zbiór postaw i działań, cyklicznie powtarzalnych:

- ⇒ **intencja – działanie – doświadczenie;**
- ⇒ **wrażenie – refleksja – doświadczenie.**

³ Ibidem, s. 158.

Wyspy szczęśliwe wyjątkowo sprzyjają takim spotkaniom, wzajemnemu czerpaniu z siebie. Dają bowiem możliwość, by nauczyciel rezygnował czasem ze swej roli eksperta na rzecz partnerstwa (dobrze pojętego). Ekspozują także ucznia z całym bagażem jego zainteresowań. Pozwalają zaistnieć pasjom (można chwalić się kolekcjami, opowiadać o podróżach, prezentować swoje zwierzątka, zapraszać do własnego pokoju, wykorzystać zdolności komputerowe etc.), skłaniają ku otwartości i przeżywaniu.

3. EWALUACJA – wymagająca z pewnością osobnego studium. Wystarczy tu jednak zaznaczyć znowu szczególną rolę nauczyciela, który:

- cały czas dokonuje, uwarunkowanej sytuacyjnie oceny;
- ocenia sytuacje już po ich zakończeniu;
- ocenia uczniów realizujących konkretne cele;
- dokonuje samooceny (w pryzmacie własnych wyborów metod, treści, środków itd.).

Już tylko te działania uzmysławiają różnorodność aspektów oceniania, które znajdzie swój wyraz nie tylko w zapisanej znakiem graficznym nocie w zeszycie, dzienniku, na sprawdzianie, ale także w postawie względem uczniów, a w końcu refleksji względem procesu jako całości. Mamy też do czynienia z oceną, której nauczyciel dokonuje cały czas, i z oceną, którą wystawia po zakończeniu cyklu pedagogicznego.

Do tak rozumianych ewaluacji podręcznik *Wyspy szczęśliwe* zachęca w sposób wyjątkowy, sugerując konkretne rozwiązania na wszystkich opisanych powyżej poziomach.

Sokrates zauważył, że *edukacja jest sprawą całego życia*. Idea ta przewijała się w poglądach wielu wybitnych ludzi – np. Konfucjusza, Platona, J.A. Komeńskiego, Marycjusza z Pilzna czy M. Grundtviga⁴. Jeśli przyjmiemy, że szkoła podstawowa inicjuje tę szczególną – indywidualną biografię edukacyjną, staje się początkiem losów edukacyjnych każdego dziecka – to *Wyspy szczęśliwe* – niezwykle podręcznik z wyjątkową obudową dają szansę na zaistnienie wielu momentów przełomowych w procesie edukacyjnym.

2. NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ? O PODRĘCZNIKU

2.1. Cechy, wyróżniki, aksjomaty

Wyspy szczęśliwe zdają się także rozwijać tezę profesora J. Cieślikowskiego – wybitnego znawcy folkloru dziecięcego i poezji dla dzieci, który swoimi badaniami zwrócił niejako uwagę środowiska naukowego na zagadnienia literatury dziecięcej i literatu-

⁴ L. Turos, *Andragogika ogólna*, Warszawa 1999, s. 36.

ry dla dzieci⁵. Badacz dowodzi, że wszystko, co dzieci wzięły od dorosłych, co dla nich dorośli stworzyli, co same wymyśliły i wreszcie, co dorośli dla nich napisali najlepszego – służy przede wszystkim zabawie⁶.

Podręcznik Grażyny i Jacka Kuleszów **zabawę** właśnie podnosi do rangi osobnej, głównej niemal kategorii poznawczej. Działania wokół wszystkich tekstów i ćwiczeń zgromadzonych w obu podręcznikach (literacko-kulturowym i językowym) zdają się współtworzyć koncepcję Wielkiej Zabawy, o której pisali m.in. J. Huizinga czy J. Korczak. I bynajmniej nie o jej ludyczny aspekt jedynie tu chodzi. J. Korczak zwracał uwagę na specyfikę dziecięcej egzystencji zasadzającej się m.in. na szczególnym trudzie istnienia i rozwoju każdego dziecka. Organizowane przez dziecko zabawy determinują przecież wielorakość ról, które potem podejmie w dorosłym życiu. J. Cieślowski mówi o przedłużaniu lektury w zabawę. Podręcznik Kuleszów istnieje w planie tzw. „młodsze dzieciństwo” – sugeruje zatem często uczniom wybieranie ról na miarę marzeń, wrażliwości i wyobraźni. Autorzy wielokrotnie podkreślają rolę tej ostatniej, a jej stymulowanie staje się w podręcznikowym planie jednym z głównych zadań polonisty. To swoiste uczestnictwo w „podróży po wyspach” – główna misja całego podręcznika. Dziecko-uczeń może zatem – w specyficznej paraleli życia i książki, tekstu i zadania – doświadczać bycia: księżniczką, królem, rycerzem, odkrywcą, smokiem, lwem, kwiatem, Indianinem, kosmonautą etc. I wtedy następuje samorealizacja; program „się” realizuje, a zabawa trwa.

Nie miejsce tutaj, by szczegółowo opisywać – znane przecież nauczycielom – funkcje zabawy – warto jednak podkreślać, że **dziecko, bawiąc się, „tworzy, reprodukuje, upaja się i igra słowem (...), a tekst słowny zostaje dla niego przedmiotem różnorodnych eksperymentów – recytacji, śpiewu, tańca, teatralizacji”**⁷. Dziecko wyposażone w zdolność działań na wskroś dziecięcych pozbawione zostaje stałej niemal konieczności odwoływania się do powagi postaw, istoty zjawisk, mądrości świata. Zda się, że zbyt dużo (często) w programach i podręcznikach tej predylekcji. Kuleszowie pozwalają się bawić, dziwić światu, odkrywać jego tajemnice, a nade wszystko pogodnie go ogarniać. Zabawa staje się wyróżnikiem, a lekcja wprost – przygodą. Czasem bowiem warto – jak pisze S. Dylak „zamiast koncentrować się na precyzowaniu celów, sprawić, aby sam proces był atrakcyjny, wciągający, bogaty w pozytywne doświadczenia”⁸. Wtedy sprawimy, że szczęśliwe dzieci wyrosną na szczęśliwych dorosłych. A powaga i wielkość świata stanie się ich udziałem – mimowolnie, „przy okazji” niejako.

⁵ Warto zaglądać do prac Profesora: *Wielka zabawa. Folklor dziecięcy, wyobrażenia dziecka, wiersze dla dzieci*, 1967; *Literatura i podkultura dziecięca*, 1975; *Antologia poezji dziecięcej*, 1980; ponadto tom składający się z różnorodnych rozpraw badacza zebranych przez prof. Ryszarda Waksmanda: *Literatura osobna*, 1985.

⁶ Por. J. Cieślowski, *Literatura osobna*, Warszawa 1985, s. 6 i nast.

⁷ R. Waksmund *Wstęp* [w:] J. Cieślowski, *Literatura osobna*, op. cit., s. 7.

⁸ S. Dylak, *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Warszawa 2000, s. 25.

Wyspy szczęśliwe – w planie literacko-kulturowym i językowym – idealnie wpisują się także w założenia. P. Torranca⁹, bowiem:

- dostarczają dzieciom materiały, które rozwijają ich wyobraźnię;
- planują czas dziecka tak, by wystarczyło go na myślenie i marzenia;
- proponują teksty wzbogacające obrazowość języka;
- przykładają wagę do wielu różnorodnych ćwiczeń i prób, niekoniecznie gotowych wytworów;
- eksponują potrzebę akceptacji naturalnej – u dzieci – skłonności do odmiennego spojrzenia na rzeczywistość, ludzi, rzeczy;
- dowodzą skuteczności nauczycielskich pochwał spontaniczności, twórczości i indywidualności;
- inspirują do utrwalania dziecięcych wytworów, nadawania im form trwałych, skończonych (wystawy, portfolio, segregatory, teczki, fotoreportaże, kroniki);
- zachęcają do gier, zabaw (słowami, tekstami, dziełami), śmiechu.

Podręcznik *Wyspy szczęśliwe* jest także ciekawym przykładem współistnienia różnych dziedzin sztuki i przenikania się kultur (bądź obiegu literackich). Słowu towarzyszy tu zawsze obraz, obrazom muzyka, muzyce teatr etc. Kulturze wysokiej towarzyszy zaś kultura masowa, popularny obieg literatury¹⁰. Wszystko służy kompetencji wyboru. Dziecko, doświadczając w codzienności „dzieł” łatwych, lekkich i przyjemnych, nabiera zdolności rozróżniania jakości. Oglądając, słuchając, czytając, poznając – co podkreślają autorzy podręcznika – uczy się myśleć, oceniać i wartościować. Ta droga doprowadzi je w końcu do decyzji i wyborów.

Dobre teksty i zaplanowane zadania płynnie budują w dziecku obraz świata – stymulują jego ciekawość, zachęcają do poszukiwań, inspirują twórczość, uwrażliwiają na aksjologię. Dziecko czytając, pisząc, myśląc, mówiąc, słuchając, oglądając, stale – świadomie lub mimowolnie „przeżywa wartości, doświadcza wartości i myśli według wartości”¹¹. Dokonuje się zatem za sprawą tak zaplanowanego układu treści podręcznika podwójny niejako rodzaj lektury – czytając literaturę, razem z naszymi uczniami **„czytamy wartości”**. Informację, wiedzę i mądrość nieustannie poddajemy aksjologicznej filtracji. Ta stała konsolidacja i nieustanna zależność – codziennego życia i literatury, własnego doświadczenia i wytworów sztuki, wiedzy i wartości – wydaje się jedną z najważniejszych cech wyróżniających *Wyspy szczęśliwe*. Procesy poznawcze łączą się w nich z emocjonalnymi, a te – dzięki szczególnym zadaniom sprawdzającym

⁹ Por.: J.W. Eby, J.F. Smutny, *Jak kształtować uzdolnienia dzieci i młodzieży*, Warszawa 1998, s. 60 i nast.

¹⁰ Dla orientacji w obszarach popkultury warto korzystać m.in. ze *Słownika literatury popularnej*, Wrocław 2006; nowatorskie i inspirujące – w planie powiązań obiegu literackich, a także związków literatury popularnej, folkloru i literatury dla dzieci – są ustalenia badaczy, przede wszystkim: T. Żabskiego – redaktora wspomnianego *Słownika*, organizatora konferencji tematycznych, J. Dunina, J. Ługowskiej, R. Waksmund, Cz. Hernasa.

¹¹ J. Tischner, *O człowieku. Wybór pism filozoficznych*, Wrocław – Kraków 2003, s. 238.

(krzyżówkom, rebusom, teleturniejom, grom, a w końcu testom) – ze stałą motywacją do działania, poznawania właśnie. Koło się zamyka – podróż trwa.

Celem nadrzędnym staje się więc – za sprawą ustawicznego kształcenia podstawowych umiejętności: mówienia, słuchania, czytania, pisanie, odbioru innych tekstów kultury¹² – **kształcenie człowieka jako całości**, w planie synchronii i swoistej dydaktyczno-światopoglądowej diachronii. *Wyspy szczęśliwe* uwrażliwiają na szczegóły, drobiazgi i prowadzą do wniosków, ogółu. Od choćby zakupów z tatą do ról ojca w rodzinie, jego zdolności, wrażliwości, obowiązków (np. J.J. Sempe i R. Goscinny *Robiliśmy z tatą zakupy* i J. Twardowski *O tatusiu*; podręcznik, str. 82 i 86); od opisu naczyń i pokarmów do nazywania cech przestrzeni bezpiecznej i oswojonej (np. C.S. Lewis *W domu bobrów*, str. 74 i J. Twardowski *Co to znaczy kochać*, str. 91, J. Ficowski *Tutaj*, str. 95); od zbierania darów jesieni do wartościowania zachowań na łonie przyrody, kondycji człowieka (np. K. Iłakowiczówna *Jesienny żart*, str. 255 i A. Waligórski *Jesień idzie*, str. 256); od charakterystyki postaci do aksjomatów zachowań. Słowem od myślenia konkretnego do abstrakcyjnego, metaforycznego. Za każdym razem stawiają dziecko w pryzmacie sytuacji praktycznej. Uczeń nie tylko zatem czyta, ale też rzeźbi, śpiewa, maluje, klei, wydziera, buduje, gra, lepi....

Tak zaplanowane działania stymulują dziecko do refleksji nad samym sobą i otaczającym je światem, do większego krytycyzmu, wrażliwości i – w efekcie – do refleksyjnego przeżywania, odczuwania życia. Uczeń zatem stale umiejscawiany jest w sytuacji: doświadczania, poznawania i tworzenia. Naprzemiennosc i paralela tych dróg i ról staje się kolejnym wyróżnikiem podręcznika *Wyspy szczęśliwe* i podróży, w którą zabiera ucznia i nauczyciela. A podręcznik w budowie przybiera układ spiralny i koncentryczny.

W dobie audiobooków, gier komputerowych, wyraźnej dominacji wizualnego odbioru świata za sprawą internetu czy telewizji – podręcznik zachęca do przywrócenia rangi kulturze słowa, intymnej sytuacji lektury, która zdolna jest stymulować wyobraźnię, a za jej sprawą potencjał, jakim okazuje się twórcza postawa każdego dziecka. Ma „zawieźć” na wyspy szczęśliwe. I robi to – wprost i metaforycznie. Dzieli treści programowe na pięć bliskich dziecku obszarów:

- **ja i inni, moja szkoła, klasa, przyjaźń, codzienność;**
- **dom, rodzina, miłość, mała ojczyzna, ojczyzna;**
- **baśń, fantastyka, dobro i zło, prawda, piękno;**
- **sen, noc, marzenia, wyobrażenia, teatr, niezwykłość;**
- **śmiech, zabawa, radość, telewizja.**

Każdy z nich czyni geografią kolejnej podręcznikowej wyspy. Mamy zatem podróż skoncentrowaną na specyficznym doświadczaniu realności i rzeczywistości, ale tak-

¹² Cele powiązane z poszczególnymi umiejętnościami i procedury ich osiągania autorzy omawiają szczegółowo w: G., J. Kuleszowie, *Program nauczania języka polskiego w klasach IV–VI szkoły podstawowej*, Wrocław 2008, s. 25–36.

że fikcyjności i fantastyczności. Autorzy w zaplanowanych zadaniach wielokrotnie uwrażliwiają na konieczność nazywania tych obszarów. Uczą dziecko odróżniania prawdopodobieństwa od prawdy, a fikcji od życia. Mamy więc też podróż od jednostek poprzez zbiorowości do marzeń, snów, opowieści, a nawet światów alternatywnych.

Mamy także wyraźnie zaznaczoną **procesualność kształcenia**: od światów małych, namacalnych, bliskich, „na wyciągnięcie ręki” (np. ja – inni; dom – rodzina; baśń – opowieść; śmiech – zabawa) do szczególnych makrokosmosów – pojęć, które trzeba budować, nazywać, precyzować, odkrywać (np. codzienność, przyjaźń, dobro i zło, piękno, prawda, niezwykłość, media). Oczywiście nie tylko na poziomie tej samej klasy. Do pojęć i terminów wracamy w klasach kolejnych, dopowiadając je, doprecyzowując, dokładając treści, doświadczenia i emocje, które je budują.

Te same treści układają się jeszcze inaczej – w określone szeregi elementów nieskłożonych ze sobą a wzajem się motywujących (np. „ja” w klasie, szkole, przyjaźni, codzienności; dom, który staje się bazą miasta, regionu, ojczyzny, Europy, świata). I jeszcze: określona materialność, fizykalność, realia (ja, mama, tata, przyjaciel, dom, zabawa, teatr, kino, telewizja) prowadzą do nienamacalności i określonej duchowości (przyjaźń, miłość, patriotyzm, prawda, piękno, odpowiedzialność, marzenia). Dróg odkrywania poszczególnych wysp jest zatem wiele. Każda jednak wymaga ustawienia „siebie” pośrodku niej.

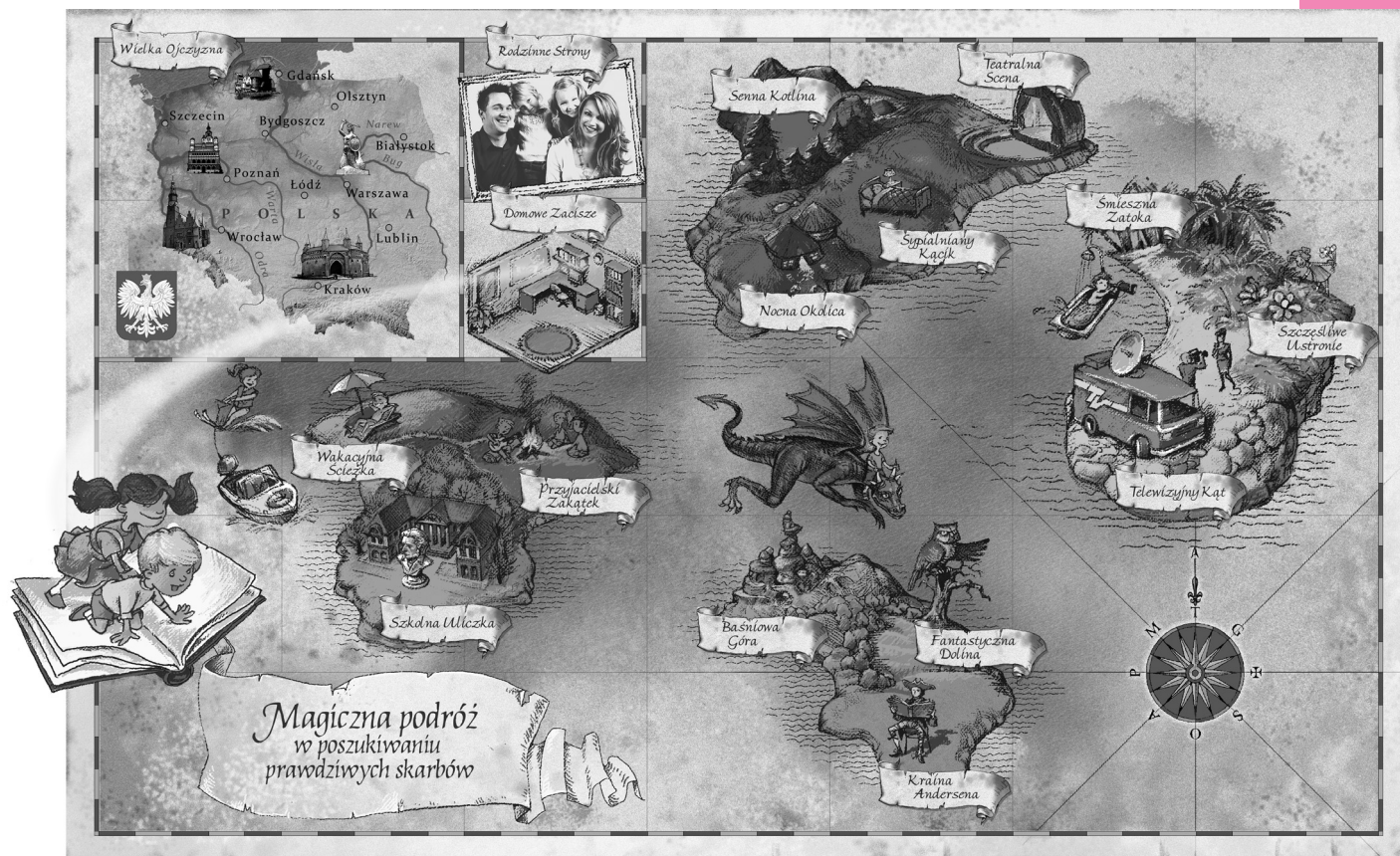
Dziecięce „ja” staje się zatem punktem wyjścia i dojścia jednocześnie; filtrem świata fikcyjnego i rzeczywistego. Zaangażowanie skutkuje jakością odkrycia. Autorzy mówią: „program został skonstruowany z myślą o pobudzeniu aktywności poznawczej uczniów oraz inspirowaniu do przeżywania ciekawych przygód z tekstami kultury i językiem ojczystym. Ciekawie to nie znaczy łatwo, ciekawie to nie znaczy szybko, ale ciekawie to atrakcyjnie, z chęcią, z poczuciem ważności tego, co się robi”¹³.

Uczeń klasy czwartej funkcjonuje w specyficznym momencie gromadzenia tzw. **„wiedzy potocznej”**¹⁴. Jego udziałem jest już spory rezerwuuar ogólników dotyczących zagadnień przyrodniczych i społecznych. Jak truizm brzmi dziś stwierdzenie, że współczesne dzieci wiedzą więcej, a różnorakie źródła (telewizja, internet, radio, gry itp.) stymulują do poznawania, do gromadzenia informacji. *Wyspy szczęśliwe* ową wiedzę potoczną zdają się pożytkować w celu jej ugruntowania i osadzenia na wyraźnych filarach, za sprawą których udziałem dziecka stanie się możliwość gromadzenia **wiedzy naukowej** (uzasadnienie, podawanie źródeł, racjonalizowanie; ścisłość, zwartość, logika); **wiedzy artystyczno-literackiej** (wnioskowanie, odpowiadanie, tworzenie; psychika i osobowość); **wiedzy spekulatywnej** (rozważanie, pytanie; refleksja, doświadczenie).

¹³ G., J. Kuleszowie, *Program nauczania*, op. cit., s. 5.

¹⁴ Rozważania na temat jakości i różnorodności nabywanej wiedzy por. np.: J. Such, M. Szcześniak, *Filozofia nauki*, Poznań 1999, s. 35–41.

2.2. Mapa

Podróż zaczynamy od przygotowania do niej, a pracę z podręcznikiem od przestudiowania z uczniami niezwyklego przewodnika po nim.

Trzeba więc poświęcić osobną uwagę – lekcję nawet – pierwszej właściwej stronie podręcznika (str. 6–7). Jest nią **MAPA**. To szczególny przewodnik po podręcznikowej podróży, spis treści w innej formie. Nawiązuje konwencją do właśnie skończonych wakacji, letnich eskapad, planowania wypraw, sposobów przemieszczania się. Sugeruje, że podróże jeszcze się nie skończyły! Kto wie? Może najciekawsza dopiero przed nami?... Już na pierwszej stronie znajdziemy – my i uczniowie – informację, że trzymamy w rękach „raczej przewodnik” niż podręcznik. To – na samym wstępie – burząc stereotyp, rodzi ciekawość. Sugeruje konieczność poznania. Dokąd nas zaprowadzi? Co pokaże? O jakie skarby chodzi?! Skarbem okaże się przecież „dom”, „marzenie”, „przyjaźń”, „wyobraźnia”, „miłość”, „mama i tata”, „uśmiech”, „trawa”, „starość”, „radość”, „gra”, „zabawa”, „niebo”. Różna jest jakość tych skarbów, inna namacalność, odmienne odczucie. Trzeba jednak pokazać niezwykłość każdego z nich. Podróż na smoku może okazać się tak samo ekscytująca jak ognisko nocą nad brzegiem rzeki, ślimak winniczek godzien jest uwagi na równi z żółciem z dalekiego Galapagos, a „szkolna uliczka” zdaje się skrywać tyle zakamarków, ile „Kraina Andersena”.

Mapa staje się więc okazją do rozbudzenia ciekawości podręcznikiem, do pokazania jego możliwości, do wskazania jakości środków, dzięki którym będziemy podróżować. Skłania do dostrzegania: kolorystyki, charakteru lądów, postaci i istot, które zamieszkują na wyspach. Mapa pokazuje także czynności. Te – warte podjęcia, i te, którym będziemy podlegać.

Wyspy widzimy niejako z lotu ptaka (a może smoka? ☺). Jedna z nich – ta dotycząca domu, rodziny i ojczyzny – pokazana została inaczej, w przybliżeniu niejako. Nie ogarniamy jej linii brzegowej, nie widzimy ukształtowania terenu ani środków lokomocji. Spoglądamy na zdjęcie, meble w pokoju i mapę Polski. Już tu spotykamy więc swoisty porządek całości podręcznikowych założeń: widzieć świat w szczególe i ogóle. Poddawać go dwojakiej drodze myślenia:

- **refleksji permanentnej**, „w głąb”, uważnej, spostrzegawczej; dedukować, rozbierać „na części” uczucia, pojęcia, wartości;
- **refleksji zewnętrznej**, powierzchownej; zobaczyć związki, zależności, ogarniać całości, dostrzegać intertekstualność w planie lektur, obrazów, rzeźb.

Każdą z wysp opływają wody łagodne. Sugerują harmonię i spokój. Harmonia i spokój z jednej strony opisują charakter odkrywania, poszukiwania. Zakładają bowiem brak pośpiechu, możliwość pozostawiania w przestrzeni tekstów tematycznie podobnych na tyle długo, na ile nauczyciel się zdecyduje, a uczniowie zechcą.

Z drugiej strony harmonia ma stać się celem podróży, jej szczególnym zakończeniem. Będzie naszym udziałem bowiem – przy założeniu realizacji oczekiwań i na danym poziomie (szczegółowo: podstawowym, rozszerzonym; ogólnie w pryzmacie czwartej klasy) – określony rodzaj „pełni” świata, porządek materiału, poczucie wypełnienia misji, odbycia podróży, odkrycia wysp, a nawet znalezienia skarbów.

Na tej mapie podręcznika zwracają uwagę punkty – szczęśliwe **WYSPY**. Z jednej strony miejsca, które istnieją tylko w wyobraźni, z drugiej wyraźny plan pracy na cały rok. Każda wyspa bowiem to kolejny rozdział, któremu poświęcimy wiele lekcji – czasem na wyspie będziemy gościć prawie dwa miesiące. Tak długa obecność w jednym miejscu pozwala poznać je dokładnie, zaglądnąć do wszystkich zakamarków.

Mamy więc pięć wysp – pięć rozdziałów; każdy z nich ma trzy zakątki – trzy niejako podrozdziały. „Niejako” bo w zasadzie ich tytuły zapisane zostały po określonych częściach tematycznych, których dotyczą. Są także osobnymi kartami zadań, o czym mowa będzie za chwilę. Daje się jednak dostrzec w obrębie jednego rozdziału grupy tekstów wyraźnie ze sobą powiązane, które sygnalizują swoistą przynależność do *Ścieżki, Zakątka, Uliczki, Góry, Zacisza, Strony, Kotłiny, Sceny, Okolicy, Zatok, Ustronia, Kąta, Doliny, Krainy*.

Wakacyjna ścieżka (i każdy inny zakamarek wyspy) jest więc rozkładówką z zadaniami, ćwiczeniówką językowo-stylistyczną, ale i propozycją, by w całości rozdziału widzieć jego części składowe, by łączyć ze sobą utwory w pewne ciągi zagadnień i rozpoznać.

2.3. Wyspy

W zarysie bardzo ogólnym można je postrzegać następująco:

I. „Huczy szumny, gwarny wrzesień...”

- a. *Wakacyjna Ścieżka* – tematy „wakacyjne”, powiązane z porą roku, doświadczeniem letniego wypoczynku, poznawaniem kraju i zagranicy, umiejętnościami opowiadania, relacjonowania, pisania listu;
- b. *Szkolna Uliczka* – tematy szkolne, pokazują szkołę „dawniej i dziś”; kontrastują sytuację obowiązku i dowolności, marzenia i rzeczywistości, wspomnień i teraźniejszości; kształcą umiejętności opisu, nazywania elementów świata przedstawionego; eksponują estetykę;
- c. *Przyjacielski Zakątek* – tematy o przyjaźni, odwołują się do sytuacji i emocji; różnicują cechy materialne i niematerialne; zwracają uwagę na genologię; kształcą argumentację.

II. „Dom otwiera swoje cztery ściany...”

- a. *Domowe Zacisze* – tematy eksponujące znaczenia domu; inspirują do refleksji, kto go tworzy; nazywają przestrzenie, różnicują budowle i style; zwracają uwagę na sąsiedztwo; rozwijają umiejętności opisowe, nazywają środki stylistyczne, uczą selekcjonować i porównywać;
- b. *Rodzinne Strony* – tematy rodzinne – dopowiadają znaczenia domu; podkreślają rolę rodziny, poszczególnych jej członków i całości – wspólnoty; opisują atmosferę i nastrój codzienności i niezwykłości; uwrażliwiają na wielorakość znaczeń miłości, poświęcenia, oddania; proponują prace ze źródłami (słownikami, poradnikami); kształcą umiejętności porównawcze (tekst a życie; obraz a literatura); uczą budować rodziny wyrazów i tworzyć plany ramowe;
- c. *Wielka Ojczyzna* – tematy związane z regionem, Polską; eksponują symbole narodowe; nazywają piękno ojczystej ziemi; zwracają uwagę na ważne momenty w historii narodu; pokazują mapy, miejsca, dzieła malarzkie; uczą rozróżniania środków stylistycznych, nazywają osoby mówiące w tekście (narrator/podmiot liryczny); zachęcają do poezjowania, tworzenia folderów reklamowych, poszukiwań miejsc na mapach, odszukiwania flag różnych państw.

III. „Za siódmą górą, za siódmą rzeką...”

- a. *Fantastyczna Dolina* – tematy o bohaterach i świecie baśni; uczą dychotomii aksjologicznej, wskazując na wyraźny podział obszarów Dobra i Zła; nazywają różnice między światem prawdopodobnym a fantastycznym; odwołują się do czytanych w najmłodszym dzieciństwie baśni; wskazują swoiste baśniowe bestiariusze; kształcą umiejętność tworzenia planów szczegółowych, wyliczeń, wnioskowania, segregowania (m.in. wg alfabetycznego porządku);
- b. *Baśniowa Góra* – tematy baśniowe rozwinięte w planie schematu gatunku (miejsce, czas, świat, bohaterowie, wydarzenia, przedmioty, zakończenie, przesłanie); pokazują reakcje na bodźce; konstruują i dekonstruują konwencje; sprawdzają „baśniową” wiedzę, kształcą umiejętność opisu z wykorzystaniem synonimiki i źródeł słownikowych;
- c. *Kraina Andersena* – tematy eksponujące szczególną wrażliwość pisarza; deskrypcji podlega nastrój utworu, budowany za pomocą zdrobnień i spieszczeń; ćwiczą spostrzegawczość, umiejętność pisania listu, podkreślają zdolność pięknego opowiadania.

IV. „Otwieram złotą furtkę snu...”

- a. *Senna Kotlina* – tematy o śnie i zasypianiu; pytają o rytuały wieczorne, o jakość odpoczynku, biologię ciała, które podlega regeneracji; zwracają uwagę na podwójność snienia – marzenia i fizycznego odpoczynku organizmu; tłumaczą związki frazeologiczne, zachęcają do konstruowania przepisów;
- b. *Sypialniany Kącik* – tematy o przygotowaniach do nocy, o przedmiotach, meblach i miejscach sprzyjających snom i snieniu, o książkach, które można czytać przed snem; kształcą umiejętności opisu, synonimikę; uczą rozumienia i wykorzystywania związków frazeologicznych i przysłów;
- c. *Nocna Okolica* – tematy dotyczące „chylenia się dnia ku zachodowi”, poświęcone zjawiskom charakterystycznym dla nocy, nocnym omamom, lękom, dziecięcym strachom; wykorzystują znajomość środków stylistycznych, podstawowej palety barw, pojęć malarskich; uwrażliwiają na dwoistość zjawisk: ciemność-jasność; dzień-noc; słońce-księżyc i paralelnej często względem nich aksjologii: dobro-zło; obcy-swój; bezpieczeństwo-zagrożenie;

- d. *Teatralna Scena* – tematy o światach fantastycznych, odrealnionych kramach, niezwykłych bohaterach; pokazują teatr jako budynek, jako zjawisko kulturalne, a nawet sygnalizują szczególną transpozycję: życie jako teatr; nazywają wieloznaczny charakter magiczności; uczą zapisu tekstu dramatycznego (z podziałem na role, didaskalia); odwołując się do zadań plastycznych, kształcą umiejętności intersemiotyczne, argumentację, wyliczanie, wartościowanie.

V. *„Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną...”*

- a. *Śmieszna Zatoka* – tematy o roli i funkcjach śmiechu w codzienności, w dzieciństwie, w życiu dorosłym; sygnalizują różnice między żartem a humorem; kształcą kompetencje językowe (związki frazeologiczne, gramatyka), umiejętność tworzenia przepisu, zdolności aktorskie;
- b. *Szczęśliwe Ustronie* – wskazują różnice między śmiechem a szczęściem; definiują istotę szczęścia rodzinnego, miłości, przyjaźni; mówią o optymistycznej postawie względem życia, której nie warunkuje ilość posiadanych dóbr materialnych; kształcą umiejętność tworzenia planu wydarzeń, konstruowania życzeń oficjalnych i koleżeńskich – w kontekstach różnych sytuacji, wyliczeń alfabetycznych;
- c. *Telewizyjny Kąt* – tematy podejmują kontrowersyjny wychowawczy wątek, eksponują zalety mądrego korzystania z telewizji, uczą zdolności do wybierania interesujących programów, pokazują czynności alternatywne względem oglądania telewizji; uczą planowania, oceniania, słownictwa związanego z mediami, kształcą umiejętność korzystania ze słowników i tworzenia definicji.

Zwróćmy uwagę na zapis. Tytuły rozdziałów to fragmenty cytatów. Warto ich poszukać (zorganizować konkurs?). Podobnie, jak warto – ćwicząc spostrzegawczość – na dużej mapie odnajdywać ikony-fragmenty mapy zamieszczone przy tytułach rozdziałów. Niech dziecko zacznie zabawę. Niech podręcznik kojarzy mu się nie tylko z obowiązkiem. Niech doświadczy odkrywania, szukania, wertowania, zdziwienia. W ten sposób zainspirujemy jego ciekawość.

Każdy tytuł kończy się wielokropkiem – to sugeruje z kolei jego otwartość, szczególną potrzebę odbiorczej konkretyzacji. Teksty nas powiodą, zostawią wiedzę i umiejętność, ale – aby rozdział się zakończył, a wyspa wypełniła – potrzebna jest jednak indywidualna percepcja. Każde dziecko po swoim zaludni „zadrzewi”, zasadzi przetrzeń wyspy. Inne powiąże z nią doświadczenia, wspomnienia i emocje.

Na tym polega przygoda i tym po raz kolejny wyróżnia się podręcznik. Zdolność dostrzeżenia poddziałów w obrębie spójnego rozdziału na początku będzie tylko udziałem nauczyciela. Warto – być może – prowadząc lekcję, tak je organizować, by został w uczniach obraz małych światów tworzących świat wyspy. Trzeba uwrażliwiać na proces narastania w dziecku świadomości i istoty – pojęć, uczuć, miejsc. Dopiero poznawszy ich detale, zdobędziemy zdolność wnioskowania o całościach. Idąc przez szczegół, dojdziemy do ogółu, o czym była już mowa i do czego jeszcze wrócimy.

• Rozkładówki tematyczne:

Rozdział I „Huczy szumny, gwarzy wrzeseń...”

Wakacyjna Ścieżka

1. Oto mapa Polski. Przyjrzyjcie się jej uważnie i wskażcie miejsca Waszego wakacyjnego odpoczynku.

2. Czy umiesz grać w „Państwa, miasta”? Przerysuj podaną tabelkę do zeszytu i wypełnij ją poprawnie, zapisując wyrazy dużą literą.

Litera	Państwo	Miasto	Rzeka	Pasma górskie
A	...	...	...	...
K	...	...	...	...
P	...	...	...	...

3. Jeśli spędzałeś wakacje w różnych miejscach Polski, miałeś otwarte oczy i nadstawiałeś uszu, to zapewne potrafisz odpowiedzieć na podane niżej pytania:

- Jak nazywa się polskie morze?
- Jakie góry znajdują się na południu Polski?
- Jak nazywają się dwie najdłuższe polskie rzeki?

Wszystkie odpowiedzi zapisz do zeszytu pełnymi zdaniami.

4. Oto wyrazy o trudnej pisowni, które kojarzą się z wakacjami.

podr plaża pal
 pogod ra ścieżka
 ob z mo e lewa
 p yroda eka wyb eż

Odgadnij, jakie litery zostały zastąpione znakami: i zapisz wszystkie wyrazy poprawnie w zeszytu.

5. Napisz o swoich wakacjach. Odpowiedz pełnymi zdaniami na następujące pytania:

- Gdzie spędziłeś wakacje? W jakiej części Polski? W jakim województwie?
- Jakie jeziora, góry, rzeki znajdowały się w pobliżu?
- Jak spędzałeś czas? Czym się zajmowałeś?
- Kogo poznałeś? Z kim się zaprzyjaźniłeś?
- Jak podobały Ci się Twoje wakacje?

Obok swojej odpowiedzi możesz rysunek, zdjęcie, widokówkę.

12

Profesor przeszłego

Wielką literą (a nie: z wielkiej litery) piszemy:

- pierwszy wyraz w zdaniu;
- imiona, nazwiska, przewiska;
- nazwy państw, miast, ulic, placów;
- nazwy mieszkańców kontynentów, państw, regionów (ale nie: mieszkańców miast);
- nazwy gór, jezior, rzek, mórz, krain geograficznych;
- pierwszy wyraz w tytułach książek, filmów.

13

Jeszcze jedno spostrzeżenie – nazwy zakątków poszczególnych wysp (nazwaliśmy je powyżej podtytułami) – to także, co zostało zasygnalizowane, szczególne miejsca w książce, niezwykle **rozkładówki tematyczne**, swoiste semantyczne gniazda [str. 12–13; 24–25; 50–51; 66–67; 78–79; 98–99; 122–123; 138–139; 154–155; 166–167; 170–171; 174–175; 198–199; 213–214; 238–239; 248–249] nawiązujące do całości części je poprzedzającej – kształcą umiejętność posługiwania się słownictwem z działu tematycznego, którego dotyczą, za sprawą bardzo ciekawych zadań: słownikowych, frazeologicznych, słowotwórczych, stylistycznych. Wszystkie ćwiczenia odznaczają się niezmiernie pomysłową formą, dotyczą różnych aktywności, najczęściej opierają się na konwencji zabawy. Uczeń nie może się ich doczekać, bo: rozwią-

zuje krzyżówki i rebusy, szyfruje i deszyfruje, ćwiczy spostrzegawczość, wynajduje różnice, mierzy, waży, szuka, ogląda, korzysta z internetu, wybiera się na wycieczkę etc.

Każda z rozkładówek to dodatkowo osobny scenariusz lekcji bądź pasjonująca praca do domu lub zadania dla aktywnych, chętnych, a dla mniej zdolnych tylko wybrane ich fragmenty. Sposób zajęcia się tymi stronami zostanie z pewnością zdeteminowany jakością zespołu, z którym przyjdzie nam pracować.

Ciekawe także, że tytuły tych specyficznych podrozdziałów składają się z dwóch członów. Oba zapisane są dużymi literami. Stanowią więc znowu określoną podwójność – są nazwą własną fragmentu wyspy, odrębną częścią, jakością i tytułem podrozdziału. W planie jednej ogólności wchodzimy w szczegóły, które ją budują. Zakątki budują wyspę. Podrozdziały budują w dzieciach ogólne pojęcia domu, szkoły, humoru, marzenia. Uczeń – zaglądając do zakątków – widzi wielorakość i różnorodność treści, które składają się na pojęcie. Potrafi ze szczegółów budować obraz ogólny. Poszerza zatem zakres pojęć, ale ma też zdolność zawężania ich treści.

• W rytmie pór roku:

Bardzo wygodnym rozwiązaniem jest koncepcja ostatniej części **W rytmie pór roku**. Warto zwrócić uwagę, że nie została nazwana rozdziałem. Toczy się swoim rytmem właśnie. Taka propozycja niezmiernie ułatwia pracę. Pozwala swobodnie z niej czerpać, wyjść poza rozdział właściwy, gdy kalendarz zwraca naszą uwagę na święto, uroczystość, czas wyjątkowy. Ta partia podręcznika zawiera zbiór opracowanych dokładnie utworów i tekstów okazjonalnych, które powiązane zostały z po-

rami roku (stąd jej podtytuły brzmią: *Jesienne skarby*, *Zimowe widoki*, *Wiosenne czary*, *Letnie wyprawy*), a także z obyczajami, zwyczajami i tradycjami związanymi z obchodzeniem:

- andrzejek;
- mikołajek;
- Wigilii;
- Bożego Narodzenia;
- Dnia Babci i Dziadka;
- Wielkanocy;
- Dnia Matki i Ojca.

W następnych klasach do tych świąt będziemy wracać okazjonalnie, a głębszej refleksji poddane zostaną kolejne ważne i wyjątkowe dni w roku (m.in. Święto Niepodległości, Święto Zmarłych, Dzień Ziemi).

Znowu każdy podrozdział, zaznaczony innym kolorem, wyróżnia się. Tym razem pomysłem na wykorzystanie swoistej kalendarzowej karty. Każdy bowiem rozdział poprzedza wypis z kalendarza – nazywa kolejny dzień miesiąca, na który przypada święto, podaje nazwę tego święta, wskazuje momenty ważne dla roku astronomicznego. Pierwsze strony zdobią efektowne zdjęcia darów poszczególnych pór roku (dynie, jarzębiny, grzyby; oszronione drzewa, zasypane śniegiem szczyty gór, jazda na sankach; kwitnące magnolie, siadające do gniazd bociany, otwierające kielichy tulipany; kłosa zbóż, zielone łąki, huśtawki na drzewie). Już tylko one inspirują do osobnych lekcji (o zdjęciach, o wyprawach, o zmianach, o darach, o przyrodzie, o harmonii, o kolorach, o człowieku w bezkresie natury...), a przecież każda z podręcznikowych pór roku okraszona jest pięknymi ilustracjami i wyjątkowymi tekstami (wiele z nich śpiewamy prędzej niż czytamy! Np. *Lato czeka* – w wykonaniu choćby Maryli Rodowicz, *Wiosna* – Skaldów), naznaczona przepisami na pyszne potrawy i sugestiami, jak np. nakryć stół na Wielkanoc, jak zaplanować scenariusz obchodów Dnia Mamy.

2.4. Przewodniki

Praca z podręcznikiem *Wyspy szczęśliwe* wydaje się nadzwyczaj wyraźnie zaprojektowana, a samo poruszanie się po nim – bardzo czytelne i łatwe. Tak dla nauczyciela i rodzica (który świetnie wie, co należy zrobić z utworem, jeśli np. jego dziecko nie było obecne w szkole), jak i dla samego ucznia. Prowadzą go bowiem „za rękę” w podręcznikowej podróży szczególne drogowskazy:

– **TEMATYCZNE PASKI** – wskazują obszary poleceń, kierują uwagę nauczyciela i ucznia na rodzaj działań, które winni podejmować. Aktywizują zatem obie strony (1 os. l. mn., tryb rozkazujący) Będzie to więc konieczność odkrywania, patrzenia, opisywania, czytania, myślenia, poszukiwania (czyli rozumowania, słuchania, wnioskowania), a wszystko ukryte w oznaczonych odrębnymi kolorami hasłach – dla jeszcze większej klarowności:

Odkrywajmy

Patrzmy i opisujmy

Czytajmy i myślny

Poszukajmy prawdziwych skarbów!

– **IKONKI POSTACI** – piękne graficznie, humorystyczne obrazki. Każda z osób ma coś ważnego do powiedzenia. Odmienny jest charakter ich wypowiedzi, ale wszystkie dopowiadają interpretacje tekstów poddawanych analizom. Spotkamy więc w podręcznikowej podróży:

- profesora, który przestrzega;

Profesor przestrzega

- profesora, który tłumaczy;

Profesor tłumaczy

- profesora, który żartobliwie mruży oko do swego czytelnika;

Z przymrużeniem oka

- ucznia, który się dziwi.

Ciekawostka

(Do pasków i postaci wrócimy w dalszej części.)

– **KOLORY** – stają się szczególnym rodzajem podręcznikowych szlaków. Gdy książka jest zamknięta, wyraźnie widać szlak-kolor. Każdy z nich naznacza ścieżki poszczególnych rozdziałów: rozdział pierwszy – szlak żółty; rozdział drugi – szlak pomarańczowy; rozdział trzeci – szlak szmaragdowy; rozdział czwarty – szlak fioletowy; rozdział piąty – szlak zielony. Bardzo ułatwia to poruszanie się po częściach podręcznika, szybciej znaleźć można strony, z którymi aktualnie pracujemy. Pozwala nam trwać stale w konwencji podróży, zaglądania, pamiętania.

– **INDEKS POJĘĆ I TERMINÓW** – znowu uporządkowanie, jeszcze jeden sposób na szukanie. *Wyspy szczęśliwe* zwracają uwagę na terminologię, eksponują ważne – dla toku nauki – pojęcia. Czynią to za sprawą ekspozycji terminów w treści zadań innym kolorem czcionki. To sygnał, że wyszczególnione słowo jest ważne, czasem trudne, istotne w planie materiału czwartej klasy, znajduje się w indeksie i że będziemy do niego wracać. Warto uczulać uczniów na taki porządek.

– **INDEKS AUTORÓW** – podobnie jak indeks pojęć i terminów umieszczony na końcu podręcznika, znowu pomaga się odnaleźć w materiale, utworach napisanych przez twórcę; odsyła uwagę użytkownika podręcznika do not o autorach. Uczniom trzeba pokazać, na czym polega budowanie indeksów, czym jest ten szczególny rodzaj spisu, jak ułatwia pracę i poszukiwania.

– **TABLICA CHRONOLOGICZNA Na przestrzeni wieków** – znajdująca się na końcu podręcznika, wskazuje na linearność czasu, pokazuje jego historyczny upływ i uporządkowanie. Dziecko buduje z nauczycielem świadomość „następowania po sobie” – na początek losów ludzkich (tu: wybitnych twórców), ale za chwilę prądów, poetyk, tendencji. Widzi epoki, dostrzega związki biograficzne. Znajduje odpowiedzi na pytania: Kiedy żył? Kto żył najpierw? W którym wieku? Którzy w tym samym czasie? To swoista oś czasu. Zawieszenie na niej nazwisk skutkuje porządkiem. Niezwykle cenne edytorsko i rzeczowo są te ostatnie strony podręcznika. To unikatowe na rynku podręcznikowym rozwiązanie.

2.5. Drogowskazy

A. PASKI

• Odkrywajmy!

Odkrywajmy

Po każdym tekście znajdziemy grupe poleceń, sugerujących sposób pracy z utworem. Jest to zbiór, z którego nauczyciel (a za jego instrukcją uczeń) może wybierać zadania do wykonania przez zespół uczniów bądź tylko niektórych z nich. Polece-

Zanim przeczytasz utwór...

- Powiedz, z jakimi przedmiotami kojarzy Ci się Twój dziadek. Swoje skojarzenia zapisz poziomo tak, aby powstała krzyżówka, a wybrane litery utworzyły hasło: DZIADEK.

Wanda CHOTOMSKA

DZIEŃ DZIADKA

Kto ci opowie o dawnych latach?
Tych lat naoczny świadek.
Jak kraj nasz rośnie,
jak ludzie rosną,
5 opowie ci — twój dziadek.

Otworzy serce,
kieszeń otworzy,
podsunie czekoladę,
z twoich sukcesów
10 zawsze się cieszy.

Kto? No, wiadomo — dziadek!

A jak coś spocisz,
jak coś naknocisz,
jak trzeba spytać o radę —

15 to kto za uszy
wyciągnie z biedy?
Wiadomo, zawsze — dziadek!

Więc wnuki proszą,
żeby w kwaciarniach
20 kwiatów nie chować pod ładę

Dziadek ma święto!
Kwiaty dla dziadka!
Wiwat, niech żyje dziadek!

- Wypisz z wiersza pt. „Dzień Dziadka” trzy zawarte w nim pytania. Jak na nie odpowiada podmiot liryczny?
- Wskaż fragmenty wiersza, w których podmiot liryczny zwraca się do kogoś. Do kogo mówi?
- Opowiedz, w jakich sytuacjach (opisanych w wierszu) wnuczek może liczyć na dziadka.
- Podaj przykłady sytuacji, w których dziadek może liczyć na Ciebie.

269

nia odznaczają się różnym poziomem trudności. Zainteresowania, kompetencje i predyspozycje całej klasy, jak i poszczególnych dzieci, będą determinowały wybory nauczyciela.

Zadania są wyjątkowo różnorodne, z jednej strony eksponują znaczenie rozumienia tekstu, jego przesłania, wartości, które proponuje. Z drugiej rozwijają stale umiejętności – pisanie, słuchanie, rozumowanie, czytanie, przetwarzanie, korzystania ze źródeł.

Wiele z tekstów poprzedzonych zostało niezwykłą konstatacją, sugerującą wstępną aktywność: *Zanim przeczytasz...* To swoiste odwołanie się do percepcji świata przez dziecko, to osadzenie świata utworu literackiego w określonym – indywidualnym –

świecie odbiorcy. Młodego odbiorcy, który dopiero nabywa kompetencji interpretacyjnych i analitycznych. Trzeba zatem, aby utwór stał mu się bliski, aby wykazał swoją (życiową, emocjonalną, aksjologiczną, estetyczną bądź deskryptywną) użyteczność, aby zachęcił. Dziecko będzie więc – zanim przeczyta utwór – inspirowane do słuchania w skupieniu, nazywania dźwięków, zaglądnięcia do tornistra, segregowania rzeczy w piórniku, nazywania palców ręki, czytania zapisów w pamiętnikach swoich i bliskich, wspomnień wieczornych pożegnań przed snem, rozpoznawania liści etc.

To niezwykle rodzaj interakcji, szczególne zawiązanie lekcyjnej przygody. Utwór ma zaangażować, przykuć uwagę jeszcze przed lekturą, potrzeba więc, by zainspirował do ciekawości. Temu właśnie służą polecenia sygnalizowane wstępnym *Zanim przeczytasz...* Pokazują one także nauczycielowi sensowność takich lekcyjnych początków, sugerując, by planował własne zawiązywanie akcji, szczególną lekcyjną ekspozycję, która powinna się znaleźć na wstępie wszystkich dobrze zaplanowanych zajęć.

Samo **odkrywanie** stanie się wtedy atrakcyjniejsze, bardziej oczekiwane i pożądane. Wszystkie zadania zogniskowane względem paska *Odkrywajmy!* stanowią o wyjątkowości podręcznika. Ich różnorodność, dokładność interpretacyjna, skrupulatność analiz i odpowiedni porządek następowania po sobie sprawiają, że tekst poddawany oglądowi nabiera w odbiorcy charakteru świata skończonego, jakości wypełnionej we wszystkich – na tym etapie kształcenia – planach.

• Patrzymy i opisujemy

Patrzymy i opisujemy

Rozdział V „Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną...”

Thomas Eakins' Dziecko i zabawki

1. Nadać obrazowi T. Eakinsa własny tytuł.

2. Przyjrzyj się postaci ukazanej na obrazie. Ile ma lat? Jakiej jest płci? Jaki ma strój? W jakich kolorach? Czym się zajmuje? Cpisz maluszkę w pięciu zdaniach.

3. Czym bawi się dziecko? Nazwij jego zabawki. Która znajduje się na pierwszym planie? Która wyróżnia się kolorem? Która jest ukryta w tle?

4. Jeśli mogłbyś wybrać jedną z zabawek ukazanych na obrazie, to którą bawiłbyś się najchętniej? Dlaczego?

5. Gdzie bawi się dziecko? Jakie elementy natury dostrzegasz na obrazie?

6. Zwróć uwagę na cienie. Gdzie znajduje się źródło światła? Dlaczego tak sądzisz?

7. Przypatrz się dokładnie linii, którą tworzy wysunięta noga, tułów i głowa namalowanej postaci. Jak nazywa się taka linia (przypomnij ją sobie z geometrii)?

244

Podręcznik *Wyspy szczęśliwe* szczególną uwagę poświęca także, o czym była mowa wcześniej, obrazom i innym dziełom sztuki. Widzi je w wyraźnej korelacji z literaturą. Mają podlegać deskrypcji i ułatwiać określony porządek wrażeń, estetycznych doznań u młodego odbiorcy. Te grupy działań poprzedza w podręczniku pasek **Patrzymy i opisujemy**. Znowu pojawiają się ciekawie rozpisane polecenia, które ułatwiają odbiór różnych dzieł sztuki. Budują siatkę pojęć charakterystycznych dla malarstwa, architektury, rzeźby, fotografii. Zwracają uwagę na szczegóły planów. Uczą różnorodności form (np. pejzaż, portret, scena rodzajowa, martwa natura), barw, nastro-

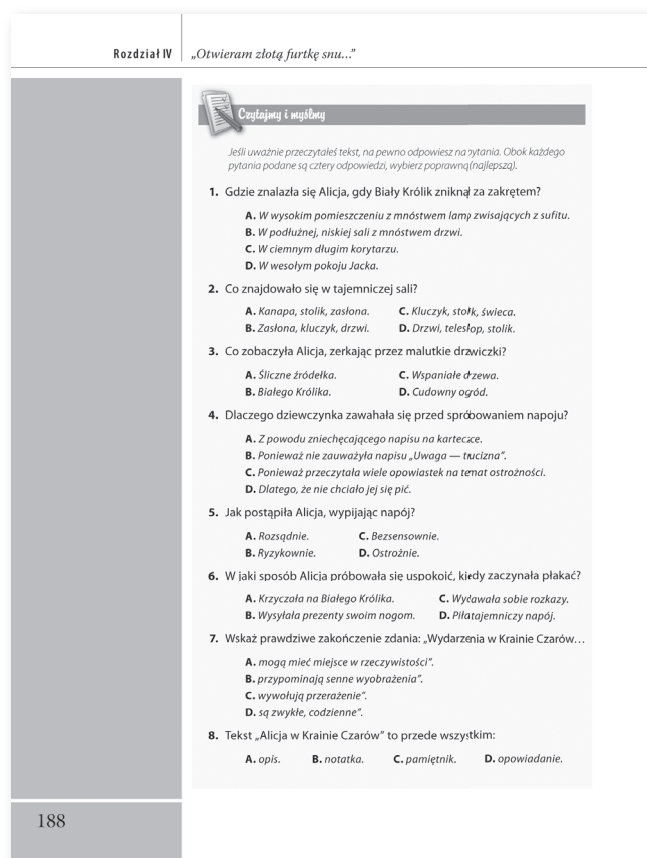
jów. Pokazują uczniom odmienność technik (akwarela, olej, węgiel...), a przez to stylów i nurtów (impresjonizm, realizm, ekspresjonizm; rokoko, klasycyzm, gotyk etc.) – choć nie za sprawą niezrozumiałych jeszcze pojęć, a dzięki uwrażliwieniu na różnorodność środków. Dziecko dedukując, przypominając sobie te pierwsze doświadczenia, dojdzie do „-izmów” w dalszych etapach kształcenia. Na razie ma możliwość wykonywania atrakcyjnych poleceń, które przygotowują go do zdobywania wiedzy naukowej.

• Czytajmy i myślimy

Czytajmy i myślimy

Wyspy szczęśliwe eksponują umiejętność czytania ze zrozumieniem. Podręcznik proponuje dwa porządki w pracy nad doskonaleniem tej kompetencji:

– **osobne testy**, które posiłkują się zawsze określonymi i stałymi w strukturze zadaniami zamkniętymi. Badają na wielu poziomach rozumienie przeczytanego tekstu. Uczą, jak czytać uważnie. Są świadectwem mocnych i słabych stron uczniowskiej lektury. [L. Carroll, *Codziennie lekcje i lekcje*, str. 38–41; M. Piquemal, *Bracia*, str. 92–93; M. Konopnicka, *Czy to bajka czy nie bajka*, str. 140–142; A. Smith, *Sen*, str. 168–169; L. Carroll, *Wypij mnie*, str. 185–188; Wł. Kopaliński, *Zabawy, zabawki i gry*, str. 242–243]. Dobre utwory charakteryzują się różnorodnością stylistyczną i genologiczną. Są bliskie dzieciom, rozbudzają ich ciekawość, rozwijają wyobraźnię.

– **stałe ćwiczenia** – umiejętność

czytania ze zrozumieniem w podręczniku Kuleszów podlega nieustannemu szlifowaniu. Wszystkie bowiem teksty (nie tylko te zakończone zwartym testem) opatrzone są poleceniami skłaniającymi do wnikliwej, krytycznej wręcz lektury. Zadania do tekstów zamieszczanych w podręczniku kształcą umiejętność cytowania określonych fragmentów na potwierdzenie słuszności wyciąganych wniosków. Dziecko uczone jest stałej konieczności wracania do przeczytanego utworu.

Lekturze nadaje się więc wartość i rangę. Proces czytania często bywa eksponowany jako osobna jakość tak w zadaniu domowym, jak i podczas lekcji.

• **Poszukajmy prawdziwych skarbów!**

Poszukajmy prawdziwych skarbów!

Po każdym rozdziale – kolejne ułatwienie dla nauczyciela i uporządkowanie dla ucznia. Dwie strony zawierające materiał nawiązujący do omówionych tekstów, kształcących umiejętności, przyswojonych terminów. To szczególnie rodzaj **podsumowania rozdziału**. Strony te [61–62; 105–106; 161–162; 206–207; 250–251] zawsze wyszczególnia czerwony pasek z napisem sugerującym działania: **Poszukajmy prawdziwych skarbów!**

Poszukiwanie prawdziwych skarbów!

1. a) Przejrzyj rozdział „Dom otwiera swoje cztery ściany...”. Jeśli nie czytałeś jakiegoś tekstu, zrób to teraz. Przypomnij sobie poznane utwory, obejrzyj obrazy. Co Ci się spodobało? Które dzieło zapamiętałeś?
b) Spójrz na swoje wypracowania, rysunki, inne prace, które wykonałeś podczas omawiania tego rozdziału. Wybierz najlepsze, najwartościowsze. Przerysuj i wypełnij poniższą tabelkę.

Prawdziwy skarb to:				
wiersz	opowiadanie	obraz	inne dzieło (plastyczne, literackie)	moja praca (plastyczna, literacka)
...	...	...	...	...

2. Porównaj swoje wybory z wyborami innych uczniów w klasie. Stwórzcie ranking skarbów.

3. W tym rozdziale poznałeś fragmenty wielu książek. Oto one:

KSIĄŻKI WARTO ODKRYCIA, CZYLI SKRZYNIA PEŁNA SKARBÓW

Jeśli któraś książka Cię zainteresowała, może uda Ci się znaleźć ją w bibliotece i przeczytać. Jeśli okaże się ciekawa, poleć ją koledze, koleżance.

4. Zapisz najważniejszą dla Ciebie myśl, cenne zdanie, które odkryłeś podczas omawiania różnych utworów z tego rozdziału.

105

Rozdział II „Dom otwiera swoje cztery ściany...”

5. Czego dowiedziałeś się o rodzinie, domu, ojczyźnie z tej części podręcznika?
6. Jeśli uważasz, że w przyszłą niedzielę znów pójdziesz z tatą na zakupy!

„Już twój siewek stracił kilka włosów z ogona”.
„Mam nadzieję, że w przyszłą niedzielę znów pójdziesz z tatą na zakupy”.
„Nowe mleko jeszcze się nie zsiadło, a store zjadłem. Pon przyszedł na zmywanie”.

7. a) Jakie obrazy poetyckie zauważasz w podanych cytatach? Z jakich wierszy one pochodzą? Nazwij środki stylistyczne, które zastosował każdy z poetów.

„Tutaj pajek w swą siatkę kraple rosy złowil (...).”
„Dom zamyka swoje cztery ściany (...).”
„(...) modrych kaluz świećce lusterka”.

- b) Narysuj wybrany obraz.

8. Czy wiesz, jakie słowa wycięto z podanych fragmentów wierszy? Przypomnij sobie te utwory. Jeśli masz kłopoty, odszukaj wiersz w podręczniku.

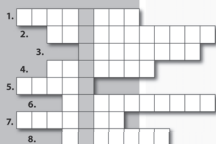
„Już tam ... do swej ...
Mówi zapłakany —
Słuchaj jeno, pono nasi
Biją w ...”
„Czerwień — to ...
biel — ...
Piękne są nasze
... ojczyźnie”.

9. Niechaj mnie ... o wiersze nie proszę,
Bo kiedy ... do ojczyzny wrócę,
To każdy ... powie wiersze ...
Każda jej ... piosenkę zanuci”.

9. Przypisz do zeszytu, uzupełniony tekst:

Mieszkam w ... To kraj położony w środkowej ... nad Morzem ... Jestem ... i mówię po ... Godłem mojego kraju jest biały ... w złotej ... zwrócony w ... na ... polu. Hymnem państwowym Polaków jest ...

10. Przerysuj do zeszytu podaną krzyżówkę i rozwiąż ją, wykorzystując wiadomości i materiały z tego rozdziału.

1. Jeden z miesięcy, podczas których Polacy obchodzą święto narodowe.
2. ... np. dolnośląskie, łódzkie, małopolskie.
3. Barwa symbolizująca miłość i krew.
4. Taniec lub pyszne ciasto wielkanocne, także w tytule polskiego hymnu.
5. Polska jednostka monetarna.
6. Stefan ... hetman polny koronny, walczący ze Szwedami.
7. Uroczysty, poważny polski taniec narodowy, chodzony.
8. Człowiek kochający ojczyznę.

106

Dają one szansę nauczycielowi na orientację w poziomie przyswojonych treści, ugruntowują umiejętności i wiedzę uczniów. Stają się bowiem okazją do przypomnienia wszystkich tekstów z rozdziału, stanowią tym samym zachętę do przeczytania utworów, które nie zostały poddane osobnym interpretacjom na lekcjach. Utrwalają poznane definicje, pojęcia, gatunki czy formy wypowiedzi. Uczą wnioskowania i argumentacji. Proponują kolejne – wpisane w charakter rozdziału – ćwiczenia redakcyjne i językowe. Są także świetnym przygotowaniem do sprawdzianu, rodzajem powtórzenia wiadomości w atrakcyjnej formie (diagramów, złotych myśli, wycianek, rozsypanek i rzetelnych notatek). Mogą stanowić też odrębny rodzaj testu po omówieniu całego działu. Niezależnie od formy, w jakiej go wykorzystamy, podsumowanie rozdziału zawsze budowane jest na tożsamej regule dwubiegowej aktywności:

– **zachęta do powrotu** – do przeglądnięcia jeszcze raz całego rozdziału, uzupełnienia lektur, obejrzenia wszystkich obrazów, ilustracji i zdjęć, a co najważniejsze własnych wytworów. Dziecko bowiem powinno wrócić także do tego, czego samo dokonało, sprawdzić wykonane prace, dostrzec ich zalety i wady, zauważyć trud, jaki wykonało, i owoce, które przyniosł;

– **inspiracja do wartościowania** – co się podobało, co zasługuje na pamięć, co jest najlepsze, najwartościowsze; co warto ponawiać, co trzeba zmienić; jak wysiłek, który uczeń włożył w przygotowanie zadań, skutkuje jakością ich realizacji.

Ta zachęta i powrót to powolne, ale systematyczne narastanie w dziecku siatki pojęć, wartości, umiejętności. To stymulowanie do refleksji

i – od razu – do czynienia planów. **Poszukiwanie prawdziwych skarbów** to zatem w głębszym pryzmacie (dostrzegalnym początkowo tylko dla nauczyciela, rodzica) odkrywanie własnych możliwości, dowartościowanie własnej pracy, a w końcu zdolność do własnego komentarza i wniosku.

B. IKONKI POSTACI

Na marginesach zawarta jest cała finezja i oryginalność podręcznika. Trzeba więc już na pierwszej lekcji pokazać uczniom wyjątkowych, stałych gości tej kolumny. Będą im bowiem towarzyszyć, doradzać, ostrzegać, zwracać uwagę, rozśmieszać i zaciekawiać. Spotkamy tu więc:

– **profesora, który przestrzega** przed błędami językowymi, nieporadnością stylistyczną, nieaktownością. Jego wypowiedź to miejsce, w którym zwraca się uwagę na poprawne formy wyrazów i związków, podaje się także błędy najczęściej popełniane podczas odmiany bądź użycia słowa w zdaniu.

– **profesora, który tłumaczy** pojęcia, wskazuje na wielość form genologicznych, nazywa elementy obrazu, uczula na czytelność i poprawność zapisu, podkreśla znaczenia form gramatycznych, odpowiada na różne dziecięce pytania. Co ważne, zwraca się często do ucznia bezpośrednio (w 2 os. l. poj.) – to sugeruje określoną bliskość i potrzebę kontaktu. Zjednuje sobie adresata wiadomości, którą chce przekazać. Sprawia, że uwaga odbiorcy zostaje zaangażowana na tyle, by stał się on swoistym interlokutorem.

– **profesora, który żartobliwie mruży oko** do swego czytelnika, odziera się w ten sposób z powagi profesury, sprawia, że jego wiedza staje się atrakcyjniejsza. Ma większą siłę oddziaływania na tego, który go słucha. Nie opisuje świata jedynie kategoriami powagi, potrafi bowiem względem prezentowanych treści zachować potrzebny dystans humoru, żartu. Jego wypowiedź będzie więc najczęściej żartobliwym komentarzem do omawianych tekstów, a dobry humor pomoże w poznawaniu świata i tekstów.

– **ucznia, który się dziwi** różnorodności i niezwykłości świata. Sygnalizuje, że warto zwrócić uwagę na ciekawostkę, która ubarwi poznawany tekst, jako że dobrana została do niego tematycznie, jest interesująca, pobudza ciekawość poznania. Posłuchamy więc o urządzeniach szyfrujących, o typach szkół wyższych, o zmianie znaczeń wyrazów, o czytaniu w snach własnych książek, o ilości barw, o czarownicach, smokach i wielu innych fascynujących drobiazgach codzienności, historii i przyszłości.

Należy zwrócić uwagę dzieci na to, że każda z tych postaci ma coś innego do powiedzenia, że charakter jej wypowiedzi jest także odmienny, że w końcu każda pomaga lepiej zrozumieć proponowane na stronach treści.

C. PRZYPISY

Mają zróżnicowaną budowę. Czasem słownie definiują nieznane, trudne do zrozumienia słowa. Często skomplikowane pojęcie, wyraz bądź termin znajdują w przypisie wyjaśnienie za pomocą fotografii lub ilustracji. Przypisy wyjątkowo „okraszają” podręcznik. Stają się czasem osobną narracją. Pozwalają dziecku rozumieć utwór, wyobrażać sobie jego elementy, rekwizyty. Są także okazją, by uczeń dostrzegł potrzebę pogłębiania lektury, szukania określonych źródeł, poznawania nowych znaczeń. *Wyspy szczęśliwe* chętnie korzystają z takiej formy dopowiadania i wyjaśniania tekstu.

D. NOTY BIOGRAFICZNE

Szczegółny sposób prezentacji wybranych pisarzy. Zawsze w ramce, na fioletowym tle podają informacje o autorze. Prezentują zapis prawidłowej wymowy imienia i nazwiska, zawierają podstawowe dane o życiu i twórczości. Ich forma jest przystępna. Zawsze zachęcają do sięgnięcia po inne książki twórcy. Pokazują także dziecku twarz utrwaloną popiersiem, portretem bądź zdjęciem artysty.

E. SENTENCJE I AFORYZMY

Znowu wyjątkowy zabieg. Swoiste preludium do lekcji bądź zgrabne jej podsumowanie. Mogą inspirować działania nauczyciela, stając się pomysłem na temat lekcji, jej początek, sposób rozpoznania wiedzy, możliwości lub zainteresowań uczniów. Warto wykorzystywać je do dopowiadania treści analizowanych utworów. Można, pokazując „złote myśli”, inspirować dzieci do tworzenia własnych zdań – godnych zapamiętania lub zapisania, albo zachęcać do gromadzenia ciekawych sentencji, grupowania ich, wyjaśniania, dokańczania.

Marginesy zostawiają więc miejsce dla treści ważnych, potrzebnych do właściwego rozumienia utworu. Podlegać powinny lekturze niemal osobnej. Służą bowiem lepszemu zapoznaniu się z najważniejszymi zagadnieniami, poszerzają prezentowane treści, inspirują indywidualne pomysły nauczyciela na lekcję. Mogą też stymulować zainteresowania ucznia, skłaniać stale do szukania wciąż nowych skarbów.

Podręcznik szczególnie wyraźnie bazuje na swoistej „celowości działań”. Każdy z rozdziałów, co więcej – każdy z zaproponowanych tekstów realizuje bowiem dycho-
tomiczny rozkład owych celów:

- **cele wewnętrzne** – czysto poznawcze, w pryzmacie literatury, stylistyki, słowotwórstwa, fonetyki, składni, morfologii, kultury i sztuki w ogóle. Uczę się, aby wiedzieć, aby wiedzę gromadzić;
- **cele zewnętrzne** – nazywane¹⁵ także społecznymi pełnione przez naukę, czyli wyjaśnianie (*funkcja teoretyczna*) i przewidywanie (*funkcja praktyczna*). Dziecko, przechodząc przez kolejne strony podręcznika, podróżując po kolejnych wyspach, odkrywając nowe skarby, robi to po to – z jednej strony – by świat zrozumieć, a z drugiej,

¹⁵ Por.: J. Such, M. Szcześniak, op. cit., s. 42 i nast.

by wykształcić w sobie zdolność do przekształcania go w zgodzie ze swoimi potrzebami i wartościami. Tych intencji nie uświadamia sobie w czwartej klasie, ale ta klasa (dzięki podręcznikowi *Wyspy szczęśliwe*) wyjątkowo inicjuje w nim oba procesy, a lekcje języka polskiego stają się okazją, aby za sprawą literatury i gramatyki (by odwołać się do tego stereotypowego podziału) wchodzić w świat jako całość, rozumieć go, ogarniać i wyrażać. To następny ze skarbów, które odnajdziemy na wyspach.

W efekcie udziałem dziecka (na tym etapie edukacyjnym – jeszcze nieświadomie) staje się szczególny rodzaj prawdy – niebanalnej, interesującej teoretycznie i użytecznej praktycznie.

Czas zatem na wyprawę po skarby!

Czytanie stanie się przygodą, a odkrywanie kolejnych stron podręcznika – wędrówką po krainach, tematach, motywach, wątkach, formach genologicznych, emocjach, wartościach.

Anna Kamieńska pisała: „Poezja jest drogą człowieka, który ją zapisuje sobą samym”¹⁶. Podręcznik *Wyspy szczęśliwe* wydaje się wyjątkową parafrazą słów poetki. Prezentuje bowiem zbiór tekstów kultury – obrazy, literaturę, sztukę, fotografię, które dziecko – czytając i oglądając – poddaje szczególnej konkretyzacji. Każdy z tekstów dopowiada bowiem własnym doświadczeniem, osobistym przeżyciem. Zgromadzone utwory są więc polem odniesień, dostrzegania związków między dziełem a życiem, sztuką a codziennością uczniowską. *Wyspy szczęśliwe* stają się drogą ucznia, który je zapisuje samym sobą.

Dobrze „się składa”, że ostatnia strona podręcznika prezentuje wiersz *Lato czeka*. Daje bowiem obietnicę, że ktoś na nas czeka. Lato czeka, a razem z nim przygody, rzeki, pola i łąki...

W innym przypadku żal byłoby się rozstawać z podręcznikiem, opuszczać szczęśliwe wyspy. Podręcznik dobrze wyposażył nas na drogę. Nauczył podróżować, uwrażliwił na świat i człowieka, dał kompetencje do jego opisu i ogarniania, mimo że nie każdy czwartoklasista zda sobie z tego sprawę. Będzie doświadczał jednak innego spojrzenia, bo uczył się, aby wiedzieć (o świecie, lecie, domu, rodzinie...); uczył się, aby działać (bawić się, śpiewać, komunikować, śmiać, wędrować...); uczył się, aby żyć wspólnie (z rodziną, przyjaciółmi, a nawet samym sobą); a w końcu uczył się, aby być¹⁷ – w postawie zadziwienia, podziwu, wrażliwości...

Gdy skończy się lato, czekać będą inne, nowe wyspy, godne odkrycia – *Wyspy szczęśliwe* w klasie V. Jestem przekonana, że i tej podróży wyczekiwać będzie z niecierpliwością!

¹⁶ A. Kamieńska, *Poezja jako asceza słowa*, [w:] Tejże, *Na progu słowa*, Poznań 1985, s. 34.

¹⁷ Celowość nauczania zaproponowana przez Międzynarodową Komisję do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa w raporcie dla UNESCO: *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Warszawa 1998, s. 85 i nast. Do tych kategorii odwołam się w dalszej części.

3. JAK WARTO UCZYĆ? O METODACH AKTYWNYCH

Jako że mózg człowieka w zdolności zapamiętywania determinowany jest rodzajem wykonywanych czynności, stwierdzono, że człowiek uczy się¹⁸:

- * 10% z tego, co czyta;
- * 20% z tego, co słyszy;
- * 30% z tego, co widzi;
- * 50% z tego, co słyszy i widzi;
- * 70% z tego, co sam mówi;
- * 90% z tego, co sam robi.

Wskaźniki te nie mogą pozostawić nauczyciela obojętnym, szczególnie względem metod, które winien zaplanować w pracy z dziećmi podczas lekcji. Dlatego tak dużą rolę podręcznik *Wyspy szczęśliwe* wyznacza metodom aktywnym. Mogą stać się one zadaniem na całą lekcję bądź stanowić jedynie jej urozmaicenie. Jak nazwa wskazuje – aktywizują dziecko, sprzęgają doświadczenie szkolne i życiowe, zakładają paralele nauki i empirii, eksponują potrzebę kreacji, twórczości, wyobraźni. Uczeń staje się dzięki nim zaangażowanym współorganizatorem procesu dydaktycznego, przestaje być natomiast jedynie podmiotem, który podlega pewnym zmianom.

Metody aktywne niewątpliwie zakładają szczególne przygotowanie nauczyciela do lekcji. Musi on zadbać o odpowiednie materiały (dobrze, by stale były na podorędziu arkusze szarego papieru, stare gazety, magnesy, kolorowe mazaki), przygotować salę lekcyjną do zajęć (ustawienie ławek, krzeseł...), ale przede wszystkim być gotowym do rezygnacji z najczęściej odgrywanej na zajęciach roli – eksperta. Zajęcia metodami aktywnymi zakładają bowiem szczególny rodzaj relacji, skutkują też inną – głębszą więzią między nauczycielem a uczniami. On staje się doradcą, oni nierzadko jego lekcyjnymi partnerami; on słucha i obserwuje, odpowiednio stymulując aktywność, oni tworzą i proponują. Wszyscy wychodzą z tego procesu bogatsi wiedzą i doświadczeniem. Obie strony zatem podlegają uczeniu się. To chyba najcenniejszy efekt pracy metodami aktywnymi. Wyraźnie rysują się także – nie mniej ważne ich funkcje, a tym samym projektowane na lekcjach cele:

- inspirują aktywność twórczą;
- stymulują pomysłowość uczniów;
- uczą efektywnej współpracy;
- pogłębiają kompetencje komunikacyjne (argumentacja, prezentacja);

¹⁸ Rozwinięcie tematu – ciekawe analizy kreatywności, systemowości, zastosowania mapy myśli i sposobów twórczego uczenia – można znaleźć na stronach <http://neur.am.put.poznan.pl> (w rozszerzeniu np.:/mt/9.2.pdf)

- kształcą i doskonalą umiejętność wyrażania siebie;
- przygotowują do życia w świecie dorosłych;
- kształtują postawy (m.in.: szacunku względem innych, poszanowania odmienności);
- uwrażliwiają;
- uczą dokonywania wyborów;
- motywują do samodzielności;
- rozwijają zainteresowania;
- skłaniają do stałej konieczności wartościowania.

Wydają się zatem najskuteczniejszymi sposobami na realizację podstawowych zadań, jakie stoją przed nauczycielem polonistą, szczególnie tym, który pracuje na *Wyspach szczęśliwych*: „wspomagania umiejętności porozumiewania się uczniów, wprowadzanie ich w obszar kultury i lepsze rozumienie siebie, innych ludzi i świata”¹⁹.

Prezentujemy zatem niektóre propozycje metod aktywnych²⁰ często wykorzystywane podczas lekcji, zachęcając jednocześnie do poszukiwania ciekawych i tworzenia własnych sposobów aktywizowania uczniów.

• **BAZGROŁY** – forma swobodnej ekspresji myśli i uczuć; wiele wariantów, na różnych etapach lekcji; wspiera różne cele, uczy rozwiązywania problemów w sposób twórczy, wspiera kreatywność. Najczęściej wykorzystywane formy to:

a) malowanie do muzyki (indywidualne, w parach, grupie) – wyrażenie emocji i nastroju; po skończonej pracy – omówienie, prezentacja;

b) obraz do tematu – podsumowanie lekcji, malarska, plastyczna odpowiedź na pytanie – o czym była lekcja; kolejne rozwiązanie problemu;

c) obraz do hasła – dzieci malują/rysują/kolorują – jak postrzegają, kojarzą, odczuwają; przykładowe hasła: przyroda, historia, miłość.

• **„BURZA MÓZGÓW”** – to metoda do zastosowania na wszystkich poziomach edukacyjnych, pomaga rozwiązywać w sposób twórczy różnorakie problemy (emocjonalne, merytoryczne, aksjologiczne), kształci sprawność umysłową, pobudza wyobraźnię. Aktywizuje wszystkich uczniów, choć może okazać się nużąca, gdy etap pierwszy zanadto się wydłuży. Ważne, by czuwać nad tempem pracy. Służyć temu może wcześniej przygotowany zbiór zasad współtworzących dynamikę i szczególną etykę tej metody, np.:

¹⁹ G., J. Kuleszowie, *Program nauczania*, op. cit., s. 11.

²⁰ Szczegółowy opis metod i możliwych rozwiązań w ramach konkretnych jednostek lekcyjnych zawiera opracowanie: E. Brudnik, A. Moszyńska, B. Owczarska, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

1. Każdy, nawet najbardziej nietypowy, pomysł jest dobry
2. Ważniejsza jest ilość pomysłów niż ich jakość.
3. Jedne pomysły inspirują następne.
4. Każdy pomysł zapisujemy w formie podanej przez autora.
5. Nie komentujemy i nie krytykujemy propozycji.
6. Nie wtrącamy własnych uwag do propozycji innych.
7. Głos zabieramy za zgodą nauczyciela.
8. Wszyscy mają prawo do aktywności.
9. Gromadzimy pomysły przez ... minut.

Działanie zamyka się w wyrażnie wytyczonych obszarach:

– wytwarzanie pomysłów: polega na podawaniu w krótkim czasie – niepoprzedzonym okresem refleksji – dużej liczby skojarzeń, rozwiązań, propozycji związanych z problemem czy pojęciem, poddawanych analizie w trakcie lekcji (np. pytania: Z czym się kojarzy? Jakie są możliwe rozwiązania? Jakie może mieć zastosowania?) Nauczyciel zapisuje na tablicy wszystkie propozycje klasy, nie wartościuje ich trafności, na koniec odczytuje wszystkie zgromadzone pomysły;

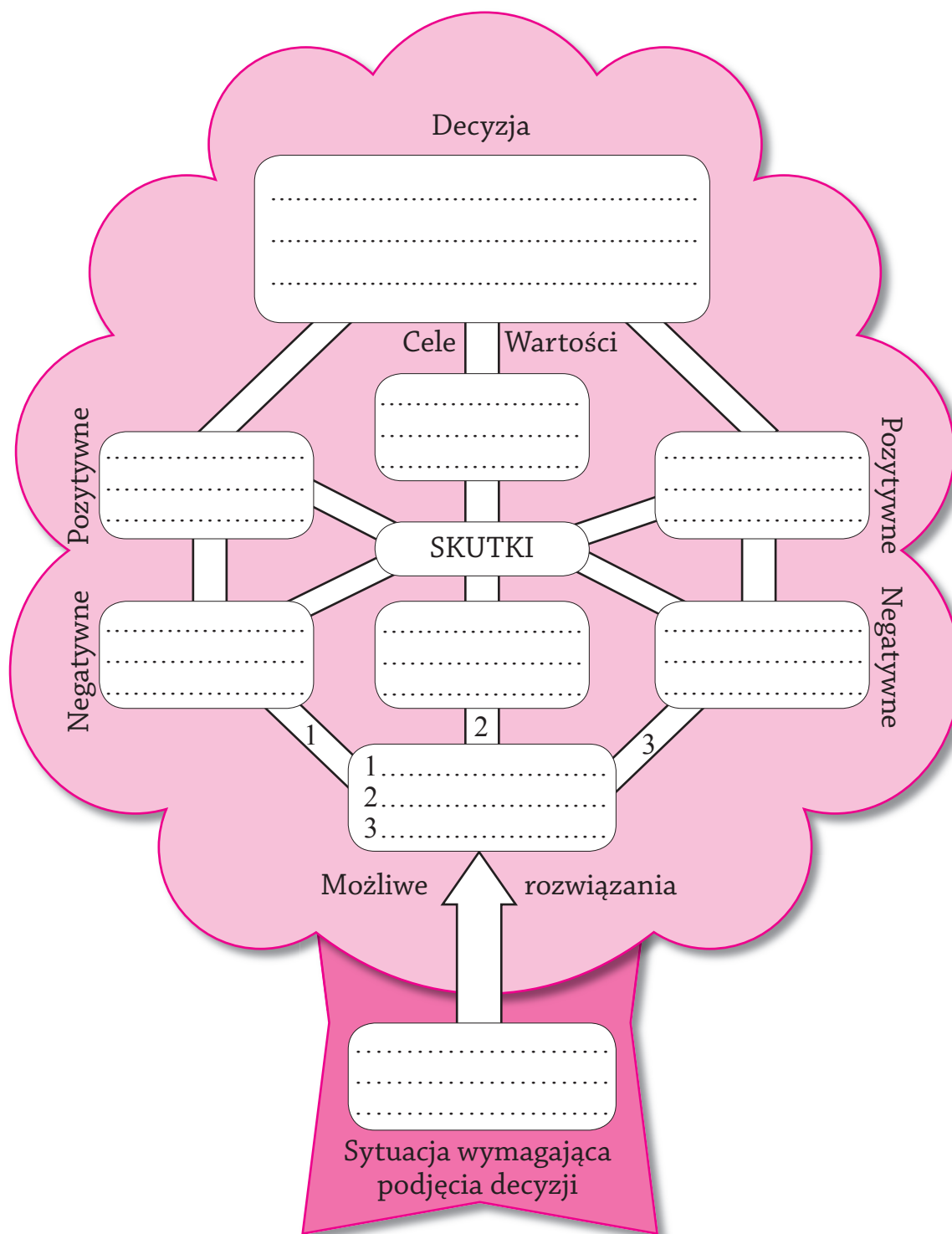
– ocena i analiza: tu dokonujemy selekcji zgromadzonych propozycji; możemy wspólnie z klasą grupować je według podobieństwa rozwiązań; następnie zlecamy grupom lub poszczególnym uczniom analizę konkretnych pomysłów; wybrane zostają – na drodze dyskusji, krytycznego spojrzenia, racjonalizacji zastosowania – rozwiązania najlepsze (zgodne z założonymi i przedstawionymi wcześniej kryteriami); poszczególne grupy (uczniowie) prezentują wraz z uzasadnieniem decyzji; cała klasa decyduje (na drodze głosowania jawnego/niejawnego) o ostatecznym wyborze jednego lub dwóch conceptów;

– zastosowanie w praktyce: w efekcie klasa (znowu możemy zaproponować podział na grupy, a na koniec porównanie wyników i zapisanie wspólnych ustaleń) opracowuje zastosowanie wybranego projektu w praktyce.

Tak zaplanowane zajęcia – w zależności od celów, jakie chcemy osiągnąć – wypełnią ok. 20 minut lekcji, mogą jednak zostać wpisane w plan całej jednostki, wtedy sama metoda staje się celem, będziemy bowiem kształcić – pracując według tych reguł: umiejętność słuchania innych, będziemy uczyć powściągliwości i panowania nad emocjami, zwrócimy uwagę na zasady tzw. konstruktywnej krytyki, która ma na celu m.in. okazanie szacunku przedmówcom i wypracowanie konsensusu.

• **DRZEWKO DECYZYJNE** – jedna z najbardziej twórczych i aktywizujących metod. Zawsze wzbudza duże emocje, integruje zespół klasowy, uczy bowiem współdziałania, ale buduje także specyficzne poczucie więzi wewnątrz grupy i w ogóle międzyludzkich, a przede wszystkim kształci umiejętność podejmowania decyzji, sytuowania własnych wyborów w kontekście ustaleń grupowych. Stosujemy tę metodę, by uczyć

poszukiwania i dostrzegania zależności, uwrażliwiać na procesualność, na określony przebieg przyczyn i skutków. Znowu – podobnie jak wyżej – praca metodą drzewka może stać się osobnym tematem lekcji – wtedy sytuację wymagającą podjęcia decyzji eksponujemy jako centralne ogniwo zajęć; ewentualnie samo dokonywanie wyboru stać się może rodzajem podsumowania omawianego problemu – będzie więc swoistym lekcyjnym preludium, punktem wyjścia do innych działań. Praca z wykorzystaniem tej metody polega na graficznym zapisie procesu myślowego (emocjonalnego, aksjologicznego, merytorycznego), który doprowadzi do podjęcia decyzji.

Zapoznajemy uczniów z sytuacją obarczoną koniecznością podjęcia jednoznacznej decyzji, wspartej na racjonalnych przesłankach. Dla porządku – formułujemy główne założenie na tablicy (w zeszycie, plakacie) w formie hipotezy, zapytania, które winno podlegać analizie. Inicjujemy rozmowę na temat: pytamy o powody zaistnienia sytuacji, nazywamy okoliczności jej towarzyszące, próbujemy powiązać doświadczenie lekturowe z życiowym, uwrażliwiamy na różne punkty widzenia tego samego zjawiska. Dzielimy klasę na grupy, rozdajemy schematy drzewek (przygotowane na kartkach do wklejenia do zeszytu lub na dużych arkuszach szarego papieru, do powieszenia w klasie na gazecie), udzielamy instrukcji co do ich wypełniania, precyzujemy czas dyskusji i formułowania rozwiązań. Wyjaśniamy, że kartę pracy należy wypełniać od dołu, a rozmowie powinien zostać poddany każdy poziom drzewka. Każda grupa zapisuje ponownie sytuację wymagającą podjęcia decyzji, wybiera z zaproponowanych możliwości 3 konkretne, najszybsze i najciekawsze – jej zdaniem – rozwiązania, rozważa, jakie skutki przyniesie każde z nich, nazywa jego negatywy i pozytywy, w efekcie dokonuje wyboru jednego wyjścia i precyzuje jego cele i wartości, którymi zaskutkuje. Działanie kończy się zaprezentowaniem drzewka na forum całej klasy, omówieniem podjętej drogi rozwiązania, jej wad i zalet, a także założonych rezultatów.

• **MYŚLĄCE KAPELUSZE** – to bardzo atrakcyjna wizualnie i niezmiernie angażująca emocje propozycja na lekcje wymagające konieczności dostrzegania różnic w spojrzeniu na tę samą rzeczywistość, w wartościowaniu, w sposobach opisu świata w zależności od przyjętego kryterium. Uczy skutecznego porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego zdania, obrony poglądów, kształci niełatwą umiejętność publicznych wystąpień i myślenia w zgodzie z założoną koncepcją. Bardzo porządkuje materiał, co skutkuje jakością i ilością gromadzonych rozwiązań. Jest ich więcej, są konkretne i konstruktywne.

Musimy poprzedzić działanie nazwaniem sposobów myślenia, o których mówią kolory kapeluszy. Posiłkujemy się, dzieląc klasę na grupy, jedynie ustnym wskazaniem koloru, kolorowymi karteczkami albo wprost (i to najefektowniejsze rozwiązanie!) dużymi kapeluszami, które dzieci założą na głowę podczas dyskusji (możemy wcześniej poprosić o ich wykonanie w domu). Na plakacie zapisujemy znaczenie kolorów, które określają sposoby postrzegania i analizowania problemów, doboru argumentów i zdawania relacji z podjętego działania:

- **kapelusz biały** – zbiera fakty, opiera się na neutralnych danych, wykorzystuje rzeczowość i klarowność argumentów;
- **kapelusz czerwony** – nazywa emocje – dobre i złe, wyraża przypuszczenia, okazuje uczucia;
- **kapelusz żółty** – posilkuje się optymizmem, myśli pozytywnie, wszystko jest dla niego możliwe, łatwe, dobre, właściwe;
- **kapelusz czarny** – to pesymista, kwestionuje wszystkie ustalenia, wskazując na ich niekorzystny obrót, nazywa trudności i niemożność realizacji proponowanych działań;

- **kapelusz niebieski** – umie zachować dystans, kontroluje, stymuluje dyskusję, zachęca do wymiany poglądów, do zderzania się przeciwieństw, kalkuluje, czuwa nad innymi kapeluszami (może go założyć nauczyciel, ciekawie jest także, gdy korzysta z niego uczeń/grupa uczniów, uczą się wtedy dystansu i niełatwej roli mediatora, tego, kto chłodno ocenia, kontrolując sytuację).

Uczniowie na początku lekcji mogą losować kolory kapeluszy (same kapelusze), nauczyciel zaś winien sformułować problem na tablicy (lub na rozdanych każdej grupie kartkach). Określa także czas na przygotowanie do dyskusji dla wszystkich „kapeluszy”. Punktem centralnym staje się sama dyskusja, rozmowa przeplatana różnymi ścierającymi się punktami widzenia. Na koniec uczniowie dzielą się swoimi odczuciami, mówią, jak pracowało im się przy narzuconym sposobie myślenia, co odczuwali, broniąc swego stanowiska, jak odebrali dyskusję. Można zaplanować także zespół obserwatorów – wybrać dzieci, które (z różnych powodów) nie wezmą bezpośredniego udziału w dyskusji, będą się jej tylko przyglądać, a potem zdadzą relację ze swoich spostrzeżeń.

Metoda myślących kapeluszy zawsze wywołuje ogromne emocje, niezwykle angażuje wszystkich uczniów, a nauczyciele wykorzystujący ją na lekcjach twierdzą, że nie ma żadnych słabych stron tego działania, nie następuje także żadnych trudności w organizacji.

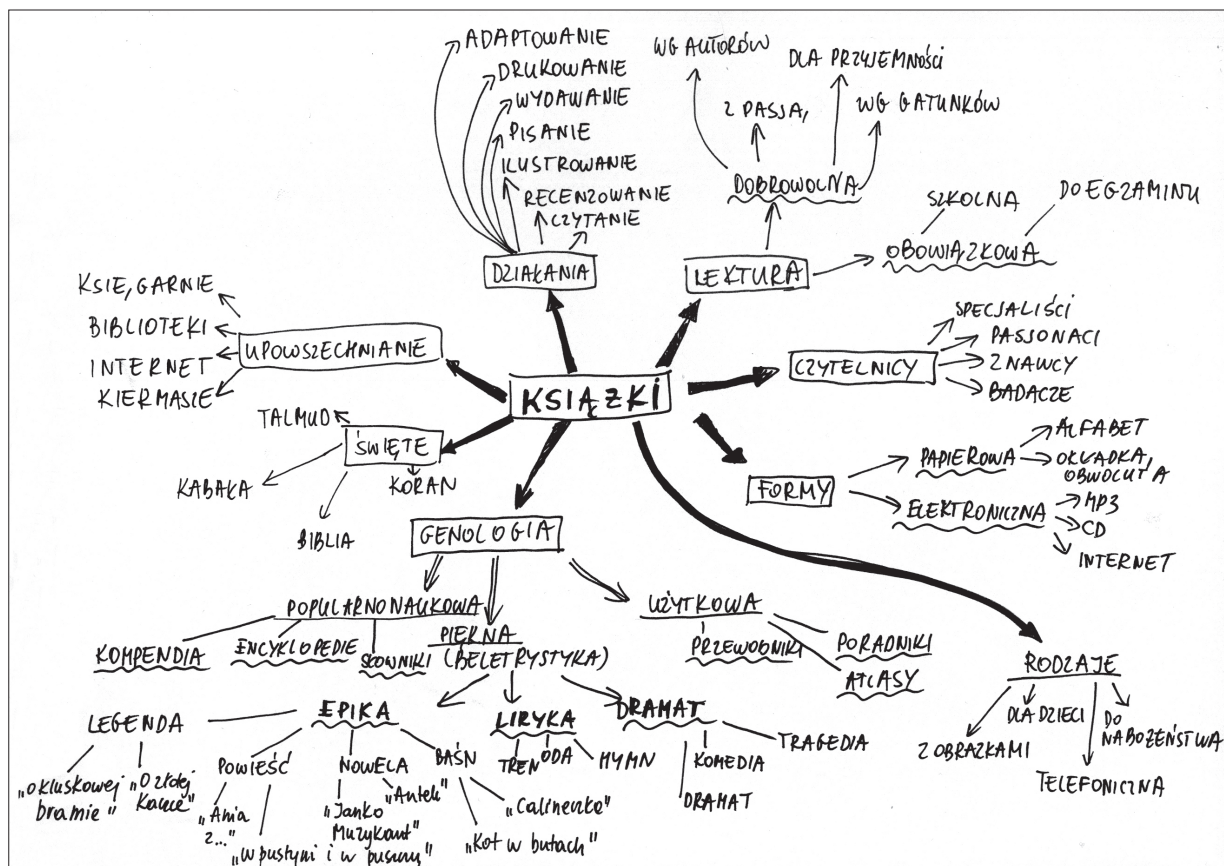
- **MAPA SKOJARZEŃ** – chętnie wpisywana w tok lekcji, kształtuje umiejętność planowania, organizowania i oceniania własnych pomysłów, nauki, planów. Uczy poszukiwać informacji, porządkować, reorganizować wiedzę już zdobytą. Rozwija sprawność umysłu i inspirowanie zainteresowania. Staje się swoistym rodzajem wizualizacji problemu, sytuacji, pojęcia, terminu, porządkuje myśli i zmagazynowane w umyśle informacje. Uczy ponadto klasyfikowania, dostrzegania związków. Możemy pracować w grupach lub z całą klasą. Pojęcie, które staje się przedmiotem zainteresowania na lekcji, zapisujemy na środku tablicy (dzieci odwzorowują w zeszytach, ewentualnie grupy robią to na arkuszach szarego papieru). Określamy czas na wykonanie zadania. Instruuemy, jak tworzyć ścieżki na mapie myśli (np. KSIĄŻKI: PORADNIKI-SŁOWNIKI-PODRĘCZNIKI-PRZEWODNIKI) i jak wykorzystać zgromadzone informacje do stworzenia w efekcie spójnej definicji pojęcia, które podlegało oglądowi. Warto zachęcać uczniów, by korzystali z kolorów i rysunków (ikonki, ilustracje) do precyzowania tropów myślowych, zaznaczania szlaków dedukowania. Pobudza to wyobraźnię i stymuluje pamięć. Tony Buzan w *Mapie twoich myśli*²¹ doradza, aby:

- stosować litery, linie i obrazki różnej wielkości;
- uzgodnić odstępy między poszczególnymi elementami mapy;
- zaplanować całą przestrzeń kartki (arkusza, tablicy);
- łączyć strzałkami obszary mapy, które chcemy ze sobą powiązać;
- pisać przejrzyście, używając drukowanych (dużych) liter;

²¹ T. Buzan, *Mapa twoich myśli*, Łódź 1990.

- używać systemu znaków umownych;
- wzdłuż każdej linii pisać tylko jedno słowo;
- stosować linie tej samej długości co słowa;
- łączyć ze sobą poziome linie;
- główne ramiona mapy – wyeksponowane grubą kreską – doprowadzać do centralnego pojęcia (rysunku);
- każdą gałąź wraz z jej odgałęzieniami zakreślić dodatkową linią;
- dbać o wyrazistość rysunków i wypracowanie własnego stylu przekazu treści;
- wykorzystywać rysunki na całej przestrzeni mapy (różnicować ich wielkość, dbać o przestrzenność; w centralnym rysunku użyć trzech lub więcej kolorów, pozostałe stonować jednym kolorem).

Mapa myśli obrazuje skojarzenia tego, który ją wykonuje. Staje się więc szczególnym zapisem dyktowanym i determinowanym przez klasę – jej kompetencje, propozycje i rozwiązania. Nie sposób narzucić przykładów, można stymulować określone ścieżki. Istotne wydaje się także spostrzeżenie, że nie uda nam się wyczerpać rozwiązań, rozgałęzienia można bowiem mnożyć. Jakością najważniejszą pozostaną główne – nazwane przez uczniów – filary – kierunki myślenia, sposoby klasyfikacji. Zakończenie notatki zależy od uznania nauczyciela i klasy – jeśli stwierdzą, że na mapie znajdują się wszystkie potrzebne informacje, schemat uznajemy za zakończony. Poniżej propozycja (nie gotowe rozwiązanie!) notatki dotyczącej książek:

• **TELETURNIEJ „JEDEN Z DZIESIĘCIU”** – bardzo atrakcyjny sposób sprawdzenia znajomości lektury. Czyni z lekcji (lub jej fragmentu) swoisty pojedynek pełen dramaturgii i emocji, na trwałe wpisuje się w pamięć uczniów. Ma zdolność silnej motywacji uczniów, którzy nie czytają bądź czytają nie dość dokładnie. Dzieci, które stają się obserwatorami (odpadły w eliminacjach), dążą bowiem do tego, aby następnym razem (podczas omawiania kolejnej lektury) zakwalifikować się do finału. W sposób niewymuszony kartkówką lub sprawdzianem zachęcamy do czytelniczey aktywności. Można bowiem wykorzystywać ten pomysł nie tylko podczas pracy z tzw. lekturą obowiązkową, ale również w działaniach dodatkowych skoncentrowanych na pozycjach czytanych „dla przyjemności”, w zgodzie z zainteresowaniami. Jesteśmy w stanie wydobyć te same książki, które podlegają lekturze przez większą grupę dzieci. Warto – dla motywacji tych, którzy nie czytają lub czytać nie lubią – organizować lekcje, które poświęcimy na ekspozycję czytelniczey aktywności naszych uczniów. Mają oni wtedy okazję do podzielenia się własnymi czytelniczymi doświadczeniami, opowiadają o przeczytanych książkach przed klasą, wykorzystując do tego różnorodne metody (scenki, quizy, krzyżówki, teatrzyki etc.). Takie prezentacje stają się najlepszą zachętą do czytania dla pozostałej części klasy.

Teleturniej „Jeden z dziesięciu” – na wzór telewizyjnego programu prowadzonego od lat przez Tadeusza Sznuka w TVP2 – odbywa się w trzech rundach. W pierwszej bierze udział dziesięć najlepszych osób (warto przed rozpoczęciem nadać numer każdemu uczestnikowi) – wybranych na drodze eliminacji (kartkówka, aktywność, zapisy...). Każdy zaczyna, mając dwie szanse (mogą to być kolorowe kartoniki, karteczki, koraliki...). Nauczyciel zadaje pytania – po dwa dla każdego ucznia (w dwóch seriach). Jeśli któryś nie odpowie, traci szansę (oddaje uczniowi-asystentowi materialny symbol tejże). Ci, którzy stracą dwie, nie przechodzą do rundy następnej.

W drugiej rundzie pierwsza osoba, która poprawnie odpowie na pytanie, ma prawo wyznaczyć kolejnego pytanego. Jeśli ten odpowie, przejmuje prawo do wskazywania kolejnego pytanego, jeśli nie, prawo do wskazywania wraca do osoby, która ostatnia dobrze odpowiedziała. Te osoby, które w wyniku nieudzielenia poprawnych odpowiedzi straciły zachowane szanse, odpadają z gry. Druga runda kończy się w momencie, gdy zostaje trzech graczy.

Trzecia runda rozpoczyna się przeliczeniem szans z poprzedniej rundy na punkty. Każdy z finalistów ma tyle punktów, ile szans mu zostało w poprzedniej rundzie x10. Otrzymuje także trzy (dwie) nowe szanse, które podlegają prawom poprzednich rund. Na początku nauczyciel czyta pytanie, a ten, kto zna na nie odpowiedź, zgłasza się. Jeśli odpowie poprawnie, otrzymuje 10 punktów, jeśli źle, traci szansę. Ta osoba, która jako pierwsza odpowie poprawnie na trzy pytania, zyskuje prawo do wskazywania odpowiadających przy następnym pytaniu (wskazanie następuje przed zadaniem pytania!). Może wybrać siebie lub przeciwnika. Jeśli wybiera siebie i odpowiada prawidłowo, otrzymuje podwójne punkty (20), jeśli wybierze przeciwnika, on za dobrą

odpowiedź dostanie 10 punktów i przejmie prawo do wybierania odpowiadającego. Gra toczy się do momentu aż zostanie jeden uczestnik (pozostali tracą swoje szanse) lub skończą się pytania – wtedy ilość zgromadzonych punktów i przynajmniej jedna zachowana szansa decyduje o zwycięstwie.

Tak przeprowadzony teleturniej zasługuje na zakończenie odpowiednią oceną wpisywaną do dziennika. Dzieci wykazują się często wiedzą znacznie przekraczającą nasze wymagania dotyczące poziomu wiedzy lekturowej. Warto nobilitować takie działania najwyższymi notami (ewentualnie indywidualnie zaproponowanymi przywilejami) dla finałowej trójki, pozostali biorący udział w zabawie mogą otrzymać plusy.

• **KOLAŻ** – staje się możliwością do zaistnienia różnych (często nieodkrytych w codzienności polonistycznej) dziecięcych talentów. Zakłada łączenie środków, metod i materiałów. Stymuluje wyobraźnię, staje się okazją do ćwiczenia twórczego myślenia i wyrażania nie wprost własnych myśli, emocji, potrzeb, wizji. Najbardziej sprzyja podsumowywaniu działań. Świetnie wpisuje się więc w lekcje kończące określoną tematykę. Warto wypełnić tym działaniem całe zajęcia, może jednak także stanowić tylko partię lekcji. Nadaje się do planowania działań indywidualnych, szczególnie owocnie skutkuje jednak, gdy praca zostanie zorganizowana w grupach. Powinniśmy na lekcji poprzedzającej zajęcia z kolażem poprosić uczniów o przyniesienie odpowiednich materiałów (kolorowe gazety, papier, piasek, ziarna zbóż, brokat, kawałki materiałów, słoma, małe patyczki, żwir, farby, klej, nożyczki etc.). Przed przystąpieniem do pracy rozdajemy arkusze szarego papieru, czynimy krótkie wprowadzenie do tematyki. Możemy sami zaproponować tytuł pracy lub, kreśląc jedynie problematykę, poprosić o indywidualne, twórcze propozycje tytułów dzieł, które powstaną. Wyrażnie określmy czas, zwróćmy uwagę na potrzebę wstępnej rozmowy, którą powinna podjąć każda z grup, aby efekt pracy był spójny, zawierał stosowne przesłanie, spajał treści, nazywał wartości. Zakończeniem działań będzie klasowy wernisaż: grupy wywieszą swoje kolaże, zaprezentują obszary, które nazwali w swojej pracy i wysłuchają pytań od klasy, do których się ustosunkują.

Kolaż okazuje się więc niebanalnym sposobem podsumowania materiału, sprawdzenia uczniowskich postępów, ekspozycji ich zainteresowań i umiejętności; uczy wizualizacji myśli, przekładania refleksji na język obrazu, ale i stosownej prezentacji poszczególnych planów dzieła – w jego wymiarze merytorycznym i aksjologicznym. Dobrze poprowadzone zajęcia, choć wymagają dużo czasu (najlepiej dwie jednostki lekcyjne) dają szansę do zaistnienia wszystkim uczniom, nawet tym, którzy twierdzą, że „nie umieją rysować”, nie są uzdolnieni plastycznie. Ważne, aby wyraźnie uświadomić uczniom celowość tej pracy, nazwać konieczność odwoływania się do różnorodności treści, które znaleźć powinny odzwierciedlenie w tej artystycznej formie. Każda z prac musi zostać omówiona, skomentowana (na końcu!) przez nauczyciela i poddana klasowej dyskusji. Jej efektem może być krótka notatka w zeszytach, która zawrze tytuły wszystkich prac, a jedną (dwie) wyeksponuje w uzasadnieniu, np. „Kolaż... wywarł na mnie największe

szę wrażenie, ponieważ...”. Zadaniem nauczyciela jest czuwanie, by wszyscy członkowie grupy mieli swój udział w gotowym dziele (skończony kolaż to zbiór „częstek” każdego dziecka), by praca miała swoje tempo, a działania poprzedzone zostały określeniem celów i zamierzeń. Całość warto podsumować pytaniami ewaluacyjnymi: Dlaczego podołała się praca nad kolażem? Co w niej przeszkadzało? Co było nowe? Odpowiedzi posłużą – co oczywiste – zaplanowaniu kolejnych lekcji tą metodą.

- **DRAMA** – niezwykła metoda, która w szerokiej perspektywie spaja w zasadzie wszystkie najlepsze sposoby angażowania i aktywizowania uczniów. Pozwala na odkrywanie samego siebie, drugiego człowieka i całego zewnętrznego świata motywowanego wielorakością wewnętrznych przesłanek. Działania dramowe podlegają specyficznemu odbiorowi – możliwemu na wszystkich poziomach kompetencji (zależnych od wieku i wykształcenia). Zasób wiedzy, doświadczenia determinować będą jakość przeżycia i „podramowej” refleksji. Zawsze jednak – niezależnie od owych warunkowań – pozostawi po sobie trwały ślad w płaszczyźnie edukacyjnej i emocjonalnej. Pomoże się uczyć i nauczyć pomagać, zaktywizuje emocje i nacehuje aktywność. Zwiąże w szczególnej sytuacji – nauczyciela i ucznia, sprawi, że ich wzajemne relacje powiązane zostaną siatką doświadczeń, która zaowocuje doraźnie i w przyszłości. Lekcje staną się bowiem niezwykle, a wspomnienia o nich trwać będą w pamięci i nauczycieli i uczniów²². Podręcznik *Wyspy szczęśliwe* wyjątkowo sprzyja takim dramatycznym działaniom.

Krystyna Pankowska²³, opowiadając o wielorakich zaletach tej techniki, podkreśla wyobraźniowość i fikcyjność sytuacji, która zaistnieje, gdy grupa osób (bądź jednostka) przedstawi (najczęściej za pomocą ciała i głosu) coś – w obrębie wspólnej przestrzeni – co nie jest w danym czasie obecne. W dramie bowiem chodzi o to, by „wczuć się” w postać, by zaistnieć w korelacji z określoną sytuacją, emocją, problemem, by działać, przeżywać, a nie – co najczęściej mylnie odczytujemy – grać. Drama uczy więc **myślenia, rozwija empatię, stymuluje wyobraźnię, kształtuje plastykę ciała, umiejętność współpracy**. To tylko niektóre z jej zalet i fenomenów. Drama jest też niezwykłą z perspektywy emocjonalnej metodą lekcyjną. Zakłada pełną dobrovolność w podjęciu określonego zadania. Nauczyciel nie powinien zmuszać uczniów – wbrew ich woli – do wykonywania ćwiczeń dramatycznych. Wielką jego umiejętnością okaże się jednak takie poprowadzenie lekcji, by wszyscy chcieli wziąć udział w proponowanych technikach. Taka sytuacja staje się bowiem dowodem na otwartość i wzajemne zaufanie. Drama sprzyja poznawaniu i rozwijaniu siebie, integracji zespołu klasowego, trwałości wzajemnych relacji, nie tylko kształci umiejętności i czyni bliższymi poznawane treści, przede wszystkim rozwija człowieka, pozwala mu zaistnieć

²² Jak silne są to doświadczenia, przekonałam się – gdy pracując dramą, zaangażowaliśmy się w roku szkolnym 1999/2000 z ósmoklasistami w projekt działań kulturowych we wrocławskim Muzeum Etnograficznym. Zaciekawiliśmy nawet dziennikarzy „Gazety Wyborczej”, którzy w obszernej relacji zatytułowanej „Poród w muzeum!” – opisali ćwiczenia dramatyczne, które wykonaliśmy, wpisując się w szereg wystaw poświęconych kulturze ludowej.

²³ K. Pankowska, *Drama – zabawa – myślenie*, Warszawa 1990, s. 6 i nast.

w różnych sytuacjach, zachęca do współodczuwania, prowadzi zawsze do pozytywnych zmian.

Wszystkie techniki dramowe wymagają odpowiedniego wprowadzenia. Nauczyciel powinien zawsze zapraszać dzieci do wspólnej dramowej aktywności („proszę”, „zapraszam”, „spróbujmy”), zaznaczać dobrowolność podejmowanych działań, dziękować za wykonanie ćwiczenia, indywidualizować pochwały, dostrzegać starania, komentować to, czego wspólnie z uczniami doświadcza („dziękuję”, „ciekawie”, „niezwykłe”, „wyjątkowo”). Jego zadaniem staje się także szczególne dbanie o bezpieczeństwo i o poczucie bezpieczeństwa (to dwa różne obszary!), jakie powinny towarzyszyć dzieciom podczas ćwiczeń.

Halina Machulska²⁴, posiłkując się ustaleniami amerykańskiego teoretyka teatru – Gavina Boltona – wymienia najczęściej przywoływany podział technik dramowych na pięć koherentnych grup. W ich obrębie moglibyśmy wyróżnić określone działania, które posłużą w pracy z podręcznikiem *Wyspy szczęśliwe*. W wyjątkowy sposób pielęgnuje on bowiem dziecięcą potrzebą i otwartość „na” i „do” twórczości. Wszystkie z zaproponowanych ćwiczeń warto poddawać własnemu wartościowaniu, wybierać te, w których sami czujemy się bezpiecznie i dobrze, a – co najważniejsze – dopowiadać własnym doświadczeniem i pomysłem wyszczególnione ćwiczenia i techniki. Proponowane przez podręcznik *Wyspy szczęśliwe* i przewodnik dla nauczyciela działania dają się wpisać w klasyfikację badaczki następująco:

I. PROSTE DOŚWIADCZENIA ROZWIJAJĄCE WRAŻLIWOŚĆ ZMYŚLOWĄ:

Ta grupa działań – najczęściej wykorzystywana w poszczególnych etapach pracy z podręcznikiem *Wyspy szczęśliwe* – która znajduje zastosowanie przeważnie na pierwszym etapie edukacyjnym, gdy uczymy dopiero doświadczenia dramy, otwierania się na siebie i innych, z powodzeniem może być planowana jako pomysł na rozpoczęcie lekcji, na swoistą lekcyjną retardację lub ciekawe zakończenie, które ma zebrać wszystkie uruchomione przez lekcję emocje, może wyciszyć dzieci przed przerwą, daje szansę na indywidualną ewaluację poznanych treści. W planie scenariuszy lekcyjnych zaproponowanych na końcu tego przewodnika znalazły się następujące ćwiczenia (ukierunkowane na aktywowanie poszczególnych zmysłów):

a. zmysł słuchu

- słuchanie dźwięków z podwórka, ulicy, korytarza, żywiołów – opisywanie ich znaczeń i emocji, które wywołują;
- słuchanie muzyki – próba oddania uczuć i nastrojów, które wywołuje;
- słuchanie, zapamiętywanie i powtarzanie (części mowy, zdania, fragmentów utworów, zdań wypowiedzianych wcześniej przez kolegów);

²⁴ H. Machulska, *Drama. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców*, 1991, z.1: Proste doświadczenia rozwijające wrażliwość zmysłową; 2. Ćwiczenia dramowe; 3. Wprawki dramatyczne; 4. Gry; 5. Inne formy artystyczne.

– słuchanie ciszy – nazywanie własnych odczuć, spostrzeganie potrzeby ciszy w codziennym życiu, korelacje z norwidowskim hasłem: „Cisza jest głosów zbieraniem”;

b. zmysł wzroku:

– obserwowanie zdjęć, obrazów, barw, ćwiczeń ruchowych etc. – relacjonowanie, wnioskowanie, argumentowanie, nadawanie znaczeń;

– spostrzegawczość – obserwacja przedmiotów znajdujących się np. na stole, półce, biurku, oknie, parapecie – słowne ich odwzorowanie;

– obserwowanie „myśli” – dzieci zamykają oczy, nauczyciel prosi, by opisały, co „widzą”;

– różności:

* „lusterka” – zabawa pojedynczo: dziecko przegląda się w swojej dłoni jak w lusterku, wyrażając różnorodne nastroje, coś spostrzegając, naśladując sposób, w jaki mógłby się przyglądać bohater; w parach: uczeń (z zaleceniami jak wyżej) przegląda się w dłoni kolegi z ławki, która się porusza; twarz naśladuje twarz – emocje, nastrój, miny;

c. zmysł dotyku:

– dotykanie – różnych faktur (np. aksamit, wełna, futro, papier ścierny) i materiałów (np. kamień, kora, woda, trawa);

– dotykanie z zamkniętymi (zawiazanymi chustką) oczyma – przedmiotów jak wyżej, ale przy „wyłączonym” zmyśle wzroku nadaje przedmiotom dodatkowe znaczenia, wzbudza inne emocje; przewodnikiem po dotykach może być drugi uczeń, który prowadzi kolegę do różnych klasowych zakątków i jego rękę kieruje na określone kształty, materiały, faktury; te ćwiczenia służą budowaniu zaufania, rozpoznawaniu granic dychotomicznej wrażliwości: miłe-nie miłe; bezpieczne-niebezpieczne; przyjemne-nieprzyjemne;

– dotykanie, aby rozpoznać – doskonałe ćwiczenie na rozpoznawanie ukrytych w worku przedmiotów związanych np. z omawianą lekturą, porą roku, świętem, etc. (np. guziki, plastikowe piegi, słoičky, binokle – *Akademia Pana Kleksa*; kasztany, żółędzie, liście, jabłka – jesień);

– dotykanie, aby opisać – jeden z uczniów, dotykając, opisuje przedmiot (znowu powiązany z treściami lekcji) – pozostała część klasy lub grupy odgaduje;

– różności:

* „kogo pogłaszczę, ten wychodzi” – nauczyciel – tuż przed przerwą – prosi o zamknięcie oczu i wyciszenie, instruuje: „za chwilę cicho przejdę po klasie i dotknę ramienia każdego z Was. Ci, którzy poczują dotyk, najciszej jak potrafią, opuszczają salę”;

* „plecami do przyjaciela” – gdy gra muzyka chodzimy po klasie (ważne, by nadać sytuacji znaczenie, dobrze jeśli współgrające z treścią lekcji, np. chodzimy po łące, po

śniegu, na leśnej polanie), gdy melodia cichnie odwracamy się i plecami dotykamy osobę najbliższą stojącą (można dodatkowo zlecić wykonywanie podobnych ruchów, np. kołysanie z nogi na nogę, unoszenie rąk, kiwanie głową);

* „ręka, która na mnie czeka” – powoli chodzimy przy muzyce (skorelowanej np. z treściami, które omawiamy na lekcjach) z zamkniętymi oczyma i wyciągniętą ręką, szukamy innej wyciągniętej ręki. Gdy dłonie się dotkną, siadamy lub wychodzimy z klasy (w zależności od charakteru ćwiczenia – czy jest ono lekcyjnym relaksem czy końcowym działaniem), możemy zamknąć to działanie poleceniem, aby o czymś miłym/dobrym/ważnym/ciekawym pomyśleć, możemy poprosić o sformułowanie w zeszytach jednego zdania na temat tych myśli;

* „pozytywna energia” – stajemy w kręgu i wysyłamy uścisk dłoni;

d. zmysł węchu:

– wachanie – nie tylko zapachów, ale przedmiotów (np. chleba, książki, gazety, siana), pomieszczeń (kuchnia, jadalnia, klasa, korytarz, łazienka), świata (po deszczu, w lesie, skoszonej łąki) – z ekspozycją wrażeń, które wywołują zapachy, z opisem tego, jak coś pachnie, czemu tak pachnie (np.: rozdajemy kromki chleba, pytając jak pachnie; prosimy o zamknięcie oczu i podsuwamy przyprawę, prosząc o nazwanie skojarzeń zapachowych).

II. ĆWICZENIA DRAMATYCZNE

To grupa ćwiczeń często inspirowana działaniami opisanymi w poprzednim punkcie. Zaproponowane działania mogą stać się szczególnymi lekcyjnymi przerywnikami. Uatrakcyjniamy czytany tekst, nadają dodatkowe znaczenia podejmowanym zagadnieniom, w zasadzie korelują ze wszystkimi założeniami Wielkiej Zabawy.

- ćwiczenia intonacyjne i językowe: przeczytać tekst od „najciszej” do „najgłośniej” albo odwrotnie; czytając, tonacją wyrażać uczucia – radości, dumy, smutku, złości, lęku...; czytamy „rzędami”, „ławkami”, dziewczyny, chłopcy; urodzeni w lutym, maju, czerwcu...; czytamy od końca; czytamy (w dłuższym tekście) określone części mowy, zdania...; czytamy „do góry nogami”;
- ćwiczenia ruchowe – „**szkoła kroków**” (po prostej, do punktu, jak najszybciej, z techniką stop-klatki, po pisaku, po kamieniach, jak bocian, jak pingwin, pod wiatr, w strumieniu, pod górę...); **piłka** (może być papierowa) **z rozkazem**, np. rzucam do kogoś i mówię: „zaśpiewaj!” albo podaję imię dziecka, do którego trzeba odrzucić piłkę, np. rzucam do Bartka i mówię Ola, Bartek rzuca do Oli i mówi: Natałka itp.; **wąż** – przy muzyce poruszamy uformowanym w główkę materiałem, prosząc uczniów o naśladowanie ruchów, rytmu, melodii;
- ćwiczenia mimiczne – „**obraz**” – w ramie od obrazu dzieci pokazują emocje towarzyszące bohaterowi, im samym, rodzicom, kolegom – w określonych sytuacjach, pozostała część klasy może nazywać konkret sytuacyjny, rozpoznawać

bohatera „po minie”; „**stop-klatka**” – stojąc w kręgu, odwracamy się tyłem, nauczyciel podaje nazwę postaci, pojęcia (np. miłość, złość, wygrana, babcia, czarownica), na hasło odwracamy się przodem i zastygamy w bezruchu, oddając ciałem właściwości wymienionej osoby bądź terminu.

III. ĆWICZENIA DRAMOWE znajdują szczególne zastosowanie w edukacji polonistycznej, ubarwiają omawiane lektury, stymulują dziecięcą twórczość i wyobraźnię. Wykorzystują najmocniej sytuację „bycia w roli”, koncentrują się na następujących działaniach:

- dokańczanie opowiadań, zmiany zakończenia, wywiady w parach (np. o biografii pisarza, o wyborach bohatera, o uzasadnieniu korzyści z określonego postępowania, o potrzebach zwierząt), pisanie: listów, zaproszeń, ogłoszeń itp. w imieniu (czyli w roli) bohatera, innej osoby, zwierzęcia, rośliny, przedmiotu (np. list zeszytu do swego właściciela, zaproszenie wysłane przez drzewa na leśny podwieczorek itp.);
- scenki improwizowane, inscenizacje improwizowane – często nazywane etiudami; rozwijają świadomość i plastykę ciała, umiejętność koncentracji i fantazjowania. Dobrze, jeśli zrezygnujemy ze słów, a wykorzystamy jedynie mowę ciała, ewentualnie podkład muzyczny i rekwizyty, które „nie są tym, czym są” (krzesło może być mężem, książka dzieckiem, ołówek telefonem itp.). Jest wiele wariantów uczniowskich improwizacji, np.:
 - * nauczyciel poprzedza działania ucznia krótkim opowiadaniem-wprowadzeniem (np. „Na biwaku”, „Sobotnie popołudnie”) i nazywa sytuację (np. ktoś złamał nogę, przyjeżdża niespodziewany gość), dzieci mają zagrać ten punkt kulminacyjny (można pracować całą klasą lub dzielić na grupy – wtedy stymulujemy sytuację aktorzy-widzowie);
 - * nauczyciel podaje jedynie temat etiudy, grupy prezentują jego realizację;
 - * grupa prezentuje etiudę, widzowie nadają jej tytuły, interpretują, co mogło się dzieć.

Każda etiuda powinna zakończyć się brawami i podziękowaniami. Ważne, by znalazł się czas na omówienie tego, czego doświadczyliśmy – i z perspektywy aktorów, i z pozycji widzów. Etiudy zawsze wymagają ewaluacji.

IV. GRY – zabawy sprzyjające integracji i aktywizowaniu. Mają szczególne znaczenie, bo dzieci uczą się dopiero współdziałania w grupie i współżycia w obrębie klasy, szkoły, grupy rówieśniczej. Dzieli się na wyraźne obszary:

- gry z wyobrażonymi przedmiotami,
- gry w wyobrażonych sytuacjach,
- gry w wyobrażonej przestrzeni,
- powstawanie czegoś z niczego.

Przy odpowiednim wyreżyserowaniu i nadaniu znaczeń można wykorzystać tu wiele zaproponowanych wcześniej czynności. Ponadto warto tu zwrócić uwagę na kolejne działania, które będą stymulowały zainteresowanie lekcją, uczyły współpracy, integrowały zespół:

* „gazeta” – wykorzystujemy ją do: bitwy na kule (działanie rozluźniające, korespondujące z tematami zimowymi), orkiestry wydzieranek (uczniowie drą gazetę, próbując stworzyć melodię do tekstu, tematu, nastroju...), owiewania (np. w rytm muzyki dziecko owiewa gazetą rozłożoną na dłoni siebie lub kolegę), nadawania znaczeń (podajemy gazetę – można zrobić z niej kulę, wykorzystać stronę itp. – mówiąc: „podaję ci... np. kota”, osoba, która odbiera gazetową kulę, musi „ograć” gazetę, nadać jej – za pomocą swoich gestów – kocich znamion; w ten sam sposób „ogrywaniu” mogą podlegać inne przedmioty, np. krzesło, książka, poduszka...)

* „materiał” – zadanie polegające – podobnie jak „gazeta” – na nadawaniu znaczeń innych niż prymarne; materiał ma stać się za pomocą gry, pantomimy, inscenizacji wszystkim, byle przestał być materiałem;

* „pociąg beztroski” – przy muzyce lub rytmicznej grze na jednym instrumencie (warto podczas ćwiczeń dramowych wykorzystywać trójkąt) trójki dzieci zamieniają się w pociągi, pierwsze z nich jest maszynistą, wyciąga ręce do przodu i kieruje dwoma „wagonikami”, które mają zamknięte oczy; świetne ćwiczenie na budowanie zaufania i poczucia bezpieczeństwa. Tutaj też ważna jest refleksja po zabawie, uczestnicy powinni opowiedzieć, co czuli podczas ćwiczenia, czego się obawiali, co sprawiło im przyjemność;

* „tablo” – kartkę A4 składamy na pół, znowu na pół i znowu, i znowu, dobrze zaginając brzegi zgnieć (można siedzieć w kręgu), rozkładamy; powinna pojawić się sieć okienek o wymiarach boku ok. 3–4 cm – to swoiste ramy do portretów, które stworzymy; tak przygotowane kartki-plansze (samo składanie jest czynnością wyciszającą i intrygującą, zaciekawia, angażuje) mogą stać się miejscem, w którym zaistnieją portrety wszystkich uczniów klasy. Właściciel kartki rysuje swój portret w lewym górnym rogu, podpisuje i podaje koledze, a do niego trafia kartka sąsiada, na której znowu rysuje siebie itd., na wszystkich kartkach narysuje tylko siebie, ale kartki, przechodząc od dziecka do dziecka, będą zapełniać się kolejnymi portretami. Z tyłu swojego portretu można zostawić wpis dla osoby, która jest właścicielem tablo. To świetne działanie utrwalające. Wykonane np. na zakończenie roku szkolnego (nauki w szkole) – stanie się dla wielu pamiątką na całe życie. Na lekcjach polskiego możemy dodatkowo wykorzystać je do wyrysowania bohaterów lektury, przedmiotów zbieranych przez dzieci, miejsc wakacyjnych, wysp itp.;

* „coś miłego dla grupy” – każdy uczeń wypowiada jedno zdanie z intencją sprawienia przyjemności, dowartościowania pozostałej części klasy (można określać tematy-

kę „miłych zdań”, np.: życzenia przed diagnozą/sprawdzeniem, dobre słowo na ferie, „coś miłego” związanego z ... – tu temat, który podejmujemy etc.)

V. INNE FORMY ARTYSTYCZNE

Każde wejście w rolę to jednocześnie wejście w świat dramy, również w pryzmacie intersemiotycznego doświadczania działań wokół różnorodnych tekstów sztuki skoncentrowanych na wykorzystaniu słowa mówionego i pisanego. Dziecko pisząc, rysując, grając – także współodczuwa. Drama – unowocześniona wersja praktyki i metody Johna Deweya, Celestyna Freineta czy Marii Montessori²⁵ – wykorzystując naturalną u dziecka potrzebę zabawy, inspirowa także do:

- układania opowiadań,
- tworzenia melodii do tekstu, tekstu do melodii (poezjowanie),
- ilustrowania zwrotek wiersza lub fragmentów prozy,
- malowania obrazu słowami.

Sprzyja bowiem zawsze gromadzeniu wiedzy i doświadczeń, z których dziecko będzie korzystało przez całe swoje życie; pomaga zatem każdemu uczniowi – tak jak wszystkie metody aktywne – odkrywać, pobudzać i wzmacniać jego potencjał twórczy – ujawnia zatem najcenniejszy ze skarbów, który lansują *Wyspy szczęśliwe*, skarb, który jest ukryty w każdym z nas. Edukacja w ten sposób przestaje być instrumentalna, przestaje być jedynie drogą do osiągnięcia określonych celów (nabycie umiejętności, wykształcenie zdolności) staje się integralna: jej funkcją zaczyna być spełnienie jednostki, która uczy się po to, aby być²⁶.

4. JAK ŁĄCZYĆ TREŚCI? O PROJEKCIE

4.1. Definicje, wytyczne, ogólniki

Projekt edukacyjny²⁷ to metoda posilkująca się zaplanowanym i koordynowanym przez nauczyciela, a realizowanym samodzielnie przez uczniów, zadaniem albo cyklem zadań. Powiązane są one celami i treściami wynikającymi z programu nauczania. Projekt może obejmować program jednego lub wielu przedmiotów, zakłada się także możliwość wykraczania poza program.

Metoda, która stale cieszy się dużym powodzeniem wśród nauczycieli, formalnie zaistniała w polskim planie edukacyjnym w roku szkolnym 2000/2001. Ciekawa jest nie tylko ze względu na łatwość i atrakcyjność łączenia treści różnych przedmiotów,

²⁵ O tych – na nowo w ostatnich latach odkrywanych szczególnie w edukacji przedszkolnej – metodach warto czytać m.in. w: B. Skwarna, *Metoda Marii Montessori – historia czy współczesność pedagogiki?* [w:] „Życie szkoły”, 1993, nr 10; B. Matyjas, A. Gołabek, *Koncepcja szkoły elementarnej w poglądach i praktyce edukacyjnej Marii Montessori*, [w:] „Życie szkoły”, 1993, z. 5.; *Pedagogika Celestyna Freineta na dziś*, red. A. Kargulowa, B. Kollek, Jelenia Góra, 1992.

²⁶ *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, op. cit., s. 86.

²⁷ Szczegółowe omówienia pracy metodą projektu można znaleźć m.in. na stronach MEN-u, w materiałach na stronach szkoły z klasą www.szkolazklasa.pl

ale przede wszystkim z powodu wyjątkowej aktywności, z jaką uczniowie podejmują zadania, i niezwykle najczęściej efektów pracy dzieci. Mają one bowiem możliwość swobodnego – w wyrażnie zaplanowanych przez nauczyciela ramach – doboru treści i potrzebnych materiałów. Zadziwiają nieraz kompetencjami, zdolnością do poszukiwań, umiejętnością korzystania z różnorodnych źródeł. Chwalą się swoimi pasjami, dzielą wspomnieniami i prezentują różne, ukryte często talenty (plastyczne, muzyczne...). Podręcznik *Wyspy szczęśliwe* w wyjątkowy sposób sugeruje i stymuluje określone ciągi zadań, które motywują ucznia do podejmowania trudu pracy metodą projektu. Kształtuje bowiem między innymi:

- postawę twórczą,
- zdolność do rozumowania abstrakcyjnego,
- sprecyzowane i samodzielnie pogłębiane zainteresowania,
- zdolność do samodzielnej i efektywnej pracy,
- silną motywację do zajmowania się określonymi dziedzinami,
- wytrwałość w dążeniu do wytyczonych celów,
- łatwość uczenia się.

Wszystkie te kompetencje i postawy okazują się niezbędne przy planowaniu i wykonywaniu pracy metodą projektu. Uczniowie samodzielnie bowiem zbierają potrzebne dane do wykonania projektu, opracowują je – w różnoraki sposób: pisemnie, plastycznie, fotograficznie, komputerowo – i w ostatniej fazie prezentują efekty swojej pracy innym. Metoda projektu zakłada dużą samodzielność. Uczniowie sami przecież podejmują decyzje o wyborze źródeł informacji i sposobach prezentacji gotowych wytworów. Projekty mają odpowiadać ich zainteresowaniom, wiążą także działania praktyczne z pracą umysłową²⁸.

Uczniowie przystępujący do pracy nad projektem powinni zostać szczegółowo poinformowani przez nauczyciela o kolejnych etapach pracy, formach i celach przedsięwzięcia. Dobrze, aby nauczyciel przygotował – skorelowane z poziomem zespołu klasowego, z którym pracuje – następujące wskazówki:

- dokładna instrukcja;
- opis przedsięwzięcia;
- zasady współpracy;
- sposoby i kryteria oceny.

²⁸ Nauczanie projektowe – o czym czytamy m.in. na www.szkolazklasa.pl – zastosowano w szkołach amerykańskich w początkach XX w. i spopularyzowano w innych krajach, zwłaszcza w Anglii i Danii, gdzie w miejsce tradycyjnego systemu klasowo-lekcyjnego wprowadzono tzw. projekty jako metody nauki i formy pracy dzieci. W Polsce pierwsze próby z metodą projektów sięgały 1928 r. Na tej samej stronie – szczegółowe, prezentowane tu – wskazówki do pracy metodą projektu.

Efektom tych ustaleń powinien być **kontrakt** – czyli zbiór wspólnie ustalonych zasad, szczególnie rodzaj umowy o współpracy. Winien zostać podpisany przez każdego ucznia, który przyjmie w ten sposób na siebie zobowiązanie do jego przestrzegania.

Aby praca w zespole przebiegała sprawnie i bez zakłóceń, w kontrakcie warto zaznaczyć niektóre z poniższych umiejętności (ich wybór zależy często od kompetencji klasy):

- uważne słuchanie każdej wypowiadającej się osoby;
- pilnowanie kolejności zabierania głosu;
- uprzejme wyrażanie niezgody, krytyka, ale tylko konstruktywna (z propozycją zadania bądź działania zastępczego!);
- proszenie o pomoc;
- udzielanie wsparcia (technicznego, koleżeńskie, logistycznego, komputerowego itp.);
- wyrażanie wzajemnego uznania bądź podziwu dla wykonanej przez kolegów pracy;
- hamowanie mało twórczych zachowań członków grupy;
- dbanie, by każdy w grupie czuł się ważny.

Regulamin ogólnopolskiej akcji „SZKOŁA Z KLASĄ” wytyczył szczegółowy plan pracy tą metodą, wskazał na najważniejsze cechy dobrego projektu, wyznaczył obszary dyskusji, zadania nauczycielowi i uczniowi, podkreślał wyraźną etapowość działań. Warto przyrzeć się bliżej poszczególnym zaleceniom:

1. NAJWAŻNIEJSZE CECHY DOBREGO PROJEKTU EDUKACYJNEGO:

- wyraźnie sprecyzowane cele (w ich formułowaniu powinni uczestniczyć uczniowie);
- nawiązanie do realnych, znanych uczniom sytuacji z życia codziennego (rodzinnego, szkolnego);
- łączenie treści edukacyjnych z różnych dziedzin;
- łączenie możliwości gromadzenia wiedzy i kształcenia umiejętności;
- dokładnie określone terminy realizacji całości projektu i kolejnych jego etapów;
- szczegółowy podział czynności między członków danej grupy wspólnie realizującej zadania;
- dobra (sformułowana przez nauczyciela, rozdana każdej grupie) instrukcja zawierająca: temat, cele, metody pracy, terminy, kryteria oceny;

- klarownie określone kryteria zasady monitorowania efektów: oceny poszczególnych etapów pracy i aktywności uczniów; oceny końcowej za całość przedsięwzięcia;
- starannie zaplanowane sposoby prezentacji rezultatów pracy (np. teczki portfolio; eksponowane na korytarzach, tablicach, stojakach plansze lub plakaty; prezentacje multimedialne, reportaże etc.).

2. KSZTAŁCONE UMIEJĘTNOŚCI:

- przyjmowania odpowiedzialności;
- czytania, pisanie, słuchania, mówienia;
- twórczego myślenia;
- uczenia się;
- samodzielności i samodzielnego uczenia się;
- planowania i organizacji pracy;
- zbierania i selekcjonowania informacji;
- współpracy w grupie;
- rozwiązywania problemów;
- podejmowania decyzji;
- komunikowania się;
- oceniania własnej pracy;
- prezentacji własnej pracy.

3. ZADANIA DLA UCZNIÓW

Oprócz oczywistych, wynikających z dotrzymywania kontraktu, określonych przez cele – wspólnie opracowane – i instrukcje nauczycielskie, uczniowie w obrębie grup, w których pracują, winni przeanalizować i ustosunkować się do następujących zagadnień:

- Dlaczego będziemy się zajmować właśnie takim projektem?
- Co dobrego przyniesie jego realizacja?
- Kto skorzysta na jego zrealizowaniu?
- W jaki sposób będziemy pracować?
- Jak się zorganizujemy do pracy?
- Kto jest odpowiedzialny za realizację?

- W jakim czasie będzie realizowany i kiedy możemy się spodziewać rezultatów?
- Kto może nam pomóc?
- Jakie są ewentualne koszty realizacji?

Niektóre z nich powielają niejako ustalenia wynikające z lektury celów i instrukcji, niemniej są to obszary szczególnie istotne, warto zatem na lekcji poprzedzającej inicjację pracy metodą projektu wygospodarować czas, aby te kwestie zostały samodzielnie przez uczniów omówione, a stosowne notatki, jakie poczynią, znalazły się w samym projekcie w formie strony wprowadzającej albo refleksji ewaluacyjnej.

4. ZADANIA NAUCZYCIELA

Projekt pozwala nauczycielowi na odejście od standardowych, nierzadko stereotypowych ról, które przychodzi mu odgrywać podczas lekcji. Staje się okazją, by bliżej poznać swoich uczniów, szczególnie zaś ich możliwości i indywidualne pasje. Być może sprawi, że ujawnią się ci, którzy zazwyczaj milczą, bojąc się presji grupy; być może zaistnieją tacy, których nie znaliśmy jako uzdolnionych polonistów, ale poznamy ich jako świetnych matematyków, informatyków, grafików. I nie są to bynajmniej – jak wynika z wielu nauczycielskich relacji – gołosłowne deklaracje. W tym kontekście rola nauczyciela wydaje się specyficzna. Po pierwsze powinien „nie przeszkadzać”, zgodnie z zasadą, która głosi potrzebę otwarcia i akceptacji: „uczniowie potrzebują atmosfery, w której mogliby odkrywać swoje zdolności po to, by następnie je rozwijać i szlifować”. Projekt najczęściej okazuje się najlepszym narzędziem do owego odkrywania, szlifowania i pielęgnowania.

Nauczyciel musi ponadto wyjątkowo precyzyjnie przygotować pracę; jego zadaniem staje się więc szczególny rodzaj zaangażowania:

- wcześniejszego przygotowania zadań;
- organizacji pracy zespołów zadaniowych;
- czuwania nad ich pracą i jej stymulowanie;
- regularnego oceniania postępów;
- udzielania pomocy przy opracowywaniu projektu i jego prezentacji.

Praca metodą projektu pozwala jednak i nauczycielowi, i uczniowi doświadczyć innego rodzaju aktywności – odmiennej od codziennej, lekcyjnej, czasem nużącej bądź schematycznej w swych powtarzalnych obowiązkach. Daje także obu stronom wiele satysfakcji, zwłaszcza w momencie, gdy ich udziałem stanie się gotowe dzieło – wytwór długich starań, poszukiwań i różnorodnych działań. Są to często pamiątki, do których wraca się długo i przechowuje pieczołowicie, uczą bowiem szacunku do własnej pracy i stanowią świadectwo podjętego trudu. Ich wartość przekłada się zatem także na inną – niż predylekcja dydaktycznych celów – aksjologię.

Jeśli pokaże się dzieciom te wymiary i znaczenia, podkreśli ich samodzielność, zwróci uwagę na pełnioną przez nie rolę autora dzieła, właściwie nie trzeba będzie dodatkowo zachęcać do pracy. Najtrudniejszym, ale i najskuteczniejszym działaniem nauczyciela staje się więc w pracy tą metodą uwrażliwienie uczniów na odpowiedzialność za cele, które sformułowali, i efekt pracy, którą podjęli.

5. ETAPY REALIZACJI PROJEKTU

A. Przygotowanie – to zasadnicza część pracy nauczyciela, który może jednak zaangażować do pomocy uczniów – już od początku wskazując na określony rodzaj wspólnoty działań. Przygotowanie to szczególnie rodzaj wstępnej refleksji, wybór tematu-problemu, analiza możliwości, kompetencji. Wprowadzenie do projektu powinno zawierać opis sytuacji problemowej, która ma zainicjować uczniów, a może nawet sprowokować do samodzielnego zainicjowania działań. /NAUCZYCIEL/

B. Planowanie – co ciekawe, ten etap właśnie uważany bywa przez nauczycieli za najtrudniejszy. Tu dokonuje się wyboru obszaru działania, tematyki, oszacowania zasobów, pozyskania sojuszników. Powstaje też scenariusz działań (opis projektu), instrukcja dla uczniów, propozycja oceniania i prezentacji rezultatów. Angażuje obie strony, choć instrukcja i określenie składowych oceny to niewątpliwie domena nauczyciela. Jeśli jednak na etapie formułowania celów, scenariuszy, instrukcji i prezentacji nie włączymy w obszar decyzji ucznia, ryzykujemy brak jego identyfikacji z wykonywanymi działaniami. /NAUCZYCIEL, UCZNIOWIE/

C. Działanie – I nauczyciel, i uczniowie wypełniają zaplanowane role. Nauczyciel zwykle dyskretnie wspiera i kieruje pracami uczniów. Doradza i obserwuje. Wówczas najlepiej poznaje dzieci, może łatwiej zdiagnozować ich potrzeby, poznać zainteresowania, mocne i słabe strony, możliwości i talenty. Może też spełniać rolę eksperta (choć – jak radzą autorzy akcji „Szkoła z klasą” – ekspertami mogą być też specjaliści z zewnątrz lub uczniowie zainteresowani którąś z dziedzin związanych z projektem. /NAUCZYCIEL, UCZNIOWIE/

D. Prezentacja i ocena – Odpowiedzialność za prezentację biorą na siebie uczniowie. Dokonują oni również – co jest niezmiernie istotne – samooceny własnej pracy i oceny skuteczności współpracy w zespole. Warto przygotować odpowiednie instrukcje lub karty pomocne dzieciom przy tak zaplanowanej ewaluacji. Nauczyciel wspomaga ich w wyborze sposobu prezentacji projektu, organizuje od strony technicznej prezentację, ocenia także projekt na podstawie wcześniej przyjętych kryteriów. /NAUCZYCIEL, UCZNIOWIE/

4.2. Propozycja zadań polonistycznych

W Szkole Podstawowej nr 1 we Wrocławiu od kilku lat projekty międzyprzedmiotowe stosowane są z powodzeniem na wszystkich poziomach nauczania, w obrębie różnych przedmiotów. Nauczyciele regularnie realizują wspólne całoroczne projekty na poziomie wszystkich klas. Nauczyciele danej specjalności (poloniści, matematycy, przyrodniczy...) opracowują wspólne dla swego przedmiotu obszary zadań i aktywności. Powstaje jeden rodzaj instrukcji i jednorodny system oceny prac.

W pierwszym semestrze dziecko (lub grupa) wykonuje zadania i gromadzi materiały (w teczce, klasowej szufladzie, domowym segregatorze), w drugim półroczu uczeń dokonuje analizy własnej pracy, samooceny, uzupełnia ewentualne braki i buduje „dzieło” – spójne, jednorodne w planie ogólności tematu, różnorodne w kontekście zastosowanych technik i form. Efektem końcowym jest więc segregator, księga, portfolio, na które składają się prace cząstkowe. Uczeń dba o stosowne wprowadzenie, opowiada o swojej pracy, zdaje relację z działań, które podjął, dzieli się też refleksjami – wartościuje, zwracając uwagę na to, czego udało mu się dokonać, i to, co wymagałoby dopracowania lub zmiany. Wykonuje stronę tytułową, spis treści, dba o estetykę całości. Gotowe dzieło prowadzi mimowolnie do przekonania o wartości i użyteczności gromadzonej cały semestr wiedzy i nabywanych umiejętności.

Każda klasa podejmuje się zatem jednego działania. I tak:

- w klasie czwartej projekt – **Dom to nie są tylko ściany;**
- w klasie piątej projekt – **Mitologiczne przestrzenie;**
- w klasie szóstej projekt – **W pustyni i w puszczy ze Stasiem i Nel.**

Zaplanowane zadania wpisują się w treści tematów omawianych na poszczególnych przedmiotach, spajają je w jedno ambitne, międzyprzedmiotowe działanie. W tym kontekście praca metodą projektu nabiera innych jeszcze znaczeń. Nierzadko przygotowuje do konkursów (wewnątrzszkolnych, np. podczas Świąta Szkoły bądź bibliotecznych; lub zewnętrznych, np. mitologicznych, recytatorskich, tematycznych), integruje klasy (dzieci wiedzą, że ich koledzy z innych klas także zajmują się tym samym tematem, a wykonane prace będą eksponowane podczas Festiwalu Twórczości Dziecięcej – warto więc zrobić je świetnie, najlepiej, by przykuć uwagę); inspirowanie („w następnym roku zrobimy to tak”, „możemy wykorzystać jeszcze to” etc.); motywuje różnorodność działań szkoły (Festiwal Twórczości zaistniał m.in. dlatego, że zastanawialiśmy się, jak wyeksponować niezwykle prace, jak pomóc uczniom pochwalić się tym, co robią).

Istotnym założeniem każdego projektu okazuje się zdolność do jego otwartości. Żaden z etapów nie jest hermetyczny. Każdy podlega stałym ewaluacjom. Powtarzane są tylko te czynności, które przynoszą najwięcej satysfakcji, dają najlepsze owoce, najmocniej angażują aktywność i uwagę uczniów.

Oto przykładowa instrukcja działań polonistycznych, zawierająca konkretne wytyczne do pracy dla uczniów w klasie czwartej. Warto zwrócić uwagę na różnorodność treści, która determinuje czas wykonywania zadania. Te ogólnoszkolne projekty rozpisane są w planie całego roku szkolnego. Zaprezentowane poniżej zadania to zbiór propozycji – nie zawsze (warunkują to przede wszystkim kompetencje uczniów, wielkość szkoły, ilość podejmowanych w ciągu roku działań metodą projektu – ważne, by nie było ich wiele!) uda się zrealizować wszystkie, nie zawsze warto. Propozycja ma bowiem charakter otwarty, zachęca nauczyciela do planowania i realizacji własnych pomysłów.

ZADANIA POLONISTYCZNE DO PROJEKTU:

Dom to nie są tylko ściany

1. Wykorzystując słowniki, podręcznik, zeszyt i inne dostępne źródła, stwórz **mapę mentalną** pojęcia: DOM.
2. Spróbuj sił w roli detektywa, zgromadź informacje o swoim **imieniu** (imionach), **nazwisku**, innych nazwiskach w bliskiej rodzinie (nazwisko panięńskie mamy, babci itp.) i przedstaw najciekawsze informacje w dowolnej formie. Może uda Ci się odtworzyć historię swojego nazwiska? Sprawdź, jak często jest spotykane.
3. Zaprojektuj rodzinny **kalendarz**, w którym zapiszesz wszystkie ważne wydarzenia Waszej rodziny w roku 2009. Pamiętaj o starannej formie, o wszystkich dniach, miesiącach, rysunkach.
4. Stwórz specjalny numer Waszej **gazetki rodzinnej**. Zaplanuj stałe rubryki, wymyśl domowe ogłoszenia, zapisz anegdotki, artykułiki w ważnych rodzinnych kwestiach.
5. Zaprojektuj **zegar** swojej rodziny, będzie on pokazywał Twoją przykładową dobę, a także dzień i noc Twojej mamy, taty, siostry, brata... Czym się zajmujecie? Jak spędzacie czas?
6. Przygotuj **fotoreportaż** (zdjęcia, opisy) na temat wybranych świąt w Twoim domu.
7. Przedstaw **braci mniejszych** – przyjaciół swego domu. Możesz ich opisać, przedstawić obyczaje, napisać krótkie opowiadanie z ich udziałem, stworzyć regulamin opiekowania się zwierzętami w Twoim domu.
8. Ułóż **wiersz** na wybrany temat: *A jeśli dom będę miał...* lub *Mój wymarzony dom*. Możesz nadać swemu tekstowi własny tytuł.
9. Wybierz formę (list, zaproszenie, kolaż) i zaprezentuj swój **Magiczny dom**.
10. Przygotuj **pamiętnik** codziennych zdarzeń w Twoim domu.

11. Ułóż **menu** i przedstaw wybrane **przepisy** Waszej Domowej Kawiarenki. Możesz przedstawić wersję magiczną lub rzeczywistą.
12. Zaprojektuj **planszę** (format A4) na temat różnych rodzajów domów (i ewentualnie ich mieszkańców). Nie zapomnij o podpisaniu rysunków, zdjęć, przydadzą się też krótkie definicje.
13. Zaprojektuj **ulotkę reklamową** Wrocławia.
14. Narysuj własną **mapę** najbliższej okolicy.
15. Zgromadź informacje o swojej **ulicy** (patronie, nazwie) i przedstaw je w dowolnej, atrakcyjnej formie.
16. Napisz pracę na temat: **Rodzinna fotografia** lub **Rodzina to państwo**.
17. Wyobraź sobie, że jesteś obcokrajowcem, który był na wycieczce w Polsce. Zapisz swoje **wspomnienia** z podróży.
18. Wyobraź sobie, że jesteś pracownikiem biura podróży, zaproponuj ciekawą **trasę wycieczki** po Polsce.
19. Zredaguj w dowolnej formie **życzenia** dla Polski z okazji Dnia Niepodległości.

Uwaga!

Wszystkie zadania wykonuj na osobnych kartkach (format A4) i po sprawdzeniu włóż do teczki, aby w II semestrze z poszczególnych prac stworzyć cały projekt.

4.3. Propozycja działań międzyprzedmiotowych

Poniżej znajduje się pomysł innej pracy o charakterze projektowym. Nie jest tak szczegółowy w rozpisie zadań, jak powyżej zaprezentowany fragment projektu o domu. Zwraca jednak uwagę na wielorakość możliwości, którą inspirować mogą ogólne założenia dotyczące pracy metodą projektu.

Koncepcja zatytułowana: *Nie jesteś samotną wyspą!*²⁹ stanowi przykład na to, jak w planie jednego obszaru tematycznego **/ja-inni/**, akcentować wspólne dla różnych przedmiotów działania, wydobywać treści, które mogłyby na wybranych lekcjach zaistnieć równocześnie – w tym samym czasie. Dziecko ma szansę poznawać daną część tematyczną wielowymiarowo; mówić, myśleć, pisać, rysować, śpiewać, bogacić słownictwo zawsze w kontekście – jednego tematu, tego samego pola odwołań. Warto zauważyć, że nie jest to klasyczny przykład projektu uczniowskiego, to raczej rodzaj projektu nauczycielskiego – by rozproszone w obrębie czwartej klasy tematy powią-

²⁹ Projekt *Nie jesteś samotną wyspą!* realizowany był w SP 1 we Wrocławiu, instrukcje i zadania opracowali niezależnie nauczyciele różnych specjalności uczący w tej samej klasie: Katarzyna Czerwonka – przyroda, Grażyna Przybycień – historia, Sławomir Standio i Katarzyna Szczyrbuła – sztuka, Bożena Podlasińska – j. angielski, Małgorzata Rakowska – matematyka, Elżbieta Lubczyńska-Jeziorna – język polski. Po wzajemnej lekturze i analizie czynności sformułowaliśmy rodzaj planu pracy w danej klasie – wtedy IV c (rok szkolny 1999/2000).

zać w określone ciągi, zadbać, by zaistniały jednolicie, w analogicznych momentach czasowych. Staną się one bowiem okazją, by w dziecku zaistniał określony rodzaj pełni świata, by zrodziło się w nim poczucie narastania wiedzy o zjawisku poprzez gromadzenie informacji o poszczególnych jego składnikach. Tu efektem pracy nie będzie ekspozycja działań poszczególnych grup. Każdy przedmiot zaistnieje u końca osobno. Pozostanie wartość materialna: kontrakt, fotoreportaż, mapa wyspy; ale i określony rodzaj doświadczeń: lekcja wspólna z rodzicami, wizyta w schronisku, kontakt z galerią sztuki.

Pomysłów pracy metodą projektu jest wiele. Każdy z nas miałby do zaoferowania własne – niekonwencjonalne propozycje. Warto je systematyzować, poddawać dyskusjom, przetwarzać, bowiem uczą refleksji, zachęcają do wysiłku, problematyzują, dając okazję do samodzielności, pobudzając postawę twórczą. Projekty najlepiej stymulują szczególnie rodzaj dialogu ucznia i nauczyciela, przygotowują dziecko do umiejętności gromadzenia wiedzy, z której będzie umiało czerpać nieustannie. Zachęcają do „wykorzystywania w ciągu całej swojej egzystencji wszystkich okazji do aktualizowania, pogłębiania i wzbogacania tej podstawowej wiedzy i dostosowywania się do zmieniającego się świata”³⁰.

³⁰ J. Delors, *Edukacja...*, op. cit., s. 85.

CELE I TREŚCI KSZTAŁCENIA					
JĘZYK POLSKI	HISTORIA	SZTUKA	PRZYRODA	JĘZYK ANGIELSKI	GODZINA WYCH.
- Mówienie w sposób wyrazisty, artykularyjnie - Odczytywanie komunikatów niewerbalnych - Formułowanie wypowiedzi w zależności od nadawcy i adresata - Zauważanie specyfiki stylistycznej tekstu - Dostrzeganie nacechowania emocjonalnego wyrazów - Odróżnianie ujęć metaforycznych od dosłownych - Wyrażanie w sposób zwięzły własnych refleksji - Odczytywanie sensu naddanego różnych tekstów (myślenie symboliczne) - Czytanie ze zrozumieniem - Odczytywanie intencji wypowiedzi - Zauważanie związków przyczynowo-skutkowych	- Uświadamianie swoich cech, umiejętności - Próba określenia swojego miejsca i roli w społeczeństwie - Kształtowanie pozytywnego myślenia o sobie - Potrzeby i prawa poszczególnych członków rodziny - Więzi łączące ze sobą osoby należące do rodziny - Pochodzenie nazwy <i>Polska</i> - Określanie stolicy, sąsiadów naszego kraju - Cechy łączące ludzi należących do jednego narodu	- Przypomnienie pojęć: „kreska konturowa”, „znak graficzny”, „grafika”, „plama”, „podział plam” (ostra, miękka, obwiedzioną konturem) - Kształcenie umiejętności określania funkcji kreski i plamy w malarstwie - Zapoznanie z techniką collage - Wyrobienie umiejętności spostrzegania - Znak plastyczny i znak jednoelementowy - Znaki wieloelementowe i ich funkcje	- Człowiek – przyjaciel ludzi i zwierząt - Nie jestem sam, bo umiem żyć w zgodzie z naturą - Nazywanie gatunków roślin znajdujących się w najbliższym otoczeniu szkoły, domu - Znaczenie roślinności w naszym otoczeniu - Jak dbać o właściwy rozwój roślin w domu, szkole, ogrodzie - Obserwacja zmian w przyrodzie w poszczególnych porach roku - Uzasadnienie potrzeby uprawiania warzyw i owoców	„The place where I live” – moje miejsce w świecie – poznanie słownictwa i wyrażenie dotyczących najbliższego otoczenia dziecka „My dreamt island” – moja wymarzona wyspa – poznanie słownictwa dotyczącego krajobrazu gór, rzek, jezior itp. „My best friend – physical appearance and personality – describing people” – mój przyjaciel, opis osoby	- Analiza ról podejmowanych w grupie przez poszczególne członków - Zdobycie informacji o postrzeganiu mnie przez innych - Używanie form grzecznościowych - Komunikacja niewerbalna – język ciała - Uświadomienie znaczenia reguł i norm grupowych dla udanej i owocnej współpracy

CELE I TREŚCI KSZTAŁCENIA

• Uświadamianie własnej wyjątkowości i umiejętności zaistnienia w różnych środowiskach (dom, szkoła, podwórko) • Umiejętność dostrzegania ról, które pełniemy w życiu • Gotowość do brania odpowiedzialności za własne decyzje, wybory • Sformułowanie i przypomnienie praw moich i praw innych • Wolność osobista a przewidywane konsekwencje własnych zachowań • Budowanie systemu wartości • Integracja klasy • Umiejętność współpracy w grupie (wchodzenie w różne role: lider, sprawozdawca, obserwator, sekretarz, strażnik czasu) • Wrażliwość na potrzeby innych • Gotowość do niesienia pomocy potrzebującym, słabszym w nauce • Umiejętność szukania i zgody na kompromisy	• Polskie symbole narodowe – uświadomienie potrzeby szacunku dla nich • Znaczenie zabytków dla kultury narodowej • Wielkie osobowości naszej historii	• Stosowanie barw czystych i złamanych dla określonych tematów potrzeb wyrazowych • Rozwijanie wyobraźni • Budzenie wrażliwości plastycznej • Uwrażliwienie na bogactwo otaczającego nas świata przyrody • Rozwijanie wiedzy na temat siebie i klasy (analiza sądów i wyobrażeń) • Integracja zespołu klasowego • Umiejętność współpracy w grupie • Budowanie zaufania • Ekspresja twórcza (muzyczno-plastyczno-ruchowa)	• Konieczność ochrony przyrody, przyjaznego z nią związku	• „Friendship” – słownictwo i wyrażenia dotyczące przyjaźni, uczuć, wykorzystanie języka obcego w nawiązywaniu kontaktów
--	---	--	---	--

TEMATY		• Kim jesteś? • Rodzina, ach rodzina! • Polska – moja ojczyzna!	• Autoprezentacje • Portret IV c • Totem klasowy • Zaufaj mi! • Nie jestem sam! • Portret rodziny • Nasi czworonożni przyjaciele • Znak dziwnego owada • Szyld dla stoiska w sklepie osiedlowym • Ja i mój przyjaciel	• Rośliny i ich znaczenie dla człowieka • Zwierzęta i właściwy stosunek do nich • Warunki życia roślin i zwierząt w różnych porach roku • Park – miejsce wypoczynku ludzi • Troska mieszkańców o tereny zielone, parki, ogrody	• My dreamt island (moja wymarzona wyspa) • My best friend – describing people (Mój najlepszy przyjaciel – charakterystyka postaci) • Friendship – vocabulary (Przyjaźń – słówka)	• To jest ktoś, kto... • ABC dobrego wychowania • Wspólny rysunek
WYBRANE ZADANIA	• Dłaczego najczęściej poznajemy przyjaźń? Interpretacja utworu Mickiewicza pt. „Przyjaciele”. • Czy Adaś Niezgódka mógłby zostać moim przyjacielem? • Jacy jesteście? • To łatwo czy trudno być przyjacielem? [1 godz.] • Szukam przyjaciela. • Bądźcie moimi przyjaciółmi! [2 godz.] • Nie chcę być sam! • Astrologowie i dziennikarze biorą się do pracy! • Po usłyszeniu sygnału proszę zostawić wiadomość. • Przyjaciel – zwierzak.	• Mój herb – jaki jest, o czym mowę, co lubię, co potrafię • Komiks – „Jeden dzień z życia moich najbliższych” • Tajemniczy przedmiot rodzinny	• Nasi czworonożni przyjaciele – wydzieranka i wycinanka z kolorowych papierów, gazet • Wykorzystanie tkanin – collage		• „The place where I live” – opisywanie miejsca, w którym mieszka uczeń, forma listu	• Podział klasy na dwie grupy, z których każda sporządza charakterystyki członków drugiej grupy

WYBRANE ZADANIA	• Scenki sytuacyjne: rozmowa telefoniczna, przeprosiny, zaproszenie • Komiksy (plastyczna konkretyzacja lektury) • Obrazy skonstruowane – kolorystyczne eksponowanie różnych charakterów scen, ludzi, miejsc • Ćwiczenia w korzystaniu z książki telefonicznej • Zadawanie pytań różnym osobom • Gromadzenie określeń dotyczących wyglądu • Formułowanie poleceń • Czytanie z podziałem na role • Czytanie ze zrozumieniem • Rozmowy o ukrytych sensach wybranych utworów (głównie baśni i tekstów poetyckich)	• Tajemnicza fotografia • Wizytówka mojego kraju	• Ilustrowanie ludzi i zwierząt z uwzględnieniem ich nastroju i charakteru postaci • Wartości wyrazowe gamy barwnej • Kompozycja jako organizacja płaszczyzny • Rysunek graficzny czarnym mazakiem na białym kartonie • Projektowanie prostych znaków rozpoznawczych dla osób, miejsc, zjawisk • Przedstawianie siebie za pomocą dźwięków (instrumenty perkusyjne) i ruchu (imię – gest)	• Piosenka o naszej klasie • Graficzny symbol klasy	• „My dream island” – tworzenie wymarzonego miejsca na świecie z wykorzystaniem materiałów plastycznych (makiet, rysunek itp.) • „My best friend phisical appereance and personality – discribing people – przedstawianie najbliższej dziecku osoby (rysunek, zdjęcie)	• Dzieci następnie zgadują, a tym samym oceniają trafność charakterystyki i liczbę prawidłowych odpowiedzi. Omówienie, które cechy i zachowania są przydatne w grupie • Używanie form grzecznościowych
	• Gromadzenie sentencji o przyjaźni, wyjaśnianie niektórych spośród nich					

ZAKOŃCZENIE, PREZENTACJA, WYTWORY	• Próba formułowania własnych sentencji • Formułowanie opinii o stosunku ludzi do zwierząt • Samodzielne lektury tekstów • Streszczanie wybranych fragmentów		• Rzeźba grupowa – „Przyjaźń” • Ekspresja ruchowa: – „Niewidomy i przewodnik” – „Kołysanie się plecami” – „Baletnica w sali z lustrami” • Sesja fotograficzna • Udział w konkursie ogłoszonym przez Bibliotekę Wojewódzką – wystawa prac wyróżnionych na konkursie szkoły • Najlepsze prace przekazane zostaną do Towarzystwa opieki nad zwierzętami, aby dekorowały jego siedzibę i witrynę • Wycieczka do Muzeum Przyrody – różne dziwne owady		• „Friendship” – wyszukiwanie przysłów dotyczących przyjaźni i ich polskich odpowiedników. Komiksy mówiące o przyjaźni	• Reguły przedstawiania się (w zależności od sytuacji i wieku osoby, z którą rozmawiam) • Nakrywanie do stołu • Wykonywanie wspólnego rysunku – dzieci same ustalają temat i sposób pracy. Następnie prezentują pracę i analizują sposób podejmowania decyzji co do tematu, techniki, reguł, wpływu poszczególnych osób na całość pracy
--	---	--	--	--	--	---

ŚCIEŻKI	• Edukacja czytelnicza i medialna • Wychowanie do życia w społeczeństwie: • wychowanie do życia w rodzinie • wychowanie patriotyczne i obywatelskie • Edukacja ekologiczna	• Wychowanie do życia w społeczeństwie • wychowanie patriotyczne i obywatelskie	• Edukacja czytelnicza i medialna • Wychowanie do życia w społeczeństwie • Edukacja ekologiczna	• Edukacja ekologiczna	• Edukacja czytelnicza i medialna	• Edukacja czytelnicza i medialna
---------	--	--	---	--	---	---

5. JAK EGZEKWOWAĆ? O WYMAGANIACH

Warto na początku pracy określić szczegółowo wymagania. Można przygotować dokładną listę oczekiwań, których realizacja zaszkutkuje odpowiednią oceną semestralną, a w efekcie końcową.

Powinniśmy uwrażliwiać na potrzebę kontaktu interpersonalnego. Stwarzać uczniom okazję do bezpośredniej rozmowy o ich ewentualnych trudnościach, braku zrozumienia tematu, kłopotach merytorycznych. Im szybciej dowiemy się o obszarach, które stwarzają problem, tym łatwiej będziemy mogli im przeciwdziałać, usprawniając w ten sposób proces kształcenia, przyswajania treści i rozwijania umiejętności. Pomocne okazać się mogą sformalizowane działania.

Trzeba – zwłaszcza w czwartej klasie – nazwać określone obowiązki i prawa. Cennym rozwiązaniem może stać się specjalny rodzaj umowy-kontraktu – między uczniem, nauczycielem, a nawet rodzicem. Podręcznik *Wyspy szczęśliwe* stymuluje do tworzenia wyraźnych planów, zachęca do aktywizowania uczniów podczas ustalania wspólnych przecież obszarów działań i wymagań, eksponuje bowiem rolę samodzielności ucznia, przygotowywania go do podejmowania decyzji, brania odpowiedzialności za własne postępowanie; tym samym sytuuje dziecko nie tylko w planie procesu kształcenia, ale szczególnej życiowej gotowości. Podręcznik Państwa Kuleszów ma więc wyraźnie walory prakseologiczne (wiąże treści z aktywnością i twórczością codzienną użytkowników – uczniów).

Autorzy zachęcają, dzieląc się własnym doświadczeniem, do formułowania wspomnianych wyżej kontraktów. Nauczyciel na pierwszej lekcji powinien więc poinformować klasę o swoich wymaganiach, rozdając dzieciom spisane – np. w formie punktów – ustalenia, które określą następujące rozpoznania:

I. OCENY CZĄSTKOWE A OCENA KOŃCOWA – konieczne jest, aby uczniowie i rodzice od początku wiedzieli, że na ocenę końcową składają się oceny cząstkowe z wyraźnie oznaczonych obszarów. Można zatem w pierwszym punkcie owej umowy nazwać umiejętności i rodzaje aktywności, np.:

UCZEŃ:

- czyta, rozumie, analizuje i interpretuje różnorodne teksty;
- praktycznie posługuje się wiedzą o języku;
- posługuje się słownikiem ortograficznym i słownikiem języka polskiego;
- pisze poprawnie ortograficznie i interpunkcyjnie;
- słucha i rozumie polecenia nauczyciela;
- wypowiada się ustnie: kilkuzdaniowa wypowiedź, dialog, opowiadanie, recytacja, głos w dyskusji;

- wypowiada się pisemnie: odpowiada na pytania, wykonuje ćwiczenia, redaguje teksty;
- wykonuje różnorodne zadania praktyczne, m.in.: rysunek, mapę, plakat, planszę, album, słownik;
- współpracuje z innymi uczniami.

Porządkujące okazuje się także wskazanie aktywności ocenianej plusami i minusami. Warto w umowie wpisać szczególny „przelicznik” na oceny, np.: trzy plusy – ocena bdb; trzy minusy – ocena ndst.

Konieczne jest także określenie wymagań na poszczególne oceny końcowe – celującą, bardzo dobrą, dobrą, dostateczną, dopuszczającą i braku kompetencji składających się na notę niedostateczną. W umowie można zaznaczyć jedynie kryteria – często spornej – oceny celującej, wskazując na ponadprogramowe wymogi, których realizacja warunkuje jej otrzymanie, np.:

Ocenę **celującą** na semestr otrzymują uczniowie, którzy mają co najmniej bardzo dobre wyniki w nauce, przygotowują dodatkowe prace, czytają dodatkowe lektury, wykonują trudniejsze ćwiczenia, biorą udział w konkursach humanistycznych.

II. PRZYGOTOWANIE DO LEKCJI ten punkt kontraktu precyzuje jakość i rzetelność przygotowania ucznia do lekcji i jego zachowań podczas zajęć:

UCZEŃ:

- jest dobrze przygotowany do lekcji: ma właściwą **książkę** (podręcznik lub lekturę), odpowiedni **zeszyt ćwiczeń**, **zeszyt przedmiotowy** (warto wpisać ile stron, poinformować o jakości, np.: 30 str., gruba linia), **brudnopis** i **przybory szkolne** (te mogą podlegać odrębnej umowie – wyposażenie piórnika – jeśli krótko i precyzyjnie określimy, co ma znajdować się w piórniku, ułatwimy wtedy pracę nie tylko uczniom, ale też sobie; uda nam się bowiem częściej uniknąć poszukiwań nożyczek, korektorów, kolorowych mazaków, gumek, ołówków etc.);
- jest odpowiedzialny za swoje miejsce pracy, dba o porządek otoczenia;
- starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy (podlega on ocenie);
- zapisuje lekcję, temat, datę na marginesie, prowadzi solidne notatki, zapisuje polecenia i treść zadań domowych oraz sumiennie je wykonuje;
- terminowo czyta zaplanowane lektury i przypomina sobie treść książki przed sprawdzianem;
- każdą ocenę, uwagę nauczyciela pokazuje rodzicom, a w wypadku sprawdzianów prosi rodziców o podpis;

III. BRAKI, NIEOBECNOŚCI to szczególnie ważny punkt umowy, powinien określić zasady zgłaszania nieprzygotowania do lekcji, ale i precyzować obowiązki poprawy sprawdzianów, nadrobienia zaległości, określać reguły oceniania tych obszarów, np.:

UCZEŃ:

- w ciągu semestru może zgłosić **n razy** nieprzygotowanie do lekcji, to znaczy: brak zadania, podręcznika, zeszytu ćwiczeń, zeszytu, innych materiałów. Zostanie to odnotowane w dzienniku i w odpowiednim zeszycie. Jeśli wyczerpie się limit nieprzygotowań, za każde kolejne otrzymuje się ocenę niedostateczną;
- za niezgłoszony brak zadania, nieprzygotowanie itp. otrzymuje ocenę niedostateczną niezależnie od liczby wykorzystanych nieprzygotowań;
- nieodrobione zadanie domowe powinien na następną lekcję uzupełnić i pokazać nauczycielowi;
- ma prawo do jednokrotnego poprawiania ocen ze sprawdzianów, klasówek i dyktand, w terminie 2 tygodni od uzyskania słabej oceny (warto oznaczyć – dla porządku i wypracowania nawyku – konkretny dzień, godzinę i miejsce poprawy prac i to także wpisać do umowy)

W wypadku nieobecności spowodowanej chorobą, krótszą niż 3 dni, zaległości powinny być uzupełnione na bieżąco. W wypadku dłuższych nieobecności wszystko powinno być uzupełnione (w zeszycie i w ćwiczeniach) w ciągu tygodnia.

Tak sformułowany kontrakt uskutecznia naszą pracę, klarownie bowiem wykląda – dziecku i rodzicowi – prawa i obowiązki ucznia. Gdy na umowie – wklejonej najlepiej na ostatniej stronie zeszytu do języka polskiego – znajdą się podpisy nauczyciela, ucznia i rodzica, dokument nabiera charakteru sprawczego. Żadna ze stron nie może usprawiedliwiać się niewiedzą bądź nieznaną wymaganiami. Wszyscy je znają, a swoją aprobatę i zgodę na realizację potwierdzili własnym podpisem.

Dziecko, bowiem – co podkreśla na wszystkich swoich wykładach prof. Anna Brzezińska – potrzebuje jasnych reguł. Bez nich się gubi, nie umie wypełniać swoich obowiązków, nieświadomie przekracza zasady, czuje się zagubione i zdezorientowane. Praca (w kontekście całego roku szkolnego i poszczególnych lekcji) oparta na wyraźnych kanonach, zasadzająca się na stałej powtarzalności, rozpisana na prawidła i normy – daje dziecku coś więcej niż umowę wklejoną w zeszycie, zapewnia bowiem harmonię i porządek, które stają się gwarantem poczucia bezpieczeństwa, stymuluje dziecięcą /na razie!/ zdolność do panowania nad swoimi myślami, emocjami i rzeczami wokół. Staje się początkiem bądź uczeniem się wchodzenia w dorosłość.

I znowu – jak zawsze „na wyspach szczęśliwych” – działania doraźne, namacalne (kartka, zeszyt w linie, podpis etc.) implikują wartości naddane (odpowiedzialność, samodzielność, twórczość, dorosłość etc.), eksponują swoiste transgresje znaczeń i światów.

6. JAK PLANOWAĆ CZYTANIE? O PRACY Z LEKTURĄ

6.1. Co czytać w klasie czwartej?

Program *Wyspy szczęśliwe* w zgodzie z podstawą programową precyzuje rodzaje tekstów, które winny podlegać lekturom na poszczególnych poziomach. I tak w klasie czwartej:

- teksty reprezentatywne dla źródeł kultury europejskiej: wybrane baśnie polskie i obce;
- teksty reprezentatywne dla różnych rodzajów, gatunków i form artystycznego wyrazu;
- polska i obca klasyka dziecięca i młodzieżowa: fragmenty powieści, m.in.: M. Krüger, M. Musierowicz, E. Niziurskiego, H. Ożogowskiej, L. Carrolla, T. Jansson, C.S. Lewisa, R. Dahla, wybrane kołysanki (np. E. Szelburg-Zarembiny *Idzie niebo ciemną nocą*), wiersze lub fragmenty prozy: ks. J. Twardowskiego, A. Kamieńskiej;
- polska klasyka literacka: A. Mickiewicz: *Przyjaciele*, wybrany fragment *Pana Tadeusza*; I. Krasicki: *Przyjaciele*, J. Słowacki: *W pamiętniku Zofii Bobrówny*, J. Wybicki: *Pieśń Legionów Polskich we Włoszech* (współcześnie: *Mazurek Dąbrowskiego*), A. Fredro: *Paweł i Gawęł*, J.I Kraszewski, *Kwiat paproci* (fragmenty);
- teksty użytkowe: ogłoszenie, list, instrukcja, przepis, życzenia, wpis do pamiętnika.

Program *Wyspy szczęśliwe* wskazuje jako obowiązkową w klasie czwartej lekturę: J. Brzechwy, *Akademia Pana Kleksa* oraz co najmniej jeden dłuższy tekst wybrany z poniższego zestawu przez nauczyciela wspólnie z uczniami:

F.H. Burnett, *Tajemniczy ogród*

C. Collodi, *Pinokio*

R. Goscinny, J.J. Sempé, *Mikołajek i inne chłopaki*

T. Jansson, *Opowiadania z Doliny Muminków*

A. Kamieńska, *Dom w domu*

L.J. Kern, *Ferdynand Wspaniały*

J. Korczak, *Król Maciuś Pierwszy*

J. Korczakowska, *Spotkanie nad morzem*

B. Krupska, *Bajki*

M. Krüger, *Ucho, dynia, sto dwadzieścia pięć* lub *Dar rzeki Fly*

C.S. Lewis, *Lew, Czarownica i stara szafa*

A. Lindgren, *Rasmus i Włóczęga*

H. Ożogowska, *Chłopak na opak, czyli z pamiętnika pechowego Jacka lub Dziewczyna i chłopak, czyli heca na czternaście fajerek*

M. Twain, *Przygody Tomka Sawyera*

M. Wojtyszko, *Bromba i inni*

Specyficznemu rodzajowi percepcji powinny także podlegać inne teksty kultury (do wyboru nauczyciela, przynajmniej jeden z każdego typu w ciągu całego cyklu kształcenia):

- przedstawienie teatralne;
- film (aktorski, np. *Tajemniczy ogród*; *Akademia Pana Kleksa*; *Lew, Czarownica i stara szafa* lub animowany: *Shrek*);
- słuchowisko radiowe;
- program telewizyjny;
- piosenka, baśń muzyczna;
- wystawa muzealna;
- obraz, rysunek, fotografia, plakat;
- komiks;
- wybrany tekst z czasopisma dziecięcego.

6.2. Przygotowania do pracy z lekturą

Grażyna i Jacek Kuleszowie proponują³¹ – przetrenowany w osobistym doświadczeniu szkolnym – szczególny sposób pracy z lekturą. Zakłada on zaplanowanie działań w wyraźnie wyodrębnionych trzech etapach. Każdy z nich daje się rozpisać w przejrzystych punktach, które – z jednej strony porządkują pracę nauczyciela; z drugiej zaś – zostawiają w dziecku całościowy obraz tekstu.

Praca z lekturą to zatem komplementarne omówienie, poprzedzone systematycznym przypominaniem o lekturowym obowiązku i sprawdzeniem znajomości treści utworu, a zakończone ciekawą ewaluacją, która następuje nie wprost po omawianiu książki, ale ma miejsce w swoistym „dalszym trwaniu” ucznia – tak w szkole (na poziomie klasy tej i następnych), jak w życiu i innych, indywidualnych lekturach.

Czytanie to jedna z podstawowych umiejętności, stale ćwiczona i wykorzystywana w pracy polonisty. Czytanie to także pasja, która powinna być udziałem nauczyciela, aby mógł nią „zarażać” swoich uczniów. Jego fascynacja determinuje ich zaintereso-

³¹ Konferencje WIKING w całej Polsce [Kraków, Warszawa, Wrocław] 2008–2009.

wanie. Obligowany on zatem jest niejako do poznawania literatury dziecięcej, do szukania nowości, do opowiadania o wrażeniach, a w ten sposób do stymulowania ciekawości czytelniczej swoich uczniów. Jego kompetencje i zainteresowania są wyraźnym drogowskazem dla tych, którzy dopiero podejmują czytelnicze wybory, krytycznie ucząc się ogarniać całość przedstawionego świata.

Nauczyciel nie zawsze ma możliwość odwołania się do doświadczenia czytelniczego, które było/jest kształtowane przez dom (czytający dziecku rodzice, dziadkowie, starsze rodzeństwo); nie zawsze domowe biblioteczki zachęcają do osobistej lektury; nie często w domu dziecko ma możliwość oglądania bliskich, którzy czytają, lub uczestniczenia w rozmowach o książkach. Tym trudniejsze zadanie dla nauczyciela. Tych, którzy czytają i doświadczają błogosławieństwa lektury, winien motywować do lektur dalszych, głębszych, nieznanych; a tych, których edukacja czytelnicza dopiero się rozpoczyna, musi zachęcić do lekturowej inicjacji. I znowu zaistnieć mogą dwie drogi: udziałem dziecka stanie się lektura, której świat warto poznawać, na którą warto czekać, nie mogąc się doczekać; bądź lektura wymuszona, do której dziecko sięga niechętnie.

Pomysłów na wybór pierwszej z dróg jest wiele. Warto wyeksponować trzy:

– **POZNAWANIE FRAGMENTÓW CIEKAWYCH KSIĄŻEK** – to często swoista inauguracja lektury. Odpowiednio dobrane fragmenty mogą na tyle zainteresować dziecko, że sięgnie po cały tekst utworu. Ważne, by pokazać teksty bliskie mu w doświadczaniu świata, zabawne, okraszone humorem, dotyczące jego codzienności, stymulujące zainteresowania (niekoniecznie pisane tzw. „prostym językiem”, ale w przypisach wyjaśniające niejasności; podręcznik *Wyspy szczęśliwe* staje się szczególnym drogowskazem – „lekturowskazem” nawet. Posiłkuje się imponującym wachlarzem ciekawych fragmentów niezwykle tekstów. Autorzy zaproponowali takie wyimki różnorodnych genologicznie dzieł, które sprawiają, że młody czytelnik chce zaspokoić swoją ciekawość (Co będzie dalej? Skąd to się wzięło? Kim on jest? Dlaczego znikła?), odkrywa istnienie tekstu, który stanowi dla określonego passusu tło, kontekst, całość. Często więc lekcje języka polskiego kończą się natychmiastową wizytą w szkolnej bibliotece. Cel tych odwiedzin zdaje się oczywisty: poszukiwanie książki, konieczność bezzwłocznego przeczytania dzieła.

– **ROZPOZNAWANIE ZAINTERESOWAŃ CZYTELNICZYCH DZIECI** – niezmiernie ważne działanie podczas podejmowania planów lekturowych dla danej klasy. Autorzy podręcznika uwrażliwiają na potrzebę „dopasowania”, szczególnej korelacji czytanych lektur z zainteresowaniami uczniów, stąd propozycje, by nie zawsze na poziomie danej klasy omawiać te same lektury. Warto – nawet kosztem większego trudu – (zwłaszcza przed wyborem lektur) rozmawiać o książkach z uczniami, dowiadywać się, co lubią czytać, po jakie tematy sięgają najczęściej, które formy (gatunki) są im najbliższe. Te rozeznania będą prowadziły nie tyle do wartościowania („komiks –

nie; powieść – tak”), ile do świadomego doboru lekturowego materiału w danej klasie. Gusta czytelnicze określą bowiem, czym dzieci się interesują, co ich ciekawi, czego od literatury oczekują, jaki typ beletrystyki preferują. Najważniejsze, by nie bać się nowości, by sięgnąć do tekstów rzadziej wybieranych, mniej opracowanych – jeśli tylko wydadzą się nam odpowiednie dla naszych uczniów.

– **ROZEEZNANIE KOMPETENCJI CZYTELNICZYCH UCZNIÓW** – program *Wyspy szczęśliwe* uwrażliwia nauczyciela na zróżnicowane możliwości uczniów, nazywa określony rezerwuar tekstów i środków – nauczyciel ma zatem do dyspozycji potencjał, z którego może korzystać, nie boryka się ze zbyt trudnym materiałem przy uczniu słabym, ale i nie zżyma przeciętnym poziomem trudności przy pracy z dzieckiem zdolnym. Może wybierać. Dostosować poziom, a nie równać, bo – jak wiemy – „najgorsze ze wszystkich «być» to być przeciętnym”. Przeciętność tłamsi ciekawość, a spis lektur do II etapu edukacyjnego umożliwia wybór atrakcyjnych książek do omówienia z uczniami. Ważne jednak, by tym, którzy mają kłopoty z czytaniem (opinia z poradni) zaproponować rozwiązania, które posłużą lekturze (audiobooki, czytanie z rodzicem, rodzeństwem); a tym, którzy czytają sprawnie – pokazywać listy „literackich przebojów”, zachęcać do ich współtworzenia i komentowania. Nieważne, czy ktoś jest trochę zdolny czy szczególnie zdolny. Każdemu powinniśmy pomóc rozwijać jego zdolności.

Grażyna i Jacek Kuleszowie podają kilka prostych – ale jak atrakcyjnych i porządkujących pomysłów na pracę z lekturą. Widzą ją w trzech etapach:

I. ETAP PRZYGOTOWAWCZY

1. **EKSPOZYCJA** – we wrześniu zapoznajemy uczniów ze spisem lektur na dany rok; podajemy (planowane) terminy omawiania poszczególnych tekstów – najlepiej jeśli przygotujemy stosowne listy, które uczniowie wkleją do zeszytu (warto, aby ze spisem lektur zapoznali się także rodzice, można poprosić ich o podpis – będą wtedy sprzymierzeńcami albo strażnikami lekturowych postępów). Ważne też, by książki przynieść na pierwszą lekcję, podczas której będziemy planować pracę z lekturami, by o każdej krótko i interesująco opowiedzieć, by przeczytać ich fragmenty. Niech dzieci je usłyszą; niech książki przejrzą, obejrzą, dotkną; niech się zachwycą albo zdziwią.
2. **PRZYPOMNIENIE** – miesiąc przed rozpoczęciem omawiania tekstu, przypomnijmy uczniom o terminie, rozpoznajmy, kto ma książkę, kto już czyta, zmobilizujmy opieszale.
3. **KONTROLA** – aby mieć pewność, że pracujemy z uczniami, którzy rzeczywiście przeczytali tekst, musimy regularnie kontrolować postęp lektury. Pomoże w tym prosta tabelka, np.:

IMIĘ I NAZWISKO	DATA np. 1.10.2009	8.10.2009	15.10.2009	22.10.2009	...

Kartkę z tak przygotowaną tabelą podajemy każdemu uczniowi w określony dzień każdego tygodnia. Przy swoim nazwisku pod określoną datą będzie zdawał relację z tego, ile przeczytał. Raz napisze: „nie zacząłem”, innym razem: „I rozdział”, „10 stron”, jeszcze innym: „już kończę” albo: „skończyłem”. To niezwykle mobilizujące działanie. Oprócz bowiem relacji z własnej aktywności i subordynacji czytelniczej dziecko obserwuje postępy innych i zawsze widzi się w planie „lepiej” lub „gorzej” – jedna i druga postawa dostarcza pozytywnych bodźców do lektury.

- 4. SPRAWDZENIE** – omawianie utworu trzeba poprzedzić bezpośrednim sprawdzeniem jego znajomości – warto urozmaicać formy egzekwowania wiedzy: sprawdzian-test, kartkówka, teleturniej, krzyżówka, mapa myśli etc.
- 5. ORGANIZACJA** – trzeba zadbać, by na lekcjach poświęconych lekturze na każdej ławce był przynajmniej jeden egzemplarz tekstu; jeśli nie planujemy zadania domowego angażującego bezpośrednio tekst – a są ku temu warunki – pozwólmy zostawiać książki w klasie.

II. ETAP WŁAŚCIWY

1. WSTĘP

- a) badamy reakcje czytelnicze uczniów, pokazujemy opinie na temat książki (fachowców, innych czytelników; z obwoluty, pism, forów internetowych), proponujemy, by uczniowie rozeznali (w różnych formach: wywiad, ankieta, ustne zapytanie; zebranie opinii), czy książka podobała się innym (rodzicom, dziadkom, starszemu/młodszemu rodzeństwu, kolegom z innych klas, z podwórka);
- b) prosimy o wybranie i przeczytanie fragmentów, które zdaniem uczniów były najbardziej emocjonujące, ciekawe, śmieszne;
- c) pokazujemy różne wydania tego samego tytułu, zwracamy uwagę na ilustracje – ich różnorodność, odmienną stylistyczną zależną od autorstwa, porównujemy tłumaczenia;

- d) omawiamy genezę dzieła, prosimy o wyszukiwanie ciekawostek związanych z lekturą, przybliżamy postać autora (zdjęcie, stronę www, jego inne książki, wywiady w pismach, TV, fragmenty filmów biograficznych) – najlepiej, gdy wcześniej poprosimy uczniów o pomoc w takich prezentacjach (znajdzie się wielu fanów, „mistrzów komputera”, „internetowych poszukiwaczy”).

2. ANALIZA I INTERPRETACJA

- a) pokazujemy swoistość świata przedstawionego (dobre ilustracje, zdjęcia krajo-
brazów, może rekwizyty związane z omawianą lekturą) – stymulujemy wyobraź-
nię zachęcamy do aktywności, wiążemy świat przedstawiony ze światem rzeczy-
wistym, dostępnym zmysłom;
- b) omawiamy wydarzenia (np. zachęcamy do znalezienia błędów w przygotowa-
nym planie; ustnie w kręgu układamy plan wydarzeń, powtarzając punkt, który
został przed chwilą sformułowany);
- c) opisujemy bohaterów: ich wygląd (tradycyjnie i nowatorsko, np. casting, kolaż,
charakteryzacja na bohatera, marsz bohaterów); język (np. cytujemy fragmenty
i pytamy, kto to powiedział); postępowanie (np. oceniamy trudne wybory, kon-
trowersyjne decyzje za pomocą drzewka decyzyjnego);
- d) analizujemy narrację – badamy kto mówi, ćwiczymy redagowanie tekstów odno-
szących się do tej samej płaszczyzny utworu z różnych punktów widzenia (zmie-
niamy narrację właściwą);
- e) znajdujemy konteksty – szukamy innych utworów i przekazów zainspirowanych
tekstem (mogą to też być zachowania, reklamy, tytuły prasowe, np. *Lew, niedź-
wiedź i ciasna klatka*);
- f) omawiamy cechy gatunkowe – przywołujemy inne podobne w strukturze teksty;
- g) poddajemy refleksji problematykę etyczną utworu – nazywamy aksjologiczne
dylematy i oczywistości, wskazujemy na wartości i ich przeciwieństwa; określa-
my aksjomaty.

3. PRZETWARZANIE

Organizujemy pracę tak, by uczniowie:

- a) wymyślali dalsze ciągi wydarzeń, snuli historie alternatywne („co by było
gdyby?”);
- b) wchodzili w role, tworząc wypowiedzi pisemne: list, zaproszenie, kartka z pa-
miętnika, reklama, ogłoszenie, list gończy, opowiadanie itd.
- c) ilustrowali wybrane fragmenty utworu (mapy, trasy, plany, kolaże, projekty stro-
jów, pomieszczeń, kompozycje tła, martwe natury);

- d) dobierali podkład muzyczny do wskazanych fragmentów (gotowe utwory różnych wykonawców, odmienne style; własne aranżacje, różne instrumenty: bębni, cymbały, ale i przedzierane gazety, wypełnione ziarnem plastikowe butelki, kapiąca woda itp.);
- e) zmieniali tworzywa (przygotowanie scenariusza „filmowego”, adaptacja teatralna, słuchowisko, komiks, plakat, gra planszowa, fotoreportaż itp.)

III. ETAP KOŃCOWY

- 1. PRZYPOMNIENIE** – wpisuje się w czas niebezpośredni, po kilku tygodniach, miesiącach, w następnym roku nauki odwołujemy się do tekstu i doświadczeń (działań, emocji, wytworów), jakie towarzyszyły jego poznawaniu, łączymy w ten sposób omówioną lekturę z nowymi tekstami, stale aktualizujemy jej znaczenia, dodając do niej nowe treści, wypracowujemy zdolności porównawcze, komparatystyczne;
- 2. ZACHĘTA** – do wykorzystywania doświadczeń i wytworów z omówionej lektury do pracy z innymi utworami, do nowych działań;
- 3. PORÓWNANIE** – szczególnie w planie poznanych lektur, zachęcamy do tworzenia rankingów lektur (np. Lista literackich przebojów klasy IV c), bohaterów, autorów. Porównanie może dotyczyć także jakości wykonywanych prac (w każdym roku/przy każdej coraz lepiej/gorzej? Aktywniej? Bardziej twórczo? Samodzielnie?)

Tak pojęte czytanie i organizowana wokół niego praca – to – dla Kuleszów – „piąta strona świata”, swoiste odkrywanie niezwykłej krainy i wielkie wyzwanie dla nauczyciela, który uczy nie tylko **wedle** programu, podstawy, planu, ale przede wszystkim **w zgodzie** z zainteresowaniami, z przekonaniami, ze sobą.

6.3. Propozycja lekcji z lekturą: Jan Brzechwa, *Akademia Pana Kleksa*

SCENARIUSZ NR 1 – AKADEMIA

Temat: *Witajcie w naszej bajce!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności określania wyznaczników świata przedstawionego utworu (czas i miejsce akcji, bohaterowie, narrator); poznanie nowego tekstu.

Cele szczegółowe:

- poznaje tekst Jana Brzechwy *Akademia Pana Kleksa*;
- pracuje z tekstem, dobiera cytaty;
- rozróżnia pojęcia: świat rzeczywisty – świat fikcyjny;
- opisuje, fantazjuje;
- syntetyzuje, argumentuje, selekcjonuje.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez uczniów lektury z fiszkami dotyczącymi topografii i lokalizacji miejsca akcji;
- płyta z piosenkami z filmu w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego, muzyka: Andrzej Korzyński, wykonanie: zespół dziecięcy „Akademia Pana Kleksa”; Sony Musik Entertainment Polska 2001;
- papierowe piegi w wyjątkowym pudełku rozdawane uczniom za aktywność podczas wszystkich lekcji.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
5'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie – zgodnie z umową z poprzedniej lekcji – zamiast „jestem” wypowiadają imię bohatera <i>Akademii</i> .	Uczniowie na poprzedniej lekcji wylosowali kartki z imionami uczniów.	
15'	Dlaczego w Akademii znaleźli się chłopcy, których imiona zaczynały się na literę „A”? Włączam płytę z piosenką <i>Witajcie w naszej bajce</i> Zapisuję temat. Pytam: W jakim świecie – za sprawą utworu muzycznego i literackiego – się znaleźliśmy? Czym różni się ten świat od naszego? Jakie są cechy wspólne obu światów? Proszę, aby uczniowie dokończyli zdania: W świecie Akademii Pana Kleksa najbardziej zadziwiło mnie to, że ..., ponieważ... Chciałbym, aby w moim świecie...	Odpowiadają: Doktor Paj-Chi-Wo zdradził Panu Kleksowi znaczenia imion, powiedział, że uczniowie noszący takie imiona są mądrzy i zdolni. Zapisują temat w zeszytach. Odpowiadają, np.: Niezwykłym, fantastycznym, niecodziennym, innym, dziwnym. Z prysznicy płynie sok owocowy; Sprzęty czują i chorują; Słoń gra na fujarce; Ludzie nie odczuwają głodu. Dzieci chodzą do szkoły. Mieszkają w internacie. Działają fabryki i zakłady, np. oczyszczania miasta. Przepisują i kończą wypowiedzi. Odczytują.	Zna dokładnie tekst lektury. Gromadzi słownictwo. Selekcjonuje informacje. Wnioskuje. Porównuje. Argumentuje.	Pogadanka Płyta z muzyką

10'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli lektury na zaznaczonych fragmentach. Ustalmy, gdzie znajduje się Akademia, na jakim terenie, co ją otacza.	Uczniowie cytują, słuchają, śledząc tekst. Zapisują informacje, np.: AKADEMIA – w mieście, – na ulicy Czekoladowej, – na końcu ulicy, – otacza ją płot z wieloma furtkami, – ma trzy piętra...	Poznaje nowy utwór literacki. Pracuje z tekstem J. Brzechwy <i>Akademia Pana Kleksa</i> . Selekcjonuje cytaty.	Praca z tekstem
5'	Pytam: O czym może świadczyć położenie szkoły Pana Kleksa na końcu ulicy, w oddaleniu od ludzi, za płotem? Jak muzyka pomaga odpowiedzieć na te pytania?	Odpowiadają: – miejsce niezwykle i tajemnicze, – niedostępne dla wszystkich, – swoje uroki zdradza tylko wybranym, – wzbudza ciekawość, – muzyka sugeruje bezpieczeństwa, zabawę, radość.	Przekłada nastrój muzyki na własne emocje.	Przekład intersemiotyczny W tle jako podkład muzyczny: płyta z muzyką z filmu, utwór <i>Na wyspach Bergamutach</i>
5'	Kto tworzy atmosferę tego miejsca? W jaki sposób?	Odpowiadają np.: – Pan Kleks – otwarty, dynamiczny, pomysłowy, troskliwy, zabawny, – uczniowie – chętni do współpracy, zainteresowani, zaangażowani.	Charakteryzuje postacie. Wnioskuje.	Pogadanka
5'	Mówię: Dokończcie zdanie: Warto zawitać do bajkowego świata Akademii, ponieważ... Podaję zadanie domowe: <i>Napisz list do Pana Kleksa, w którym poprosisz go o przyjęcie do Akademii, wskazując na te cechy swojego charakteru, które sprawiają, że Ty czułbyś się dobrze wśród uczniów profesora, a oni w Twoim towarzystwie. Przypomnij sobie zasady tworzenia listu – zeszyt ćwiczeń, str. 59.</i>	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Kończą zdanie. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Uzasadnia.	Pogadanka podsumowująca

SCENARIUSZ NR 2 – AKADEMIA

Temat: *Nauczyciel z ludzką twarzą.*

Czas: 90 min

Cel ogólny: dokonuje opisu postaci.

Cele szczegółowe:

- poznaje tekst Jana Brzechwy *Akademia Pana Kleksa*;
- wie, czym jest portret;
- wyraża słownie, plastycznie i teatralnie emocje – pozytywne i negatywne;
- rozpoznaje wady i zalety bohatera;
- charakteryzuje, opisuje;
- rozumie i właściwie stosuje związki frazeologiczne;
- pracuje z tekstem;
- redaguje zaproszenie.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez uczniów własne zdjęcia portretowe;
- rama od obrazu;
- aparat fotograficzny;
- arkusze szarego papieru z ikoną oczu, nosa i głowy;
- kolorowe flamastry, magnesy;
- ksero definicji portretu;
- rekwizyty przyniesione przez dzieci: peruki, okulary, piegi, kredki do twarzy, pompka;
- kartki z nazwami uczuć: ZADOWOLENIE, ZŁOŚĆ, ZDZIWIENIE, DUMA, SMUTEK, SZCZĘŚCIE, ROZCZAROWANIE, ZASTANOWIENIE, BŁOGOŚĆ.

JAK PLANOWAĆ CZYTANIE? O PRACY Z LEKTURĄ

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.		Przygotowują się do odczytania zadania domowego.	
8'	Proszę o przeczytanie listów do Pana Kleksa. Po każdym liście zadaję klasie pytanie o cechy osoby, która list odczytywała. Jaka jest Kasia?	Odczytują. Odpowiadają, np.: Pomysłowa i dobra.	Współodczuwa, docenia, słucha ze zrozumieniem.	
10'	Pytam: Kto był adresatem listów? Zapisuję temat. Kto był nadawcą? Jak można by zaadresować kopertę? Proszę, by każdy w swoim zeszytcie zapisał krótkie zaproszenie do Akademii. (Przypominamy sobie jego wymogi z zeszytu ćwiczeń.) Zawieszam zdjęcia portretowe dzieci, pisarzy – w tym Brzechwy.	Odpowiadają. Przepisują temat lekcji. Podchodzą do tablicy, zapisują adres. Piszą zaproszenie, którego adresatem są oni sami, a nadawcą profesor Kleks. Odczytują.	Umie zaadresować kopertę. Redaguje zaproszenie.	Zeszyt ćwiczeń, część II, str. 51
15'	Pytam: Co widzicie na zdjęciach? Dzielę dzieci na 3 grupy – 3 rzędy. Każda losuje kartkę z nazwami uczuć. W kolejności wstają i pokazują pozostałej części klasy mimiką i gestem słowo-uczucie. Pozostałe dzieci odgadują.	Odpowiadają np.: – Kasię, Bartka, Julkę; – chłopca, dziewczynkę, mężczyznę; – radość, powagę, smutek...	Rozpoznaje uczucia. Bawi się. Odgrywa.	Ćwiczenia dramowe

	Gdzie uczucia widać najlepiej? Jakie znacie związki frazeologiczne, w których występuje słowo „twarz”? Zapiszcie je w zeszytach pod słowem TWARZ. Proszę o wyjaśnienie jednego z nich w zdaniu. Co to znaczy „mieć ludzką twarz”? Dlaczego tak możemy powiedzieć o Panu Kleksie? Dokończcie zdanie: Pan Kleks to profesor z ludzką twarzą, ponieważ....	Odpowiadają: Na twarzy. Zapisują, odczytują, np.: zachować twarz, stracić twarz; ludzka twarz; mieć coś wypisane na twarzy; (spotkać się z kimś) twarzą w twarz. Uzupełniają związki, których nie mają. Zapisują, odczytują. Odpowiadają, przytaczając przykłady sytuacji.	Zna związki frazeologiczne. Poprawnie używa ich w zdaniu. Rozumie znaczenia metaforyczne.	Praca w 4-osobowych grupach
10'	Pytam: Jaką jeszcze twarz miał profesor Ambroży Kleks? Teraz próbujemy pokazać. Proszę, aby wyjęli przyniesione rekwizyty i wykorzystali je do przygotowania portretu Pana Kleksa, który zaprezentują w ramie od obrazu. Profesor powinien przybrać pozę, minę wyrażającą uczucie wylosowane na kartce (używam tych samych nazw uczuć). Utrwalam prezentowane portrety na zdjęciach.	Wykonują polecenia. Odgadują.	Współpracuje. Wie, czym charakteryzuje się portret.	Ćwiczenie dramatyczne Praca w grupie Praca z tekstem Aparat fotograficzny

	II jednostka lekcyjna			
15'	Proszę o przygotowanie cytatów dotyczących opisu fizjonomii Pana Kleksa. Ponownie pytam: Jaką twarz miał profesor? Dzielę klasę na trzy grupy – trzy rzędy. Każda losuje arkusz szarego papieru z rysunkiem: głowy, oczu lub nosa. Proszę, aby każda z grup określiła cytatami poszczególne części. Po wykonanej pracy arkusze przyklepam magnesami do tablicy. Proszę o sporządzenie notatek na ich podstawie.	Zauważają: nie ma dokładnej odpowiedzi. Opisowi podlegają poszczególne – ważne – jej części: głowa, nos, oczy. Np.: OCZY – jak dwa świderki; mogłyby przekłuć na wylot; prawe podróżuje w koszyczku z balonikiem np. na księżyc; spostrzegawcze... NOS – zajmuje większą część twarzy, jest bardzo ruchliwy, przekrzywiony w lewo lub prawo, tkwią na nim binokle; pod nim rosną długie, sztywne, pomarańczowe wąsy GŁOWA – nie przypomina żadnej innej; okala ją ogromna czupryna mieniąca się wszystkimi barwami tęczy; broda czarna jak smoła, zwichrzona.	Zauważa dwiistość pytania. Pracuje z tekstem J. Brzechwy <i>Akademia Pana Kleksa</i>. Selekcjonuje cytaty. Współpracuje. Bogaci, gromadzi słownictwo. Sporządza notatkę.	Lektury z zaznaczonymi cytatami
7'	Jaka jeszcze jest ta twarz? Co się na niej maluje?	Odpowiadają. Podają przykłady, m.in.: zamyślenie – w czasie walki z muchami, zadowolenie – po naprawie sprzętów, tramwaju; zdziwienie; roztargnienie – rankiem podczas zakładania piegów; smutek, znudzenie – wrzesień, Anatol i Alojzy; zasepienie, zdziwienie – Alojzy niszczy przygotowania do uroczystości, Kleks upuszcza tort....	Wnioskują. Nazywają uczucia.	Pogadanka

	Rozdaję kserokopię definicji: PORTRET – (fr. portrait) – obraz, zdjęcie lub inne dzieło będące przedstawieniem osoby i odwzorowujące jej wygląd zewnętrzny, a czasem także cechy osobowości. Artyści w różny sposób ujmują portretowane postaci: ukazują tylko jej głowę, popiersie, półpostać lub całą postać (tzw. <i>en pied</i>). Model może być ukazany frontalnie (<i>en face</i>), z profilu albo z trzech czwartych (<i>en trois quart</i>).	Wklejają do zeszytu. Czytają.		
18'	Mówię: Oprócz twarzy znacząca okazuje się powierzchowność profesora. Przyjrzyjmy się jej. Każde dziecko, podchodząc do tablicy z lekturą, wypisuje cechę wyglądu Pana Kleksa. Tłumaczę trudne słowa. Wyjaśniam trudności fleksyjne, np. „krawata” czy „krawatu”. Pytam: Czym dla profesora są kieszenie?	Zapisują w zeszycie np.: PAN KLEKS – średniego wzrostu; tonie w ubraniu; nosi szerokie spodnie z 16 kieszeniami, podczas wiatru spodnie przypominają balon; aksamitną, cytrynową kamizelkę z 24 kieszeniami; bordowy lub czekoladowy surdut; sztywny, wysoki kołnierzyk; aksamitną kokardkę zamiast krawata... Ważną częścią jego świata: „chowa w nich, co tylko zechce”; ich zawartość wypełnia czasem trzy pokoje; opróżnia je przed snem; znajdują się w nich najważniejsze, często magiczne przedmioty: senny kwas, powiększająca pompka, kolorowe szkiełka, kilka płomyków świec, pigułki na porost włosów, flaszka z zielonym płynem, tabakierka z zapasowymi piegami....	Poznaje nowe określenia. Pracuje z tekstem. Przekłada własne doświadczenia życiowe na odbiór tekstu literackiego.	Pogadanka podsumowująca

	Co zdarza Wam się no- sić w kieszeniach? Czemu kieszenie to ważna część ubrania? Pokaż mi swoją kieszeń, a powiem Ci kim jesteś. Co chciałbyś nosić w kieszeni?	Odpowiadają.	Argumentuje. Fantazjuje.	
5'	Pytam: O czym mówiliśmy zatem na dzisiejszej lekcji? Podaję zadanie domowe: <i>Wykonaj dowolną techniką portret Pana Kleksa.</i>	O twarzy, kieszeniach, portrecie, ..., o Panu Kleksie. Zapisują.		

SCENARIUSZ NR 3

Temat: *Na wyspach Archipelagu Kleksograficznego.*

Czas: 90 min

Cel ogólny: umiejętność tworzenia folderu reklamowego.

Cele szczegółowe:

- poznaje tekst Jana Brzechwy *Akademia Pana Kleksa*;
- utrwała wiadomości o zdaniu oznajmującym, rozkazującym i pytającym, poprawnie używa ich w kontekście dłuższej wypowiedzi;
- opisuje, fantazjuje;
- tworzy notatkę;
- słucha ze zrozumieniem;
- selekcjonuje, uzasadnia;
- posługuje się mapą, globusem;
- tworzy, bawi się;
- współpracuje.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- globusy, atlasy;
- piłka dmuchana – globus lub zwykła;
- płyta z piosenkami z filmu w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego, muzyka: Andrzej Korzyński, wykonanie: zespół dziecięcy „Akademia Pana Kleksa”; Sony Musik Entertainment Polska 2001;
- kserokopie definicji wyspy, archipelagu;
- przewodniki turystyczne;
- białe kartki formatu A4, atrament lub naboje do pióra;
- pocztówki, foldery i katalogi z ofertą wakacyjną biur podróży;
- arkusze szarego papieru, kolorowe flamastry, klej.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
5'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności, zebranie zadań domowych (portretów Kleksa).			
10'	Zaczynamy zabawą. Rzu- cam do wybranych dzieci piłkę. Proszę, by trzyma- jąc ją w rękach, pokaza- li: kota, wieloryba, drze- wo, górę, planetę, słońce, pomidora... Włączam płytę z piosenką <i>Na Wyspach Bergamutach</i>, proszę o zwrócenie uwa- gi na osobliwości miejsca, o którym mówi utwór. Pytam: O jakim miejscu mówi piosenka? Co to jest wyspa? Jak nazywamy zbiór wysp położonych blisko siebie? Pytam: Co znajduje się za- tem na Wyspach Bergamutach? Czym się one charakteryzują? Proszę, aby dokończyli zdanie: Chciałbym wybrać się w podróż po Bergamu- tach, ponieważ ...	Ogrywają przedmiot. Słuchają (śpiewają?). O wyspach Bergamutach. Odpowiadają, wklejają kserokopie definicji. Odpowiadają, np.: osioł niesiony przez mrówki, kot w butach, stary wielo- ryb w okularach, uczone łososie w pomidorowym sosie. Wyspy są niezwykle, cu- downe, nierzeczywi- ste; chciałoby się na nie pojechać... Zapisują. Odczytują.	Bawi się. Poznaje nowy utwór. Wnioskuje. Argumentuje. Uzasadnia.	Płyta z muzyką Kserokopie definicji

15'	Mówię: Dzisiaj zaprosimy turystów na wyspy Archipelagu Kleksograficznego. Podaję temat lekcji. Dzielę klasę na 4-osobowe grupy (dzielimy na sylaby tytuł tekstu Brzechwy: na-wys-pach-Ber-ga-mu-tach, każda sylaba – inna grupa) Podaję zadania: – odszukiwanie Archipelagu... – wykonanie kleksów (metodą złożenia kartki lub rozdmuchania przez rurkę tuszu na papierze w różne strony), wybranie najlepszej z prac, przyklejanie na szary papier.	Zapisują temat. Każda grupa otrzymuje globus (lub atlas), kartki białego papieru, arkusz szarego papieru, tusz lub atrament, rurki, przewodniki i katalogi. Odszukują wybrany archipelag. Wykonują kleksy.	Pracuje z materiałami źródłowymi. Bawi się. Tworzy. Współpracuje.	Globus, atlas...
25'	Mówię: Każdy z kleksów stanie się wyspą, do odwiedzenia której zachęcimy turystów. Zadaniem do pracy w grupie jest stworzenie folderu reklamowego wyspy i zaprezentowanie klasie-turystom uroków miejsca. Elementy podlegające działaniom: – nazwa wyspy; – ukształtowanie jej powierzchni i linii brzegowej; – położenie; – mieszkańcy; – warunki klimatyczne; – fauna i flora; – atrakcje i walory turystyczne (m.in. informacje o plażach, wodzie, walorach smakowych np. owoców i warzyw), o których należy poinformować, używając zdań oznajmujących, rozkazujących i pytających.	Dzieli zadania: geograf, klimatolog, botanik, zoolog, przewodnik turystyczny (każde z dzieci odpowiedzialne za inną część prezentacji). Wykonują polecenia. Przygotowują plakat i ustną prezentację.	Zbiera informacje, wykorzystując źródła. Wzorując się, tworzy własny prospekt.	Przewodniki, katalogi, pocztówki Można przygotować osobną instrukcję dla obu grup

25'	Zapraszam na środek przewodnika. Pozostali uczniowie notują nazwy wysp, przy każdej zapisują dwie osobliwości.	Słuchają, notują. Wyspy Archipelagu Kleksograficznego: ...	Słucha ze zrozumieniem. Notuje.	Plakat każdej grupy pozostaje na tablicy.
10'	Mówię: Dokończcie zdanie: Wyspą, którą chciałbym zwiedzić jest ..., ponieważ ... Podaję zadanie domowe: <i>Zaznacz w tekście fragmenty dotyczące posiłków – ich spożywania i przygotowania. Przynieś produkty, które mogłyby stać się składnikami niezwyklej potrawy.</i>	Kończą zdanie. Odczytują. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Uzasadnia.	

POMOCE:

Wyspa – każdy z trwałych fragmentów lądowej powierzchni Ziemi, który jest otoczony ze wszystkich stron wodą oraz jest mniejszy powierzchniowo od Australii. Wyspy istnieją na rzekach, jeziorach, stawach, morzach i oceanach.

Archipelag – grupa wysp położonych blisko siebie, najczęściej o wspólnej genezie i podobnej budowie geologicznej. Ze względu na ułożenie wysp można wyróżnić roje wysp – archipelagi składające się z bezładnie rozmieszczonych, niedużych wysp oraz łańcuchy wysp, w których wyspy rozmieszczone są rzędem obok siebie.

ARCHIPELAGI ŚWIATA

OCEAN ARKTYCZNY:

Archipelag Arktyczny, Nowa Ziemia, Svalbard, Wyspy Nowosyberyjskie, Ziemia Franciszka Józefa, Ziemia Północna.

OCEAN ATLANTYCKI:

Antyle, Azory, Bahamy, Baleary, Cyklady, Falklandy, Florida Keys, Hebrydy, Lofoty, Madera, Orkady Południowe, Orkady, Sandwich Południowy, Sporady, Szetlandy Południowe, Szetlandy, Vesterålen, Vestmannaeyjar, Wyspy Alandzkie, Wyspy Jońskie, Wyspy Kanaryjskie, Wyspy Liparyjskie, Wyspy Owcze, Wyspy Zielonego Przylądka.

OCEAN INDYJSKI:

Andamany, Dahlak, Archipelag Malajski (Wielkie Wyspy Sundajskie), Komory, Malediwy, Maskareny, Małe Wyspy Sundajskie, Moluki, Nikobary, Seszele, Wyspy Crozeta, Wyspy Kerguelena.

OCEAN SPOKOJNY:

Aleuty, Archipelag Aleksandra, Archipelag Bismarcka, Fidzi, Filipiny, Galapagos, Hawaje, Karoliny, Archipelag Kodiak, Kuryle, Mariany, Markizy, Nowa Kaledonia, Nowa Zelandia, Nowe Hebrydy, Pitcairn, Riukiu, Wyspy Cooka, Wyspy Ellice, Wyspy Feniks, Wyspy Gambiera, Wyspy Gilberta, Wyspy Japońskie, Wyspy Line, Wyspy Marshalla, Wyspy Salomona, Wyspy Samoa, Wyspy Santa Cruz, Wyspy Tokelau, Wyspy Tonga, Wyspy Towarzystwa, Wyspy Tuamotu, Wyspy Tubuai.

SCENARIUSZ NR 4 – AKADEMIA

Temat: *W czym „mieści się smak jedzenia”? Z wizytą w kuchni Pana Kleksa.*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalą umiejętność tworzenia przepisu.

Cele szczegółowe:

- poznaje tekst Jana Brzechwy *Akademia Pana Kleksa*;
- cytuje;
- słucha ze zrozumieniem;
- tworzy, bawi się;
- współpracuje.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- książki kucharskie;
- kserokopie tekstu *Kaczka dziwaczka*;
- plastikowe talerze (tyle, ile grup);
- płyta z piosenkami z filmu w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego, muzyka: Andrzej Korzyński, wykonanie zespół dziecięcy „Akademia Pana Kleksa”; Sony Music Entertainment Polska 2001;
- arkusze szarego papieru, kolorowe flamastry;
- obrusy;
- kromki chleba w koszyku, pokrojone jabłka, rodzynki w słoiku.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
3'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
10'	Przechodząc po klasie, podaję uczniom jabłka, chleb i rodzyunki. Proszę, aby je wąchali i zapamiętali zapach. Pytam: Jak/czym pachnie jedzenie? Jakie zapachy najbardziej lubicie? Co w jedzeniu było najważniejsze dla Pana Kleksa? Podaję temat lekcji. Jakie smaczne rzeczy lubił Pan Kleks? Jakie dania serwował Pan Kleks uczniom? Jakie są Wasze ulubione potrawy? Czy są podobne do przy-smaków profesora?	Odpowiadają. Słuchają (śpiewają?). Cytują, np.: „smak jedzenia mieści się nie w samym pożywieniu, tylko w jego barwie. Na pożywieniu mi nie zależy, gdyż dostatecznie nasycam się pigułkami na porost włosów, ale podniebienie mam bardzo wybredne i lubię różne smaczne rzeczy”. Zapisują temat. Odpowiadają: specjalny gatunek motyli, które mają pestki i sadi się je na grządkach jak fasole; kwiaty; różne kolorowe szkiełka oraz potrawy, które sam sobie pomalował na jakiś smaczny kolor; pigułki na porost włosów... Wymieniają, np. omlet ze szpinakiem; kurczak z mizerią; pierogi z jagodami; kompot agrestowy... Odpowiadają. Uzasadniają.	Bawi się. Selekcjonuje cytaty. Zna dokładnie tekst literacki. Porównuje doświadczenia. Identyfikuje się z bohaterem. Pracuje z tekstem. Dostrzega różnice.	Płyta z muzyką

15'	Mówię: Stworzymy dziś przepisy na wyjątkowe, niezwykłe potrawy. Dzielę klasę na grupy (wymieniamy główne posiłki w ciągu dnia: śniadanie, II śniadanie, obiad, podwieczorek, kolacja). Stoły do pracy w grupach przykrywam obrusem. Zadania: – na szarym papierze ustawić zastawę – rysując kontury przedmiotów; – ustalić menu obiadowe na jednym z narysowanych talerzy; – stworzyć przepis na niezwykłą potrawę, pamiętając o składnikach i sposobie wykonania (patrz ćwiczenia) – zapisane na kolejnym talerzu; – podać wartości kaloryczne i obliczyć wartość kaloryczną dania, wzorując się na przygotowanej tabeli (na kolejnym talerzu); – podać potrawę na przygotowanym talerzu, nadać jej nazwę, podpisać na wizytówce – wyeksponować na środku narysowanego stołu. Podsumowanie: Rzędami przechodzimy, oglądając potrawy, zapisując nazwę tej, która najbardziej zwróciła uwagę. Proszę, aby w zeszytach dokończyli zdanie: Skosztowałbym potrawy ..., ponieważ ...	Wykonują polecenia. Przygotowują ekspozycję swoich potraw, dbają o wygląd stołu.	Tworzy. Współpracuje.	Szary papier, obrus, flamastry, książka kucharska, talerz, kserokopie tabeli kalorycznej Zeszyt ćwiczeń, część II, str. 71
-----	--	--	---	--

10'	Jakie jeszcze znacie potrawy niezwykle, a jadalne? Dlaczego są niezwykle? Dlaczego prosta potrawa może być niezwykła? Jak sprawić, by prosty posiłek był niezwykle? Dlaczego – jak pamiętamy – w domu bobrów wybornie smakowały mleko, masło i kartofle? Ponownie przechodzę po klasie, częstując dzieci jabłkami, rodzynekami i chlebem. Proszę, by zapamiętały smak.	Np.: wigilijne, wielkanocne, związane z uroczystościami, świętami. Odpowiadają, np.: odpowiednie nakrycie, przygotowanie biesiadników do posiłku, niezwykle czas.		Przewodniki, katalogi, pocztówki
7'	Mówię: Pamiętając, o czym mówiliśmy na dzisiejszej lekcji, zapiszcie odpowiedź na pytanie zawarte w temacie. <i>Smak jedzenia mieści się w ...</i> Podaję zadanie domowe: <i>Napisz przepis na zupełną „na szczęście”.</i>	Odpowiadają. Odczytują. Zapisują w zeszytach zadanie domowe.		

POMOCE:

PRODUKTY	ILOŚĆ KALORII
1 gotowane jajko	70
1 kromka chleba	65
1 pomidor	25
1 plasterk szynki	60
1 plasterk żółtego sera	112
1 plasterk ogórka	1
1 jabłko	45
1 szklanka kakao	150
1 szklanka herbaty z cukrem	20

7. JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

7.1. „Huczy szumny, gwarny wrzesień...”

Pierwszy rozdział *Wysp szczęśliwych* zdaje się nawiązywać do prymarnej definicji sytuacji szkolnej, którą rozpisać moglibyśmy w pytaniu: „Kim jest uczeń?” Uczeń to dziecko w szkole – odpowie Krzysztof Konarzewski³². Takie rozpoznanie eksponuje szczególnie pozycję „szkolności” i „dziecięcości” zarazem i w takim układzie właśnie funkcjonują treści pierwszego rozdziału podręcznika literacko-kulturowego. Dziecięce „ja” domagające się dookreślenia w pryzmacie:

- **wakacji** – tj. zabawy (wspomnień, niespodzianek, beztroski, przywilejów, dowolności, nieograniczonej przestrzeni, przyrody);
- **szkoły** – tj. pracy (obowiązku, rygoru, zasad, zwyczajów, powtarzalności, determinizmu, ograniczania czasu i przestrzeni, związków przyczynowo-skutkowych);
- **przyjaźni** – tj. związków (emocji, wartości, zależności, wierności, rozmów, wzajemności, duchowości).

Każdy z tych obszarów tematycznych, wiodący do – kolejno – Wakacyjnej Ścieżki, Szkolnej Uliczki i Przyjacielskiego Zakątka – pozwala dziecku zobaczyć siebie w kontekście „innych” i „innego”. Uczy je zestawiać przeciwieństwa, konstytuować granice najbliższego mu świata. Wprowadza płynnie w rytm roku szkolnego. Pokazuje, w jakie podstawowe relacje będzie co dzień wchodziło, jakie role przyjdzie mu odgrywać.

Teksty wchodzące w skład pierwszego rozdziału odwołują się zatem do następujących zależności:

- uczeń – uczeń;
- uczeń – nauczyciel;
- przyjaciel – przyjaciel.

Miejscem, które staje się swoistą przestrzenią powrotu i wejścia we wszystkie z wyżej wymienionych zagadnień, może stać się SZKOŁA. Szkoła jako budynek z jego historią, misją i różnorodnością; a także szkoła jako miejsce spotkań – pokoleń, przyjaciół, mistrzów i ich uczniów. A wszystko po to, by rozwijać „wrażliwość, szacunek, odpowiedzialność, altruizm, prawdomówność, uczciwość i tolerancję”.³³

Poniżej kilka propozycji lekcji bazujących na tekstach zaczerpniętych z pierwszego rozdziału.

³² Por. K. Konarzewski, *Sztuka nauczania. Szkoła*, Warszawa 1995, s. 91 i nast.

³³ Por. G.J. Kuleszowie, *Program nauczania...*, op. cit., s. 9.

SCENARIUSZ NR 5 – MAPA

Temat: *Na jaką wyprawę już czas?*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności obserwowania, spostrzegania, opisywania, wartościowania.

Cele szczegółowe:

- poznaje układ podręcznika;
- dostrzega związki między obszarami tematycznymi;
- argumentuje, porównuje, opisuje;
- bogaci słownictwo;
- planuje;
- uzasadnia własne zdanie.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez nauczyciela kartki pocztowe, zdjęcia, przewodniki, ewentualnie slajdy – wszystko związane z podróżami do różnych miejsc Polski i świata;
- kartki z wyrazami potrzebnymi do ułożenia związków i powiedzeń;
- płyta z piosenką *Wsiąść do pociągu...* w wykonaniu np. Maryli Rodowicz.

Wyspy szczęśliwe przewodnik metodyczny dla nauczyciela

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
3'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie kolejno otwierają podręcznik na stronie 6–7.	Uczniowie na poprzedniej lekcji zostali poinformowani o poleceniu.	
Część wstępna				
7'	Włączam płytę z utworem <i>Remedium</i>. Proszę, by w czasie słuchania rękoma oddali rytm melodii. Pytam: Jakie uczucia wywołuje w Nas melodia? O czym jest usłyszana (i wyśpiewana) piosenka? Jakie skojarzenia wywołuje w as zatem słowo WYPRAWA?	Odpowiadają: – wspomnienia, błogość, tęsknota, radość... – o wyprawie, podróży, wycieczce, wyjeździe... Odpowiadają, używając słów odpowiadających na pytanie: kto? co? (rzeczowników), np.: – odkrywanie, podróż, wyjazd, skarby, nowość, ciekawość.	Słucha, bawi się.	Płyta z utworem Maryli Rodowicz (Można zachęcić do wspólnego wykonania refrenu.) Przekład intersemiotyczny Nauczyciel zapisuje na tablicy wybrane skojarzenia.
Część właściwa				
10'	Podaję temat lekcji: Na jaką wyprawę już czas? Co widzimy na otwartych stronach? Czym są te strony? Do czego służy mapa? Mówię: Podręcznik ma swoją mapę! Zwróćcie uwagę, że ma też szlaki! Sprawdzmy, jakie to są drogi i dokąd nas prowadzą.	Zapisują temat. – wyspy, wodę, smoka, dzieci, kierunki, mapę... – MAPA, planem, – wskazuje drogę, pokazuje całość z lotu ptaka, oznacza szlaki... Zamykają książkę i widzą kolorystycznie zróżnicowane strony, które wiodą do poszczególnych części-rozdziałów.	Obserwuje. Spostrzega. Analizuje.	Praca w parach

	Proszę, aby wypisali numery rozdziałów, ich kolorystykę i nadali im swoje jednowyrazowe tytuły. Mówię: Każdy z rozdziałów został zaznaczony na podręcznikowej mapie. Jak? Przyjrzyjmy się im. Czym się różnią? Czy są podobne?	Zapisują, np. r. I – słoneczny – SZKOŁA r. II – łososiowy – DOM r. III – szmaragdowy – BAŚŃ r. IV – wrzosowy – SEN r. V – zielony – RADOŚĆ Każdy rozdział to wyspa! Odpowiadają, np.: – różnice: kształt, kolorystyka, fauna i flora...; – podobieństwa: na każdej wyspie są turyści, każda ma swoje zakątki, każdą opływają spokojne wody...	Obserwuje, wnioskuje.	Kolorystyka może być różnie zidentyfikowana, warto zwrócić uwagę na niezwyczajne nazwy barw, zamiast żółty – słoneczny, piaskowy etc.
10'	Mówię: Na każdej wyspie jest zatem KTOŚ i jest też COŚ. Kto i co zwraca Waszą uwagę? Rozdaję przewodniki i wakacyjne zdjęcia (pocztówki) z różnych miejsc w Polsce, na świecie. Pokazuję slajdy. Wskazuję na strony w podręczniku. Łącząc te obserwacje, pytam: Czym i dokąd możemy podróżować? Kogo spotykamy podczas wojaży? Mówię: Znane przysłowie mówi: podróż... Pytam: Dlaczego?	Oglądają, odpowiadają, np.: – samochodem, samolotem, autobusem... – w góry, nad morze, na wieś, nad wodę, na wyspę... – tubylców, górali, przyjaciół, rodzinę... Dopowiadają: kształcą. Uzasadniają, powołując się m.in. na to, co przed chwilą widzieli, np. Poznajemy nowe miejsca, zwyczaje. Stajemy się wrażliwi na piękno świata, który nas otacza.	Odpowiada, wnioskuje, syntetyzuje, bogaci słownictwo. Argumentuje, uzasadnia, wykorzystuje zdobytą wiedzę, odpowiada pełnymi zdaniami.	Pogadanka

	Pytam: Na pierwszym planie podręcznikowej mapy widzimy wyjątkowych turystów. Kto i na czym podróżuje? Dlaczego jesteśmy do nich podobni? Proszę, aby dokończyli w zeszycie zdanie: Podręcznik zawiezie mnie na „wyspy szczęśliwe” i ...	Uczymy się rozróżniać krajobrazy. Mamy możliwość doświadczenia różnych smaków. Odpowiadają, np.: Dzieci na książce. Książka może zabrać nas na wyprawę, zaprosić do magicznej podróży, w której będziemy odkrywać nieznane teksty, uczucia, bohaterów... Wykonują.		
10'	Przypinam do tablicy inne, rozsypane związki i wyrażenia: coś lot w pojąć; jak mknąć błyskawica; komu temu w czas drogę. Proszę, aby przepisali do zeszytu gotowe związki i krótko wyjaśnili ich znaczenia. Proponuję zabawę w spostrzegawczość. Proszę o przeglądnięcie spisu treści, zwrócenie uwagi na ilustracje pod tytułami kolejnych rozdziałów i zaznaczenie ołówkiem na mapie (s. 6–7) krzyżyków i numerów odnalezionych fragmentów wysp. Pytam: Jak przebiegać może podróż? W jaki sposób spis treści sugeruje kolejność/kierunek odkrywania wysp? Proszę o zaznaczenie strzałką ołówkiem na mapie podróży po podręcznikowej krainie.	Dobierają słowa, tworzą związki. Przepisują, wyjaśniają. Odnajdują, zaznaczają. Pierwsi otrzymują plusy.	Tworzy i wyjaśnia znaczenie związków. Analizuje, wnioskuje. Spostrzega, bawi się. Planuje.	Rozsypanka – kartki z wyrazami, magnesy Praca w parach

	Rozdaję kserokopie fragmentu utworu Gałczyńskiego. Wskazuję na źródło tytułu podręcznika. Proszę: Przeczytajmy tekst rzędami; pierwszy rząd: cicho; drugi: głośno; trzeci: od najgłośniejszej do najciszej.	Czytają, wklejają do zeszytu.		
Część końcowa				
5'	Pytam: O czym mówiliśmy dziś na lekcji? Na jaką wyprawę zatem już czas? Jakie podręcznikowe wyspy zapamiętaliście? (otwieram podręcznik na wybranych stronach: 9, 63, 107, 163) Podaję zadanie domowe: <i>Przejrzę podręcznik i wybiorę jeden z rozdziałów-wysp, który zaciekał mnie najbardziej. Pięcioma zdaniami uzasadnię swój wybór. Przygotuję się do ustnej odpowiedzi na pytania z ćw. 7, str. 18.</i>	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Odpowiadają na pytania, np.: – magiczną; w poszukiwaniu skarbów; na wyspy szczęśliwe. Przypominają sobie kolejne części podręcznika. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Nawiązuje do tematu. Utrwala wiedzę o nowym podręczniku.	Pogadanka podsumowująca

POMOCE:

- KOPIE

*A ty mnie na wyspy szczęśliwe zawieź (...)
Pokaż mi wody ogromne i wody ciche,
rozmowy gwiazd na gałęziach pozwól mi słyszeć zielonych,
dużo motyli mi pokaż, serca motyli przybliż i przytul,
myśli spokojne ponad wodami pochyl miłością.*

Konstanty Ildefons Gałczyński

SCENARIUSZ NR 6 – PRZYJAŹŃ

Temat: *To łatwo czy trudno być przyjacielem?*

Czas: 45 min

Cel ogólny: buduje system wartości.

Cele szczegółowe:

- poznaje fragment utworu A. de Sain-Exupéry'ego pt. *Mały Książę*, *Wyspy szczęśliwe*, str. 56;
- poznaje pojęcie: „sentencja”;
- określa komponenty świata przedstawionego;
- czyta płynnie, intonuje, interpretuje;
- wartościuje;
- cytuje;
- rozpoznaje i nazywa uczucia swoje i bohaterów, z którymi umie się identyfikować;
- wnioskuje o prawdach ogólnych na podstawie własnych doświadczeń;
- dostrzega role, jakie pełniimy w życiu;
- zauważa postawy charakteryzujące prawdziwą przyjaźń;
- jest wrażliwy na potrzeby innych.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- kserokopie sentencji;
- kartki z konturami kwiatu;
- dwa kawałki materiału (biały i czerwony);
- dwie świece i zapalki;
- aparat fotograficzny.

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.		Uczniowie w domu mieli przygotować się do pięknego czytania tekstu ze str. 56.	
Część wstępna				
10'	Mówię: Przeczytamy tekst z podziałem na role. Pytam: Kim są bohaterowie tekstu? Co robią? O czym rozmawiają? Otwórzcie podręczniki i, wykonując ćw. 3 ze str. 60, dokończcie zdanie w zeszytach: Lis i Mały Książę... Podaję temat lekcji: To łatwo czy trudno być przyjacielem?	Czytają. Odpowiadają, np.: – chłopiec – książkę, ciekawo świata, samotny, szuka przyjaciela, kocha swoją różę, zadaje pytania, wnioskuję... – lis – mądry, dużo wie, uczy chłopca, pragnie przyjaciela, lubi rozmawiać, udziela mądrych rad... Obaj rozmawiają. Uczniowie dobierają słowa z ramki, kończąc zdanie. Zapisują temat w zeszycie.	Poznaje nowy tekst. Charakteryzuje bohaterów, wskazuje elementy świata przedstawionego.	Kwestie lisa czytają dziewczynki, Małego Księcia – chłopcy, narratora – nauczyciel. Pogadanka Podręcznik, s. 60
Część właściwa				
5'	Pytam: Kto myśli, że łatwo? Kto myśli, że trudno? Dlaczego trudno?	Podnoszą ręce do góry. Odpowiadają: – trzeba mieć zawsze czas dla przyjaciela; – trzeba umieć słuchać; – trzeba być odpowiedzialnym za przyjaciela; – jesteśmy różni – często możemy się spierać.	Odwołuje się do tekstu. Angażuje emocje.	

10'	Mówię: Skoro jesteśmy różni – zastanówmy się chwilę, jacy jesteśmy. Co myślą o nas inni? Te kwiatki są trafnym podsumowaniem, zawierają mądre przesłanie. Jakie? Mówię: To, co mówicie, to prawdziwe „złote myśli”. Przeczytajcie, jak nasz podręcznikowy profesor wyjaśnia znaczenie „złotej myśli” i wytłumaczcie własnymi słowami, co to jest „sentencja”. A co mądrego powiedział Małemu Księciu lis? Jakie nauki mu przekazał? Zapiszcie dwie w formie „złotych myśli”. (ćw. 4, str. 60)	Każda grupa dostaje wcześniej przygotowaną kartkę z konturami kwiatka, który ma 4 płatki – tyle, ile jest osób w grupie. Każdy płatek podpisujemy imieniem poszczególnych osób. Każda z osób wpisuje po jednej cesze na każdym płatku. Środek kwiatka to miejsce, w którym dzieci wpiszą cechy wspólne. Odpowiadają, np.: Każdy z nas jest inny, wyjątkowy, ale wiele mamy wspólnych cech, to nas do siebie zbliża. Czytają tekst z ramki. Wybrani uczniowie wyjaśniają znaczenie pojęcia „sentencja”. Wybierają. Zapisują.	Ocenia, współodczuwa. Poznaje nowe pojęcie. Wartościuje.	Praca w czwórkach (dzieci siedzące obok siebie w ławkach) Podręcznik, s. 60 Praca w parach
4'	Mówię: Kim był lis? Kim był chłopiec? Kim my jesteśmy na co dzień dla siebie nawzajem? Jakie role spełniamy? Kim możemy być dla innych? Pytam, które obrazy ilustrowali, w jaki sposób.	Przykładowe odpowiedzi: – przyjacielem; – kolegą; – opiekunem; – pomocnikiem; – powiernikiem. Jeden człowiek może spełniać wiele ról, realizować się na różne sposoby.	Wykorzystując tekst, analizuje własną postawę i wybory.	
	Mówię: Jednym z najważniejszych zadań jest bycie przyjacielem. Ustalmy zatem, jak	Odpowiadają, zapisując: JA JAKO PRZYJACIEL: pomagam, słucham,		Pogadanka

10'	powinniśmy się realizować jako przyjaciele, co powinniśmy robić, jak postępować, by zasłużyć na miano prawdziwego przyjaciela – nie takiego, jakim był Leszek z utworu Mickiewicza, a raczej takiego, jakim był Mały Książę. Odpowiadajcie na pytanie, używając czasowników w pierwszej osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego. Skoro przyjaciel to tak ważna osoba w życiu każdego z nas – zbudujmy pomnik na cześć przyjaźni. Każdy rząd zaplanuje swoją rzeźbę, swój pomnik. Wykorzystać musicie w swojej pracy jeden z dwóch materiałów: biały lub czerwony.	radzę, pocieszam, nie zawodzę, rozmawiam, przytulam... Planują, prezentują.		
Część końcowa				
4'	Pytam: Na koniec zobaczmy jeszcze coś i starajmy się znowu pomyśleć symbolicznie: Na stole stawiam zapaloną świecę, <u>od niej odpalam</u> pozostałe. Powiedzcie, jaki związek ma ta czynność z przyjaźnią. (W jaki sposób druga świeczka zaczęła płonąć?) Rozdaję sentencje, podaję zadanie domowe: <i>Wyjaśnij, odwołując się do rozmów, jakie toczyły się na lekcji, słowa Jana Pawła II:</i> „Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi”.	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Odpowiadają na pytanie, np.: Przyjaciel, dzieląc się z przyjacielem sobą, niczego nie traci, przeciwnie – wzrasta, wzbogaca się, ma siłę, moc... Wklejają kartki do zeszytu, zapisują zadanie.	Utrwala wartości. Myśli abstrakcyjnie.	Pogadanka podsumowująca

POMOCE:

• KSIĘGO SENTENCJI:

„Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi”.

(Jan Paweł II)

„Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi”.

(Jan Paweł II)

„Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi”.

(Jan Paweł II)

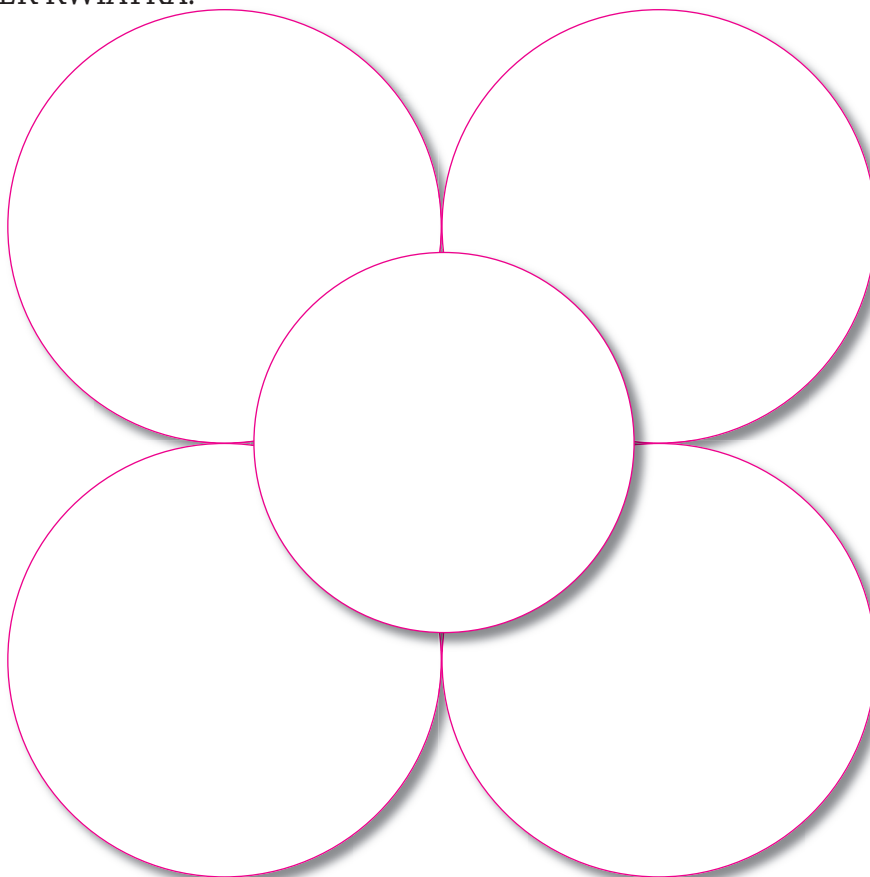
„Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi”.

(Jan Paweł II)

„Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi”.

(Jan Paweł II)

• RYSUNEK KWIATKA:

SCENARIUSZ NR 7 – SŁOWA

Temat: *Troszczmy się o słowa!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu poetyckiego (poznanie pojęcia „obraz poetycki”).

Cele szczegółowe:

- poznaje bajkę A. Mickiewicza *Przyjaciele* i wiersz V. Havla *Słowa–słowo*;
- poznaje pojęcie: „morał”, „zwrotka”;
- zauważa uroki ojczystego kraju.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- kserokopie utworu V. Havla *Słowa – słowo*;
- kserokopie słów piosenki Maryli Rodowicz *Łatwopalni*;
- kapelusz i kartki ze słowami;
- stare gazety (dzienniki) z zaznaczonymi 2-zdaniowymi informacjami z życia codziennego (np.: o budowie drogi, początku roku szkolnego, obradach rady miasta...).

Czas	Czynności Nauczyciela	Czynności Uczniów	Osiągnięcia Uczeń:	Metody, Materiały, uwagi
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
10'	Mówię: Otwórzcie książki na stronie 54. Wykorzystując informacje dostępne na stronie, odpowiedzcie na pytania: Kto jest autorem tekstu, który za chwilę przeczytamy? W którym wieku żył? Jakie m.in. utwory napisał? Z ilu zwrotek składa się tekst pt. Przyjaciele? Aby odpowiedzieć na to pytanie, przeczytajcie wypowiedź profesora ze strony 56. Czytamy tekst, uważnie go słuchając, zaznaczymy na koniec ołówkiem najważniejszy Waszym zdaniem fragment utworu. Który fragment tekstu jest najważniejszy? Jaki jest morał tej bajki? Starannie przepiszcie do zeszytów „przysłowie niedźwiedzie”.	Odpowiadają. Czytają, zaznaczają. „Prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie”.	Analizuje informację. Odczytuje poprawnie daty. Zamienia lata na wieki. Poznaje tekst A. Mickiewicza pt. <i>Przyjaciele</i> .	Pogadanka Tekst odczytujemy rządami – każdy rząd jedna zwrotka, nauczyciel czyta ostatnią strofę. Przepisują, zostawiając miejsce na temat.
Część właściwa				
5'	Pytam: Skąd wiemy, że Leszek i Mieszek byli przyjaciółmi? Czy te słowa były prawdziwe? Które były prawdziwe? Czy prawdziwe są słowa z pierwszego wersu?	Odpowiadają, np.: – dzielili się orzeszkami, – ludzie tak mówili, – sami mówili, zapewniali się o swojej przyjaźni.	Analizuje, cytuje. Utrwala pojęcia.	Praca z tekstem, pogadanka

10'	Pytam: Jaką moc ma słowo? Co potrafi robić? Czego dokonać? Odpowiadajcie, używając czasowników w 3 os. l. poj., cz. teraźniejszego. Pytam: Znacie słowa magiczne? Jak byście je wypowiedzieli? Dlaczego to są magiczne słowa?	Odpowiadają, zapisują do zeszytu: SŁOWO: – rani, – raduje, – cieszy, – przebacza, – rozwesela, – zbawia... Odpowiadają, np.: 1. abrakadabra, czary mary; 2. proszę, dziękuję, przepraszam. W rzędach ustalają intonację i odczytują zapisany na tablicy przez nauczyciela ciąg słów: Proszę, proszę, proszę, proszę proszę, proszę; Dziękuję, dziękuję, dziękuję, dziękuję; Przepraszam, przepraszam, przepraszam. Odpowiadają, np.: – wywołują uśmiech; – leczą zranione serca; – zjednują ludzi; – wyrażają ważne uczucia.	Nazywa i rozpoznaje uczucia. Zna znaczenia i wagę wypowiedzianych słów. Posługuje się właściwymi formami czasownika. Bawi się słowami. Rozumie i wyraża ich znaczenia.	Dotychczasowy tok lekcji prowadzi do słów wymienionych w punkcie drugim, mogą zaistnieć jednak słowa z p. 1. Warto powiązać magię jednych i drugich (bajkowość i pragmatyzm, fantastykę i kulturę bycia w rzeczywistości). Każdy rząd czyta jeden ciąg powtarzających się słów. Mogą dołączyć gesty i mimikę.
	Pytam: Jak poeta bawi się słowami? Co wyraża? Przeczytajmy w parach – po cichu i na głos. Co zaskakuje? Jak poradzić sobie z tymi słowami? Co znaczą słowa poety?	Czytają, wybrani uczniowie odczytują na głos. Odpowiadają, np.: cały wiersz, podobnie jak w ćwiczeniu poprzednim, tworzy tylko jeden wyraz: SŁOWO, użyty w liczbie pojedynczej i mnogiej.	Odczytuje sens tekstu.	Praca w parach Kserokopie wiersza Václava Havla pt. <i>Słowa-słowo</i>

10'	Dlaczego? Co symbolizuje taki zapis? Jak ratować słowa przed zalewem słów? Dlaczego ten wiersz jest podobny do nas? Dlaczego układ tych wyrazów może przypominać Nas – ludzi?	Aż pięć wersów to SŁOWA, a nagle pojawia się okienko, które zwraca uwagę, przyciąga oko czytelnika. Odpowiadają, np.: Powstaje potok słów, który w zasadzie przestaje coś znaczyć. Pojedyncze słowo nabiera specjalnego znaczenia, ważności i wartości. Trzeba je zauważać, wydobywać spośród wielu innych, opiekować się nimi, pielęgnować język ojczysty, pokazywać wartość słowa, jego znaczenie i istotę. Odpowiadają, np.: Masa, która przytłacza indywidualność, tłum – jednostki, klasa – uczniów. Można się jednak przed tym ratować. Trzeba umieć powiedzieć NIE, zachowywać własną twarz, bronić swoich poglądów, nie bać się własnej wyjątkowości.	Wartościuje, zastanawia się nad swoimi słowami. Dostrzega rolę, jakie pełni w życiu. Wnioskuje o prawdach ogólnych na podstawie własnych doświadczeń. Buduje poczucie własnej wartości.	
	Pytam: Dziś prawie nie pisaliśmy, w ogóle nie rysowaliśmy, to co robiliśmy na lekcji? O czym? Na koniec posłuchajmy kolejnych słów. Słów piosenki. Słuchając myślcie. Zaznaczcie, jakich słów używają „ludzie z kamienia”, a jakich „łatwopalni”, co robią ze słowami jedni i drudzy?	Odpowiadają, np.: Rozmawialiśmy, mówiliśmy. O przyjaźni, o słowach, o słowach między przyjaciółmi. „ludzie z kamienia”: DAWAĆ SŁOWO; NIE RZUCAĆ SŁÓW NA WIATR; SŁOWO HONORU.		Pogadanka Tu ważne: końcowe wyciszenie! W czasie słuchania nauczyciel zapisuje na tablicy słowa ŁATWOPALNI; LUDZIE Z KAMIENIA.

5'	Pomogą nam w tym związki i wyrażenia, które po wysłuchaniu utworu przykleimy do tablicy.	„łatwopalni”: ZŁAMAĆ SŁOWO; WPADAĆ KOMUŚ W SŁOWO; NIE DOTRZYMAĆ SŁOWA; ZBYT DOSŁOWNIE. Odczytują związki i określenia.		Na koniec odczytuje związki i wyrażenia (z dużych kartek przygotowanych wcześniej). Wybrani uczniowie podchodzą do tablicy i przypinają sentencje pod odpowiednimi określeniami.
Część końcowa				
5'	Mówię: Bardzo dużo mądrych rzeczy dziś powiedzieliście, usłyszeliśmy wiele ważnych słów. Człowiek jest panem słów. Co powinien/może z nimi robić? Taki będzie temat lekcji, która właśnie się kończy. Podaję temat: Troszczmy się o słowa! Podaję zadanie domowe: <i>Zadanie domowe dziś jest trudne i czasochłonne, ponieważ należy je wykonać co najmniej kilkukrotnie. Zadaniem jest słowo wyciągnięte przez dzieci z kapelusza.</i>	Odpowiadają, np.: Może się nimi bawić, musi się z nimi liczyć, zastanawiać się nad nimi, powinien się o nie troszczyć. Przypominają sobie obrazy poetyckie z wiersza <i>Tutaj</i>. Zapisują w zeszytach temat lekcji i wklejają zadanie domowe. Dzieci wyciągają kartki z kapelusza ze słowami: UŚMIECH; DOBRE SŁOWO; POMOC; OPTYMIZM; SPACER; OPIEKA.	Utrwała.	Jedna z najbardziej trafnych (wybrana przez nauczyciela) wypowiedzi może stać się tematem lekcji. Działanie nawiązuje do wyciągania słów z kapelusza przez kubistów.

POMOCE:

• **WIERSZ:**

Vaclav Havel

Słowa – słowo

słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa
słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa słowa

• PIOSENKA:

Łatwopalni

autor: Jacek Cygan,

wykonanie: Maryla Rodowicz

Znam ludzi z kamienia,
Co będą wiecznie trwać
Znam ludzi z papieru,
Co rzucają się na wiatr

Refren:

A my tak łatwopalni
Biegniemy w ogień,
By mocniej żyć
A my tak łatwopalni
Tak śmiesznie mali
Dosłowni zbyt

Wiem, że można inaczej żyć
Oszukać, odbić czas
Wiem jak zimno potrafi być
Gdy wszystko jest ze szkła

Refren:

A my...

Świat między wierszami
Największy ukrył skarb
Wiesz – w to miejsce czasami
Odchodzi któryś z nas
Odchodzi któryś z nas
Odchodzi któryś z nas

• ZWIĄZKI FRAZEOLÓGICZNE:

być z kimś po słowie – być zaręczonym: Odwołałem go na bok i wytłuma-
czyłem mu, że to moja Anka, że jesteśmy po słowie i że w związku z tym nie
powinien więcej zapraszać jej do kina. Zrozumiał, pokiwał w zadumie głową
i wreszcie złożył mi gratulacje.

łamać (złamać) słowo – nie dotrzymywać (nie dotrzymać) obietnicy; po-
stąpić wbrew wcześniejszym deklaracjom, przysięgom: Nie ufał temu czło-
wiekowi, ponieważ wiedział, że dla niego złamanie słowa to drobiazg. Kilku
z jego znajomych zawiodło się już na Macieju, a on nie chciał być następnym
naiwnym.

mocne słowo – dobitna wypowiedź; zdecydowane zajęcie stanowiska w ja-
kiejś sprawie: To było mocne słowo, zwłaszcza że wypowiedziane przez pre-
miera. Ale, jak to zwykle bywa, zaważyło na kształcie dyskusji. Dla wszyst-
kich stało się jasne, że rząd opowie się za wprowadzeniem wiz dla naszych
wschodnich sąsiadów.

nie powiedzieć (jeszcze) ostatniego słowa – o artyście, który zamierza
stworzyć coś bardziej znaczącego niż tworzył dotychczas; nie zrezygnować
z zaistnienia w jakiejś dziedzinie (najczęściej związanej z twórczością); trzy-
mać w zanadrzu jakieś dzieło, jakąś artystyczną wypowiedź: Jestem przeko-
nany, że zespół Ich Troje nie powiedział ostatniego słowa, że jeszcze nieraz
będziemy mieli okazję słuchać piosenek w wykonaniu pana Wiśniewskiego.

trzymać kogoś za słowo – przypominać komuś o złożonej obietnicy; pil-
nować kogoś, by wywiązał się ze złożonych deklaracji, obietnic, danego sło-
wa: Pamiętaj, co obiecałeś. Trzymam cię za słowo i ufam, że nie zawiedziesz
oczekiwań tak licznie przybyłej tu dziś publiczności i wykonasz salto śmierci
bez zabezpieczeń. W przeciwnym razie będę zmuszony polecić ci po pensji.

wpadać (wpaść) komuś w słowo – wtrącać się do czyjejś wypowiedzi; prze-
rywać komuś wypowiedź: Przepraszam bardzo, ale ja w ten sposób funkcyj-
nować nie mogę, ten pan ustawicznie wpada mi w słowo. Nie mogę skleić
jednego pełnego zdania, żeby on nie wypowiedział trzech swoich, w dodat-
ku coraz bardziej nie na temat.

7.2. „Dom otwiera swoje cztery ściany...”

Druga ze szczęśliwych wysp zabiera nas w podróż skoncentrowaną na odkrywaniu miejsc, które – wedle założeń autorów podręcznika – winny w dziecku narastać spiralnie. Niczym mapa myśli nabierać w trakcie odkrywania dodatkowych znaczeń. Drugi rozdział proponuje bowiem teksty zogniskowane na domu, rodzinie, miłości, regionie i ojczyźnie. Dziecko nazywając przestrzeń, identyfikuje się z nimi. Analizując utwory zgromadzone w tym rozdziale, dostrzega ich związki z własnymi potrzebami, wspomnieniami, doświadczeniami.

Dom stanie się niejako punktem wyjścia i dojścia na różnych ścieżkach tej podręcznikowej wyspy. Zaczniemy bowiem od czterech ścian, które go tworzą, które on otwiera; a skończymy na „domu (wielkim duchowym dziedzictwie), któremu na imię Polska” [Jan Paweł II]. Dom powinien zapełnić się ludźmi. Na lekcjach uczniowie uświadomią sobie bowiem rolę i zadania poszczególnych członków rodziny, zmierzają się z pytaniami dotyczącymi oddania, poświęcenia, ofiary, miłości. Identyfikując własne emocje, nazwą odczucia i uczucia innych, przede wszystkim najbliższych. Spostrzegą, że można godzić dążenie do własnego dobra z dobrem innych.

Nazwą ikony Ojczyzny – jej barwy narodowe, godło, stolicę, geografę, ale i doświadczą urody ojczystej ziemi, wspomną własne podróże do różnych zakątków Polski. Wychodząc z DOMU – swojego pokoju, kuchni, mieszkania; pójdą literacką drogą przez ogród, park, pole, miasto, wieś, aby dostrzec granice małej ojczyzny, swojego regionu, jego odrębności i wyjątkowości, a także konieczności integracji z innymi regionami, by u końca dojść do granic kraju. Wrócić do DOMU – Ojczyzny. Każda więc lekcja winna bazować na określonym konkrecie, identyfikowalnej przestrzeni, by móc wyjść poza nią, w obszar aksjologii i emocji. Za każdym razem dziecko nałoży na omawiane tematy własne doświadczenia, nie zawsze będą one łatwe, piękne do opowiedzenia. Czasem na lekcji o tacie – dowiemy się, że dziecko nie ma taty. Stąd pozornie czytelne i jednoznaczne zagadnienia mogą nabrać nieoczekiwanych rozstrzygnięć, nie zawsze zaplanowane działania zgodzą się z tokiem dyskusji, które lekcja może zainicjować. Dlatego ten rozdział jest tak ważny – w planie podręcznikowej całości. Nauczyciel musi wykazać się często dużą wrażliwością i otwartością na to, co uczniowie zechcą mu powiedzieć. Okazuje się bowiem, że utwory stanowiące oś tej części podręcznika dotyczą często sfer bardzo osobistych, nierzadko dla dziecka-ucznia bolesnych.

Na zdolność do identyfikacji literackich przestrzeni, do interpretacji tekstów wyjątkowo angażujących różnorakie emocje zwracają uwagę badacze zarówno literatury dla dzieci, jak i antropologzy kultury:

Głównym kryterium różnicowania miejsc jest przede wszystkim ich charakter. Sprawia on, że miejsca zachowują spójność, a także zdolność do reprodukcji tej spójności w czasie. Charakter ten tworzy się przez indywidualne, psychologicz-

*ne relacje osób do przestrzeni. Stąd o charakterze danego miejsca decydują nie tyle jego obiektywne, fizyczne cechy, ale raczej indywidualny, skierowany do niego emocjonalny stosunek osób, które w nim przebywały lub o nim wiedzą. Dodać należy, że przestrzeń, zwłaszcza ta wyimaginowana, jest zawsze przestrzenią czyjąś (...)*³⁴

Za sprawą drugiego rozdziału *Wysp szczęśliwych* najmocniej sprzęgamy zatem naukę podstawowych umiejętności polonistycznych z nauczaniem „ku wartościom”, każda lekcja odwołuje się bowiem do znaczeń najważniejszych: miłości, dobra, prawdy, patriotyzmu, radości, oddania. To niejako filary drabiny wartości, której przejście staje się ostatecznym celem edukacji polonistycznej na *Wyspach szczęśliwych* w klasie IV szkoły podstawowej. Teksty w podręcznikach na kolejne dwa lata stale odwoływać się będą do tej hierarchii, pogłębiać jej znaczenia i dopowiadać nowe sensy (np. odpowiedzialność, szacunek, altruizm etc.). To kolejne powody do ekspozycji rangi tego rozdziału.

Poniżej kilka przykładów pracy z tekstami zgromadzonymi w rozdziale *Dom otwiera swoje cztery ściany...* Warto zwrócić uwagę, że czasem tekst może służyć jako wyjście do innego tekstu, jako okazja do szukania literackich aluzji, kontynuacji czy nawiązań. Można w ten sposób mobilizować zdolniejszych, inspirować ich do poszukiwania takich analogii.

Zawsze ciekawym kontekstem staje się także muzyka – poważna, rockowa, a nawet dance, hip-hop czy rap. Takie meliczne preludia do lekcji lub jej epilogi sprzęgają nierzadko muzyczne zainteresowania uczniów z tekstami literackimi, czyniąc zajęcia atrakcyjniejszymi i bliższymi.

³⁴ Por.: np.: *Małe Miasta. Przestrzenie*, red. M. Zemło, Supraśl 2003, s. 137; podobnie: T. Edensor, *Tożsamość narodowa, kultura popularna i życie codzienne*, Kraków 2004, s. 55–93.

SCENARIUSZ NR 8 – DOM

Temat: *Dom to nie są tylko ściany!*

Czas: 90 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności określania elementów świata przedstawionego utworu epickiego.

Cele szczegółowe:

- poznaje fragment tekstu Clive’a Staplesa Lewisa *Lew, Czarownica i stara szafa* pt. *W domu bobrów*;
- bogaci słownictwo;
- dostrzega związki przyczynowo-skutkowe;
- tworzy definicje;
- rozpoznaje i nazywa uczucia swoje i innych.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych, drama.

Materiały i środki dydaktyczne:

- kartki z konturami domu przygotowane wcześniej przez nauczyciela;
- katalogi, książki, projekty domów jedno- i wielorodzinnych;
- rekwizyty: parasolki, kartony, materiał, poduszeczki, białe i czerwone kartki A4;
- płyta z utworem *Sielanka o domu* Grupy Bukowina (melodia i cały utwór).

Wyspy szczęśliwe przewodnik metodyczny dla nauczyciela

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OŚIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
8'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie kolejno przypinają do tablicy przyniesione przez siebie ilustracje.	Na poprzedniej lekcji losowali nazwy domów, których ilustracje mieli za zadanie dziś przynieść (np. igloo, chata, willa, blok, wieżowiec, dworek etc.).	
Część wstępna				
5'	Pytam: Odwołując się do tekstów już poznanych, i spoglądając na przypięte na tablicy ilustracje i zdjęcia, ustalmy, jakie domy poznaliśmy do tej pory. Jakże zatem znamy rodzaje domów? Z czego składa się każdy z tych domów? Mówię (przekornie): Nie zgadzam się z Wami. Dom to nie są tylko ściany! Podaję temat lekcji: Dom to nie są tylko ściany!	Odpowiadają, np.: domek jednorodzinny, mieszkanie w bloku, zamek, szałas, igloo, jaskinia, chata, namiot, ojczyzna. Mówią: – okna, wejście (drzwi), ściany... Zapisują temat w zeszycie.	Analizuje, odpowiada, ewoluuje zdobytą wiedzę.	Pogadanka
Część właściwa				
10'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli podręczniki <i>Wyspy szczęśliwe</i> na s. 74. Czytamy tekst z podziałem na role. Odpowiedzcie na pytania: – kim są bohaterowie tekstu? – gdzie znajduje się dom? – co się w nim znajduje?	Uczniowie słuchają, śledząc tekst, zapisując ołówkiem przy właściwych fragmentach pytania: kto? gdzie? co? Odpowiadają pełnymi zdaniami.	Poznaje tekst C.S. Lewisa <i>W domu bobrów</i>. Wskazuje właściwe fragmenty.	Praca z tekstem

10'	Mówię: Odwołując się do wybranych fragmentów tekstu i odczuć – własnych i bohaterów, ustalmy, jakie jest nasze „pojęcie o domu”. W środek tej budowli wpisujemy pojęcia, które określają sytuację domową, a wokół domu zapisujemy słowa, które nazywają przestrzeń poza domem. Pytam: Jaki jest zatem dom bo-brów? Dlaczego? Odpowiadajmy, starając się nie używać wcześniej wypisanych słów.	Dzieci wklejają kartki do zeszytu i wypełniają, wpisując „w dom” np.: miłość, bezpieczeństwo, schronienie, dobroć, spokój, ciepło, rodzina, odpowiedzialność... a „poza domem” np.: niebezpieczeństwo, strach, niepokój, lęk, obcość, głód... Odpowiadają, np.: Przytulny, pachnie jedzeniem, uporządkowany, wszystko ma w nim swoje miejsce, jest otwarty dla dobrych ludzi, daje schronienie, każdy ma w nim swoje miejsce, panuje tu odpowiednia atmosfera: spokoju, miłości.	Nazywa uczucia. Kształci empatię. Używa synonimów, wnioskuję, odpowiada pełnym zdaniem.	W tle płyta z <i>Sielanką o domu</i> Kolorowe kartki w kształcie domu Pogadanka Praca z tekstem Podręcznik, s. 74–77
12'	Mówię: Pobawimy się teraz przez chwilę w filozofów. Sformułujcie pytania-problemy dotyczące tematu DOM, o których dłużej można by dyskutować. Jednym pełnym zdaniem odpowiedzcie pisemnie na wybrane przez siebie pytanie.	Pytają, zapisują, np.: Czym jest dom? Czy w domu zawsze jest bezpiecznie? Dlaczego ludzie budują domy? Czy każdy znajduje schronienie w swoim domu? Kiedy nie lubię wracać do domu? Gdzie jest mój dom? Jak szanuję swój dom? ... Odpowiadają, odczytują.	Odwołuje się do tekstu. Formułuje pytania. Analizuje. Uświadamia sobie różnorakie odczucia, które wywołuje dom.	Każde dziecko, którego pytanie zapiszemy wspólnie na tablicy, otrzymuje plus.
	Mówię: Dom to pojęcie wieloznaczne, rodzi w nas różnorakie refleksje, pobudza do myślenia i określenia swojego miejsca w nim. Możemy o nim mówić, myśleć i pokazywać go.	Każdy rząd losuje kartkę z tematem etiudy: – OGNISKO DOMOWE; – NAJLEPSZE SCHRONIENIE; – MÓJ DOM OJCZYSTY.	Gra, bawi się, odczuwa.	Drama (krótki czas na przygotowanie – 5 min) Podkład muzyczny – linia melodyczna <i>Sielanki o domu</i>

20'	Teraz właśnie to zrobimy, pracując nad etiudami. Proszę, by dzieci niebio- rące udziału w etiudzie uważnie obserwowały, starając się nadać tytuł prezentowanym scenkom dramowym. Mówię: Proszę dokończyć zdania: Prawdziwe ognisko do- mowe to... Dom jest najlep- szym schronieniem, ponieważ... Mój dom ojczysty...	Prezentują etiudy z wy- korzystaniem zapropono- wanych rekwizytów, bez używania słów. Omawiają: wybrani ucz- niowie-widzowie wypo- wiadają swoje odczucia i własne rozumienie ob- serwowanych treści; re- prezentant uczniów-akto- rów informuje o pomysłe i zamierzeniu. Kończą. Odczytują.	Obserwuje. Interpretuje, słucha. Zestawia wizję autorską z włas- nym pomysłem. Dostrzega moż- liwość własnej inwencji twór- czej w płasz- czyźnie działań i interpretacji.	
15'	Mówię: Wysłuchajmy utworu, którego melodia towa- rzyszy nam od początku lekcji. Słuchając, zastanawiaj- cie się, dlaczego wyko- rzystaliśmy dzisiaj na lekcji tę piosenkę. Jaki będzie mój dom?	Słuchają, wklejają kartki ze słowami ballady do zeszytów. Wnioskują, odpowiada- ją, np.: – oba teksty mówią o domu; – dom jest w obu utwo- rach miejscem bez- piecznym, radosnym, wymarzone. Odpowiadają pisemnie, kończąc frazę zaczerpnię- tą z <i>Sielanki</i>: A kiedy dom będę miał to będzie... Odczytują.	Staje się wraz- liwy na słowa i muzykę. Porównuje. Przekłada linię melodyczną na odczucia.	Metoda audy- tywna – płyta (lub wykonanie utworu przez nauczyciela przy akompaniame- cie gitary)

	Odwołując się znowu do przeczytanego dzisiaj tekstu i własnego życia, pobawimy się. Kolejno każdy z Was musi dokończyć jednym czasownikiem w 1 os. l. mn. zdanie rozpoczęte przeze mnie: W domu...	Kończą wypowiedź: – jemy, śpimy, gotujemy, bawimy się, kochamy, sprzątam, uczymy się, pracujemy, rozmawiamy...	Rozpoznaje i używa poprawnie gramatycznie wybrane części mowy.	
Część końcowa				
10'	Pytam: O czym mówiliśmy dziś na lekcji? Wróćmy na koniec do podręcznika. Przeczytajcie przypisy ze stron 75–76. Zwróćcie uwagę na ich formę, objętość, zapis. W parach stwórzcie przypis do słowa DOM. Podaję zadanie domowe: <i>Dlaczego dom to nie są tylko ściany? Odpowiedz co najmniej 5 zdaniami.</i>	Uczniowie odpowiadają na pytania. Czytają, zapisują. Zapisują w zeszytach zadanie domowe.	Utrwala wiadomości. Tworzy definicje.	Pogadanka podsumowująca Chętni mogą napisać swoją sielankę o domu.

POMOCE:

• PIOSENKA:

Sielanka o domu

(Wolna Grupa Bukowina; słowa: Wojciech Bellon, muzyka: Wacław Juszczyzyn)

A jeśli dom będę miał to będzie bukowy koniecznie	A h7 cis7 D E A
Pachnący i słoneczny usiądę wieczorem wiatr gra	h7 E A7 D E
A zegar na ścianie gwarzy	A A7 D E
Dobrze się idzie panie zegarze	A h7 cis7
Tik tak tik tak tik tak	h7 E7 A7
Świeca skwierczy i mruga przewrotnie	D E7
Więc puszczam oko do niej	A h7 cis7
Dobry humor dziś pani ma	h7 E7 A
Dobry humor dziś pani ma	h7 E7 A

ref.: Szukam szukania mi trzeba	A E
Domu gitarą i piórem	G D A
A góry nade mną jak niebo	A E
A niebo nade mną jak góry	G D d A

Gdy usłyszę głosy u drzwi
Czyjekolwiek wejdźcie poproszę
Jestem zbieraczem głosów
A dom mój bardzo lubi gdy
Śmiech ściany mu rozjaśnia
I gawędy lubi i pieśni
Wpadnijcie na parę chwil
Kiedy los was zawiedzie w te strony
Bo dom mój otworem stoi
Dla takich jak my
Dla takich jak my

Zaproszę dzień i noc, zaproszę cztery wiatry
Dla wszystkich drzwi otwarte
Ktoś poda jakiś ton
Zagramy na góry koncert
Buków porą pachnącą
Nasiąkną ściany grą
A zmęczonym wędrownikom
Odpocząć pozwolę muzyką
Bo taki będzie mój dom /x2

SCENARIUSZ NR 9 – CHLEB

Temat: *Lekcja o chlebie.*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu poetyckiego.

Cele szczegółowe:

- poznaje wiersz Gianniego Rodariego *Chleb*;
- przekłada doświadczenie życiowe na interpretację tekstu poetyckiego;
- rozpoznaje zastosowane środki stylistyczne: porównanie, epitet;
- rozumie i poprawnie używa wybranych związków frazeologicznych;
- jest wrażliwy na potrzeby innych;
- zauważa konieczność szacunku dla chleba i pracy.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, audytywna.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez nauczyciela: koszyk z pokrojonym świeżym chlebem; talerze z darami lata;
- bochen chleba;
- kserokopie utworu G. Rodariego *Chleb*;
- kserokopie związków frazeologicznych;
- aparat fotograficzny;
- płyta z piosenkami, np. dołączoną do śpiewnika *Co dziadek i babcia śpiewali, gdy byli mali*, Kraków 2008; *Cztery pory roku* Vivaldiego.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
5'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Śpiewają, zapraszając według kolejności alfabetycznej z dziennika kolejne dzieci.	Inicjujemy wraz dziećmi zabawę do piosenki <i>Mało nas do pieczenia chleba</i> – nietypowy sposób sprawdzenia obecności. Można wykorzystać płytę, np. <i>Co dziadek i babcia śpiewali, gdy byli mali</i> . Aby usprawnić i przyspieszyć – można odczytywać po pięć imion dzieci: „Mało nas, mało nas do pieczenia chleba, jeszcze nam, jeszcze nam Natusi, Ani, Adasia, Julki i Oli tu potrzeba etc.”.	
Część wstępna				
7'	Pytam: Czy pamiętacie, co jadły Bobry i ich goście? Pokazuję dzieciom talerze (koszyki), na których wyłożyłam ziarna zbóż, owoce, warzywa. Pytam: Która pora roku daje nam najwięcej takich darów? Kiedy człowiek zbiera najwięcej plonów ziemi? Jakie są to zbiory? Akcja opowiadania o bobrach działa się zimą. Co mogłaby pani Bobrowa zrobić z takimi plonami, jak je przechować, by móc cieszyć się nimi także zimą?	Odpowiadają, np.: Rybę, chleb, ciasto – polukrowaną strudelkę z marmoladą. Odpowiadają, np.: Tą porą roku jest lato. Rolnicy zbierają wtedy z pól, sadów i ogrodów: truskawki, porzeczki, czereśnie, jabłka, brzoskwinie, gruszki, ogórki, pomidory, rzodkiewkę. Podczas żniw zbierają zboża – żyto, pszenicę, jęczmień, owies. Odpowiadają: Mogłaby zrobić z owoców – dżemy, powidła, kompoty, mrożonki; z warzyw – sałatki w occie, mrożonki, kiszone ogórki; ze zboża – mąkę, a z mąki – chleb.	Przypomina elementy świata przedstawionego poznanego utworu. Wnioskuje, wykorzystuje wiedzę przyrodniczą.	Pogadanka Talerze z owocami i zbożami

	Stwórzmy zdrobnienia i wymieńmy inne słowa, które stworzą rodzinę wyrazów dla słowa CHLEB. Zapisuję wyrazy na tablicy. Proszę o odczytanie, dzieląc na sylaby; głośno i cicho. Pytam: Jak myślicie, o czym będzie dzisiejsza lekcja? Podaję temat lekcji: Lekcja o chlebie. Proszę, aby przepisali do zeszytu rodzinę wyrazów.	Tworzą, dzielą, czytają: chle-buś, chle-bek, chle-bo-wy, chle-bo-dawca, chle-bak. Zapisują temat w zeszycie. Przepisują.	Tworzy rodzinę wyrazów.	Odpowiedź powinna być oczywista.
Część właściwa				
5'	Pytam: Jak pachnie chleb? Jak smakuje? Aby dobrze odpowiedzieć na pytanie, spróbujcie dobrego świeżego chleba.	Odpowiadają pisemnie, wybrani uczniowie odczytują, np.: Chleb pachnie: mąką, świeżością, polem, wiatrem, słońcem, życiem... Chleb smakuje: doskonale, wybornie, jak wspomnienia, wyjątkowo...	Myśli metaforycznie, wnioskuje, smakuje.	Metoda audytywna – płyta z muzyką Vivaldiego <i>Cztery pory roku</i>, tu: <i>Wiosna</i>, drugie <i>Allegro</i> Praca w parach Przechodzę po klasie i częstuję dzieci kromkami świeżego chleba, z wiklinowego koszyka przykrytego białą serwetką.
8'	Mówię: Pięknie – czasem poetycko – nazwaliście smak i zapach chleba. Posłuchajmy, co o chlebie mówi poeta. Rozdaję kartki z wierszem. Czytam utwór, w tle podkład muzyczny. Pytam: Jaką – zdaniem podmiotu lirycznego – moc ma chleb? Co potrafi sprawić? Jakich środków stylistycznych używa poeta?	Odpowiadają, np.: Syci, sprawia, że ludzie są szczęśliwi, daje życie, jednoczy, potrafi uczynić dzień „najpiękniejszym dniem w historii świata”.	Poznaje tekst Gianniego Rodariego <i>Chleb</i>. Odczytuje sens wiersza. Utrwala pojęcia: „obraz poetycki”, „epitet”; różnicuje pojęcia: „poeta”/ „podmiot liryczny”	Płyta: Vivaldi, <i>Cztery pory roku</i>; <i>Lato</i>, <i>Adagio e piano</i> Kserokopie utworu G. Rodariego Pogadanka Praca z tekstem – podręcznik, s. 95

5'	Mówię: Pracując w parach, nazwijcie inne – według Was – „najpiękniejsze dni w historii świata”.	Wypisują, odczytują, np.: – dzień, w którym nikt nie byłby gorszy od innego; – dzień, w którym bogaci pomagali by biednym; – dzień, w którym nikt by nie umarł; – dzień, w którym nastałby na całym świecie pokój.	Odczytuje sens utworu. Wnioskuje. Wartościuje.	Praca w parach – płyta z muzyką Vivaldiego
10'	Mówię: Pokażmy, jak szanować chleb. Wyjaśnijmy często używane związki wyrazowe, w których występuje chleb.	Grupy – rzędy opracowują rzeźbę, która wyrażałaby najpełniej szacunek dla chleba. Prezentacja odbywa się na środku sali przy akompaniamencie symfonii Vivaldiego. Rekwizytem, który dzieci mogą wykorzystać, jest bochen chleba. – ciężki kawałek chleba; – z niejednego pieca chleb jadać; – za chlebem; – potrzebny jak chleb; – zjadacz chleba.	Uświadamia sobie potrzebę szacunku względem chleba. Rozumie znaczenia związków frazeologicznych.	Nauczyciel może sfotografować rzeźby. Praca w parach
Część końcowa				
5'	Pytam: O jakim wierszu mówiliśmy dzisiaj na lekcji? Jaką lekcję dał nam chleb? Dokończcie zdanie: Powinienem zawsze szanować chleb, ponieważ... Podaję zadanie domowe: <i>Uszanuję chleb. Wkleję jego zdjęcie do zeszytu lub go narysuję. Wynotuję przysłówia o chlebie.</i>	Odpowiadają na pytania. Przypominają sobie sens poznanego utworu poetyckiego. Kończą odczytują. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Porządkuje i utrwała.	Pogadanka podsumowująca

POMOCE:

• **WIERSZ**

Gianni Rodari, *Chleb*

Gdybym był piekarzem,
zrobiłbym, co trzeba:
tylu jest przecież głodnych,
tylu w świecie – bez chleba.

Upiekłbym wielki bochen,
od słońca większy trochę,
pachnący i gorący,
świeżutki i chrupiący.

Od Indii aż po Chile
wszyscy by syci byli:
stary i biedny człek wszelki,
i dzieci, i małe wróbelki.

To byłaby dopiero
warta pamięci data:
Dzień, w którym nikt nie byłby głodny.
Najpiękniejszy dzień w historii świata.

• **PRZYSŁOWIA**

„Kto czyj chleb je, tego piosenkę śpiewa”
„Gdzie chleb, tam ojczyzna”
„Gdy kromka chleba spadnie – podnieś i ucałuj ładnie”
„Kto w ciebie kamieniem, ty w niego chlebem”
„Kto chleb ciska, to go po śmierci będzie zbierał”
„Kto pracuje, temu chleb smakuje”
„Komu chleb zaszkodzi, temu kij pomoże”
„Chleb płacze, gdy go darmo jedzą”
„Chleb najmocniej wiąże człowieka”
„Chleb się nie przeje”

• ZWIĄZKI FRAZEOLÓGICZNE

z niejednego pieca chleb jadać – być doświadczonym życiowo, wiele przeżyć: Kiedy wejdziemy do tej meliny, chciałbym mieć za plecami Adama – on z niejednego pieca chleb jadał, więc będę się czuł pewniej.

chleb powszedni – codzienność, zwyczajność: Ciężka praca, pośpiech, brak czasu dla najbliższych to nasz chleb powszedni.

potrzebny jak chleb – nieodzowny, niezbędny: Dobra literatura jest potrzebna jak chleb, bez niej ludzie przestają myśleć.

nie będzie chleba z tej maki – to się nie uda, nic z tego nie będzie: Od dawna przekonywałem was, żeby nie polegać na zdaniu Wieśka. Tyle razy zniechęcał, mówił „nie będzie chleba z tej maki”, a tymczasem niemal na naszych oczach wyrosło śliczne przedszkole. Warto było działać konsekwentnie!

ciężki kawałek chleba – ciężka praca zarobkowa: Po dziesięciu latach pracy w szkole widzę, że zawód nauczyciela to ciężki kawałek chleba.

lekki chleb – łatwy sposób zarabiania na utrzymanie: Przecież Joanna pracuje w ciszy, spokoju, bez stresów – lekki chleb!

iść na swój chleb – rozpocząć samodzielne życie: Teraz, kiedy idą na swój chleb, powinni wiedzieć, ile rozczarowań niesie ze sobą życie.

iść po proszonym chlebie – iść na żebry: Stara Agata z Lipiec każdej jesieni wyruszała po proszonym chlebie, żeby nie być ciężarem dla swoich krewnych.

dla chleba – z konieczności. W pieśni autorstwa Michała Bałuckiego zaczyna się od słów Góralu, czy ci nie żal... padają słowa: „I góry opuścić trzeba dla chleba, panie, dla chleba”.

zjadacz chleba – zwykły, przeciętny człowiek. Do takich ludzi zwraca się J. Słowacki w swoim wierszu *Testament mój*, licząc na to, że dzięki jego poezji staną się wrażliwsi, myślący.

Na podstawie *Słownika związków frazeologicznych*

SCENARIUSZ NR 10 – OJCZYŻNA

/pomysł na lekcję Grażyny Kuleszy/

Temat: *W jakim to wszystko kraju świeci, pachnie, rośnie? – otwórz serce i patrz.*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu poetyckiego (poznanie pojęcia „obraz poetycki”).

Cele szczegółowe:

- poznaje wiersz Jerzego Ficowskiego *Tutaj*;
- poznaje pojęcie: „obraz poetycki”;
- rozpoznaje zastosowane środki stylistyczne: przenośnię, porównanie, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy;
- opisuje i ilustruje wybrane obrazy poetyckie;
- zauważa uroki ojczystego kraju.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez uczniów zdjęcia zwierząt i roślin, pięknych miejsc Polski;
- kartki z wyrazami potrzebnymi do ułożenia przenośni;
- czyste kartki (A6);
- płyta z muzyką Fryderyka Chopina (*Preludium Des-dur* op. 28 nr 15, *Walc cis-moll* op. 64 nr 2, *Mazurek a-moll* op. 68 nr 2).

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
5'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie kolejno przypinają do tablicy przyniesione przez siebie ilustracje.	Uczniowie na poprzedniej lekcji losowali wyrazy, których ilustracje mieli za zadanie dziś przynieść.	
Część wstępna				
7'	Mówię: Dopasujcie odpowiednie czasowniki do zilustrowanych roślin i zwierząt. Pytam: Jakie znacie przerośnięte związki, przysłowia związane ze zilustrowanymi roślinami i zwierzętami?	Odpowiadają, np.: jaskółka – lata; wierzba – rośnie; wiewiórka – chrupie orzeszki; pająk – łapie muchy.	Tworzy poprawne związki wyrazowe łączliwe i przerośnięte. Tworzy przerośnięcie.	Pogadanka Rozsypanka – kartki z wyrazami, magnesy
	Mówię: Zabawcie się w poetów i z podanych słów ułóżcie przerośnięcie. Przypinam do tablicy rozsypane wyrazy: jaskółek powietrze głaszczą skrzydełka złowił siatkę pająk w krople swą rosy maki czułe zbóż czerwienieją serduszka układa lusterka deszczuk kałuż modrych Podaję temat lekcji: W jakim to wszystko kraju świeci, pachnie, rośnie? – otwórz serce i patrz. Proszę o przepisanie do zeszytu wybranej metafory.	Odpowiadają, np.: obietcywać gruszki na wierzbie; chwytać dwie sroki za ogon; gapić się jak sroka w gnat; jedna jaskółka wiosny nie czyni; powiedziały jaskółki, że niedobre są spółki. Uczniowie dobierają słowa, tworząc metafory: • skrzydełka jaskółek głaszczą powietrze; • pająk w swą siatkę krople rosy złowił; • maki czerwienieją – zbóż serduszka czułe; • deszczuk układa modrych kałuż lusterka. Zapisują temat w zeszycie. Przepisują wybraną przerośnięcie do zeszytu.		

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

Część właściwa				
5'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli podręczniki <i>Wyspy szczęśliwe</i> na s. 95. Czytam wiersz, w tle – podkład muzyczny. Proszę, żeby uczniowie przeczytali wiersz. Odpowiedzcie na pytanie zawarte w ostatniej zwrotce wiersza i w temacie.	Uczniowie słuchają, śledząc tekst. Czytają – każdy uczeń po kolei jeden wers. Odpowiadają, uzasadniają swoje zdanie.	Poznaje tekst J. Ficowskiego <i>Tutaj</i>. Odczytuje sens wiersza.	Metoda audytywna – płyta z muzyką F. Chopina <i>Preludium Des-dur</i> op. 28 nr 15 Podręcznik, s. 95 Praca z tekstem
10'	Mówię: Przeczytajcie informacje w ramce „Profesor tłumaczy” i wytłumaczcie własnymi słowami, co to jest obraz poetycki. Pytam: Jakie obrazy odnajdujecie w wierszu? Jak byście je narysowali? Jakie zastosowano w nich środki stylistyczne?	Czytają tekst z ramki. Wybrani uczniowie wyjaśniają znaczenie pojęcia: „obraz poetycki”. Wymieniają kolejne obrazy, m.in.: • skrzydełka jaskółek głaszczą powietrze; • obłok siada na topoli jak bocian; • stada złotych jaskrów pasą się na łące; • pajak złowił w swą siatkę krople rosy. Podają zastosowane środki (przenośnie, porównania, epitety) i cytują odpowiednie fragmenty tekstu. W porównaniach wskazują oba człony porównawcze.	Poznaje nowe pojęcie: „obraz poetycki”. Opisuje wybrane obrazy poetyckie.	Pogadanka Praca z tekstem – podręcznik, s. 95
10'	Mówię: Zilustruj w zeszycie wybrany obraz poetycki z wiersza pt. <i>Tutaj</i>. Pytam, które obrazy ilustrowali, w jaki sposób.	Rysują wyobrażone obrazy na przygotowanych kartkach. Odpowiadają, pokazują swoje rysunki.	Przekłada tekst na obraz.	Przekład intersemiotyczny – płyta z muzyką F. Chopina <i>Walc cis-moll</i> op. 64 nr 2, <i>Mazurek a-moll</i> op. 68 nr 2 Podręcznik, s. 95

3'	Pytam: Jaki jest stosunek podmiotu lirycznego do <i>Tutaj</i>? Jak trzeba patrzeć na swoje miejsce, żeby go takim zobaczyć? Podajcie przykłady, jak podmiot liryczny idealizuje (przedstawia doskonalszym) opisywany kraj.	Odpowiadają. Uzasadniają swoje zdanie. Nawiązują do tematu. Podają przykłady, m.in.: „tu rośnie kwiat, gdzie tylko promień słońca padnie”.	Uświadamia sobie uroki ojczystego kraju.	Pogadanka
Część końcowa				
5'	Pytam: O jakim wierszu mówiliśmy dzisiaj na lekcji? Jakie obrazy poetyckie zapamiętaliście? (wskazuję wybrane ilustracje przyniesione przez uczniów i proszę o przywołanie obrazu). Podaję zadanie domowe: <i>Podpisz w poetycki sposób (z wykorzystaniem wybranego środka poetyckiego) swoje zdjęcie polskiego krajobrazu.</i>	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Odpowiadają na pytania. Przypominają sobie obrazy poetyckie z wiersza <i>Tutaj</i>. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Utrwala nowe pojęcie.	Pogadanka podsumowująca

7.3. „Za siódmą górą, za siódmą rzeką...”

Janina Porazińska zwraca naszą uwagę: „Wy, dorośli – to nie wiecie, co się czasem w izbie plecie...”

Nie wiemy, bo wymiary dziecięcego świata – jak pisze Alicja Baluch³⁵ – często są nieuchwytnie dla dorosłych, znajdują się bowiem równocześnie w określonym „tu” i bliżej nierozpoznanym „tam”. Rozdział III *Wysp szczęśliwych* ukonkretnia owo „tam”. „Za górami, za lasami” znajduje się świat o względnej autonomii swych komponentów, odległy od rzeczywistości i bliski zarazem dziecięcym potrzebom – zmyślania, nazywania początków rzeczy, pojęć i uczuć.

Cechuje go także TAJEMNICA, która w dziecięcym porządku wartości staje się „siłą i pędem życia, nadającym mu niepowtarzalny smak i cenę”³⁶. Trzecia z podręcznikowych wysp zabiera nas do fantastyczno-baśniowej krainy. Zdaje się, że prymarny cel, stojący przed wszystkimi tekstami składającymi się na rozdział III, to wykształcenie umiejętności rozróżniania fikcji od prawdy i fantastyczności od prawdopodobieństwa. Proponowane utwory – klasyka baśni polskiej i światowej, sugestywny obraz świętości i grzechu, zabawa z konwenansem – wytyczają obszary porządków kolejnych lekcji.

Będziemy zatem dotykać nadrzędnych problemów baśniowej konwencji: trzeba nazwać fantastykę i realność baśniowego świata, jego bezpieczeństwo i zagrożenia, poczucie obcości i swojskości, wykazać jakość Dobra i Zła. Wszystko to, co staje się domeną antropologicznych rozważań teoretyków kultury. Świat czytelnich motywów (np. księgi i słońca, szklanej góry i ciemnej studni, starej kobiety i dziewczynki³⁷ etc.) ukazać w jego dualnym sprzężeniu – czarno-białych wartości, czyli wyraźnych opozycji natury aksjologicznej. Na ich bazie wyprowadzać możemy wyraziste charakterystyki bohaterów baśni, legend i hagiografii, do której także odwołuje się rozdział III *Wysp szczęśliwych*:

- heroicznego w zbiorze swych prawych cech bohatera pozytywnego;
- demonicznego w nagromadzeniu złych właściwości bohatera negatywnego.

Owa heroizacja i demonizacja literackich i malarskich postaci prowadzi do ich nieuchronnej konfrontacji. Przedmiotem lekcji języka polskiego bazujących na tej części podręcznika stanie się więc także ekspozycja swoistego **pojedyunku między dobrem a złem**. Poniżej dwie propozycje wykorzystania tak zarysowanej problematyki.

³⁵ A. Baluch, *Archetypy literatury dziecięcej*, op. cit., s. 16 i nast.

³⁶ Tamże.

³⁷ O tych i innych motywach ciekawie pisze w przywoływanym powyżej przypisie Anna Baluch. Do konotacji antropologicznych skłaniają także ustalenia badaczy, głównie: Rocha Sulimy, Mircei Eliadego, Eleazara Mieletyńskiego czy Władimira Proppa.

SCENARIUSZ NR 11 – BAŚŃ

Temat: *Opowiadaj! Nikt nie opowiada tak jak ty!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu poetyckiego (poznanie pojęcia „epitet”).

Cele szczegółowe:

- poznaje wiersz Artura Oppmana *Za górami za morzami*;
- poznaje pojęcie: „epitet”;
- rozpoznaje zastosowane środki stylistyczne: przenośnię, porównanie, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy;
- tworzy rodzinę wyrazów;
- posługuje się synonimami;
- zna cechy baśni, dzieli wydarzenia na fantastyczne i rzeczywiste, wskazuje bohaterów realnych i fantastycznych, dobrych i złych;
- słucha, wnioskuje, uzasadnia.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych, ćwiczenia dramowe.

Materiały i środki dydaktyczne:

- płyta z utworami Zbigniewa Wodeckiego;
- kolorowa kreda;
- maskotki, zabawki, np.: lalka Barbie z długimi włosami, świnka, wilk, kacuszka, miś, kot, rybka etc.;
- miękka piłka.

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
7'	Mówię: Dokończcie zdanie: „Za siedmioma górami, za siedmioma morzami...”	Odpowiadają, np.: – mieszkał smok z pięcioma głowami; – żyła zła wiedźma; – był sobie zamek...	Zna baśnie.	Podchodzę do uczniów, których proszę o odpowiedź, i rzucam do nich piłeczkę. Po udzielonej odpowiedzi, dziecko odrzuca piłkę do mnie bądź udziela głosu kolejnej osobie, samo wypowiadając frazę: „za siedmioma górami, za siedmioma morzami”.
	Pytam: Jakie historie zaczynają się w taki sposób?	Odpowiadają: – bajki, baśnie.	Wnioskuje.	
	Co można robić z baśniami?	Odpowiadają: – lubić je, śmiać się z nich, bać się; – słuchać, opowiadać.		
	Jak można opowiadać?	– nudno, ciekawie, zajmująco, śmiesznie, smutno;	Oddaje tonacją i leksyką nastrój.	Pogadanka
	Mówię: Wybrane osoby z każdego rzędu spróbują teraz opowiadać (kilkoma zdaniami) o tym samym wydarzeniu – KLASOWA WYCIECZKA (na różne sposoby).	Opowiadają: – I rząd – nieciekawie; – II rząd – śmiesznie; – III rząd – zajmująco.		
	Pytam: Kto opowiada Wam baśnie?	Odpowiadają, np: – mama, tata, babcia, siostra...		
	Poeta twierdzi, że jeszcze ktoś umie opowiadać. Posłuchajcie. Kto jeszcze umie opowiadać? Jak opowiada? Dlaczego tak sądzicie?	Odpowiadają: – słoneczko opowiada pięknie, ciekawie, niezwykle rzeczy;	Słucha ze zrozumieniem.	Płyta z piosenką Z. Wodeckiego <i>Opowiadaj!</i>

	Podaję temat lekcji: Opowiadaj! Nikt nie opowiada tak jak Ty!	– nie liczy się upływający czas, nieważne, że znamy te bajeczki, opowieści zabierają strach. Zapisują temat w zeszytach. Wklejają tekst piosenki. Podkreślają słowo „opowiadaj”.		Rozdaję kserokopie utworu.
Część właściwa				
10'	Mówię: Utwórzcie do czasownika „opowiadać”: – synonimy, – rodzinę wyrazów. Mówię: Zauważcie. Można mówić/opowiadać nie tylko słowami. Mogą mówić/opowiadać historie nie tylko ludzie! Spróbujmy opowiadać, nie używając słów. Mówię: Poszukajcie synonimu czasownika „opowiadać” w tekście, który przeczytacie. Zastanawiajcie się podczas słuchania, o jakim świecie opowiada utwór. Podkreślcie słowa, które mogą ten świat opisać. Czytam wiersz. Proszę, żeby uczniowie przeczytali wiersz.	Tworzą, np.: – mówić, bając, opisywać, przedstawiać, prezentować, przemawiać... – opowiadacz, opowieść, opowiadanie... Opowiadają minami, gestami, stopklatką (obrazem) wylosowane wcześniej słowa, sytuacje, np.: Miłość, pomoc koleżce, wypadek, rozmarzenie, niebezpieczeństwo, pomoc staruszce... Otwierają podręczniki na str. 108, słuchają, podkreślają. Wskazują synonim: „prawić”. Rozpoznają świat baśni. Wymieniają epitety opisujące krajinę baśni: cudna, dziwna.	Rozumie pojęcie: „synonim”. Tworzy rodzinę wyrazów. Bawi się. Tworzy. Poznaje tekst A. Oppmana <i>Za górami, za morzami</i> . Wskazuje epitety.	Metoda audytywna – praca z tekstem Ćwiczenia dramatyczne Praca w grupach lub rzędach Pozostała część klasy obserwuje, nagradza brawami, opowiada słowami to, co widziała. Praca z tekstem

	Mówię: Profesor tłumaczy nam trudność. Przeczytajcie jego wypowiedź z ramki. Powiedzcie swoimi słowami, czym jest epitet. Zapiszcie w zeszycie dwa znalezione w tekście epitety opisujące baśniową krainę, dopiszcie swoje określenia tego miejsca.	Czytają tekst z ramki. Tłumaczą, zapisują, np.: – KRAINA BAŚNI: cudna, dziwna, niezwykła, fantastyczna, ciekawa, interesująca, barwna, intrygująca...	Posługuje się terminem „epitet”. Określa cechy świata przedstawionego baśni.	
10'	Pytam: Do kogo zwraca się podmiot liryczny? Dlaczego do dzieci? Dlaczego dzieci są najlepszymi adresatami baśni? Mówię: Wróćcie do tekstu i odpowiedzcie na pytanie 1 i 4 ze str. 108.	Odpowiadają, np.: – Do dzieci, ponieważ one są właściwymi odbiorcami baśni. Cechuje je wrażliwość, wierzą w istnienie świata niezreczywistego. Lubią słuchać przed zaśnięciem niezwykłych historii etc. Odpowiadają, wskazując m.in.: – na błogość chwil tuż przed zaśnięciem; – na magię i tajemniczość nocy, która nadchodzi, rozmazując kształty, nadając inny kolor pomieszczeniom, niebu; – na rozmarzenie, zmęczenie, chęć przytulenia się do poduszki; – na ciekawość, zniecierpliwienie, wynikające z pytania: co będzie dalej; – na bycie na granicy dwóch światów: jawy i snu etc.	Pracuje z tekstem. Cytuje. Uzasadnia swoje spostrzeżenia.	Pogadanka Praca z tekstem Podręcznik, str. 108

	Pytam: Jakie niezwykle zdarzenia mają miejsce w baśniowym świecie? Odwołajcie się do tekstu i własnej pamięci (na podst. ćw. 3, str. 108).	Odpowiadają, zapisują do zeszytu wybrane przykłady, np.: W krainie baśni wszystko się zdarzyć może, np.: – „jaśniej się iskrzą słońka promienie”; – „gadają ptaki, żyją kamienie”; – „w głos ludzką mowę ropucha skrzeczy”; – „zwierzęta mają rozum człowieczy”; – ludzie latają na smokach, koty chodzą w butach, złote rybki spełniają życzenia, księżniczki śpią 100 lat, ropucha zamienia się w księcia, bestia w dżentelmena...	Wymienia niezwykle wydarzenia, cytując lub odwołując się do własnej wiedzy.	
10'	Mówię: Nie tylko zdarzenia mogą być niezwykle. Co jeszcze? Wyciągam z worka maskotki, zabawki. Mówię: Przypomnijmy, co już wiemy o baśniach. Zróbmy wspólnie mapę myśli.	Odpowiadają, np.: – przedmioty; – postacie. Dzieci zgadują, z jakich baśni pochodzą bohaterowie, kojarzą postacie. Używając kolorów, wykonują notatkę w formie mapy mentalnej: BAŚŃ: – BOHATEROWIE: dobrzy, źli; fantastyczni, realni; – WYDARZENIA: prawdopodobne, fantastyczne; – PRZEDMIOTY: magiczne, zwykłe;	Nazywa dwuistość postaci i przedmiotów baśniowych. Zna bohaterów baśni. Wskazuje charakterystyczne komponenty gatunkowe baśni.	Worek z maskotkami

		– ZAKOŃCZENIE: dobro wynagrodzone, zło ukarane; – MIEJSCA: nieokreślone (zamki, lasy...)		
Część końcowa				
7'	Pytam: O jakim wierszu mówiliśmy dzisiaj na lekcji? Mówię: Przeczytajcie słowa Brunona Bettelheima, który zajmował się opisem baśni, badał je i mówił o ich funkcjach i znaczeniach. Jego słowa to motto do wiersza Oppmana. Przepiszcie je do zeszytu i dokończcie. Podaję zadanie domowe: <i>Wykonaj ćw. 5, str. 108–109. Opowiedz (kilkoma zdaniami) – „jak nikt!” – kiedy, podczas słuchania baśni, „łezka Ci w oku zabłysła” i kiedy „na ustach uśmiech zawisnął”.</i>	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Odpowiadają na pytania. Przepisują, uzasadniają: „Baśnie są cudowne i pożyteczne”, ponieważ... Odczytują. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.		Pogadanka podsumowująca Trzeba zwrócić uwagę na frazę „jak nikt!” – to odwołanie do piosenki z początku lekcji; „jak nikt”, czyli najpiękniej, najciekawiej, naj... Chętnym, zdolnym warto zaproponować jeszcze jedno pytanie: <i>Kiedy w Twojej „małej główce zrobiło się jaśniej, po tej wędrówce w krainie baśni”?</i>

POMOCE:

• TEKST

Zbigniew Wodecki, *Opowiadaj*

Opowiadaj
nikt nie opowiada tak, jak ty,
choć bajeczki te na pamięć znam,
jakże wszystko to cudownie brzmi!
Siądź naprzeciw,
niech tam sobie leci, płynie czas,
chcę usłyszeć wszystko jeszcze raz.

Słoneczko,
choć tyle wprawy mam,
tyle bajek znam,
ale tak jak ty nie czaruje nikt
uwierz mi,
tak to nikt.
Słoneczko,
ty opamiętaj się,
owszem czaruj, świeć,
tylko o tym wiedz,
ja ostrzegam cię,
chyba że chcesz spalić mnie!

Lecą liście,
no i oczywiście jesień już,
zaraz spadnie znowu biały puch;
no i naturalnie wiatr i mróz.
Cóż to dla mnie,
odkąd ciebie tylko znam,
łatwo sobie z zimą radę dam.

Słoneczko,
choć tyle wprawy mam...

SCENARIUSZ NR 12 – SMOK

Temat: *Dobro jest dobre, a zło jest złe!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu malarskiego (poznanie i utrwalenie pojęć: „reprodukcja”, „tło”, „pierwszy plan”, „drugi plan”).

Cele szczegółowe:

- poznaje obraz Paolo Uccello *Święty Jerzy i smok*;
- poznaje i utrwała pojęcia: „reprodukcja”, „tło”, „pierwszy plan”, „drugi plan”;
- opisuje i wartościuje postacie, gesty, symbole;
- myśli abstrakcyjnie, nazywa symbolikę dzieła;
- porządkuje chronologicznie punkty planu wydarzeń;
- uzasadnia oceny;
- przewiduje przyczyny i skutki;
- używa pojęcia „stereotyp”;
- sytuuje tematykę obrazu wśród baśni;
- odróżnia dobro od zła.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych, drama.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez uczniów figurki, zdjęcia, rysunki smoków (smoki pluszowe, smoki z klocków etc.)
- inne obrazy z wizerunkiem św. Jerzego;
- płyta z utworem *Tak to tak, nie to nie* Arki Noego;
- płachta czerwonego/czarnego materiału;
- stolik do ekspozycji przyniesionych materiałów.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
3'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie kolejno przypinają do tablicy lub ustawiają na wyeksponowanym w centralnym punkcie klasy stoliku (półce, podwyższeniu) przyniesione przez siebie ilustracje, figurki, pluszaki.		
Część wstępna				
10'	Pytam: Jak ryczy smok? Co robi smok? Co ma smok? Skąd znamy tego bohatera? Mówię: Otwórzcie podręcznik na str. 156. Obejrzyjcie obraz włoskiego malarza Paolo Uccello pt. <i>Święty Jerzy i smok</i>. Odpowiedzcie pełnymi zdaniami na pytania 1 i 2 z tej samej strony. Uporządkujmy – w kolejności chronologicznej – punkty planu wydarzeń (ćw. 5c, str. 156).	Odpowiadają i demonstrują, np.: – wydają ryk; – lata, zije ogniem, pożera...; – ogon, skrzydła, paszczę, ślepie...; – z baśni, legend, bajek, fantasy (smok wawelski, bazyliszek, Tolkien, Harry Potter, Smurfy...). Obserwują, opisują, zwracając uwagę m.in. na: – w tle: uporządkowaną przestrzeń, nad którą wznosi się „czuwa” zamek; – na pierwszym planie: trzy skonfliktowane postacie, walkę, kolorystykę sugerującą interpretacje aksjologiczne...; Układają plan, zapisując w zeszycie.	Sytuuje tematykę obrazu wśród baśni, w planie innych gatunków. Zna stereotypowe cechy smoka. Poznaje obraz P. Uccello. Odczytuje jego sensy. Używa pojęć. Opisuje i ocenia postacie. Sytuuje osoby i elementy architektury w planie obrazu. Porządkuje chronologicznie.	Podnoszę przyniesione rekwizyty, wskazuję na ilustracje. Pogadanka Uczniowie zostawiają w zeszycie miejsce na zapisanie tematu lekcji.

	Pytam: Kto na obrazie Uccello jest postacią negatywną, a kto pozytywną? Skąd to wiecie? Podaję temat lekcji: Dobro jest dobre, a zło jest złe!	Odpowiadają. Zapisują temat w zeszytach.	Uzasadnia, wartościuje.	
Część właściwa				
5'	Mówię: Każdy rząd wstanie i będzie naśladował sposób, w jaki mógłby chodzić smok, rycerz i księżniczka. Stańcie (po kolei poszczególne rzędy) twarzą do klasy i – gdy wyłączę piosenkę – zastygnijcie w bezruchu, przybierając najbardziej – Waszym zdaniem – charakterystyczną postawę dla rycerza, księżniczki lub smoka. Pozostałe dzieci pytam: Kim jest Natalka, Ola, Kuba...? Na jakiej podstawie tak wnioskujecie?	Uczniowie rzędami wykonują polecenia (człapią, idą z wdziękiem, na palcach, z dumą, pewnie, głośno, maszerują etc.) Odpowiadają, uzasadniają swoje zdanie.		Ćwiczenia dramowe
	Mówię: Spójrzmy jeszcze raz na obraz Uccello. Opiszmy bohaterów, nazywając ich cechy rzeczownikami.	Zapisują cechy w tabeli: – dobroć, skromność, pokora; – zło, zagrożenie, groza; – waleczność, odwaga, męstwo.	Poprawnie używa rzeczowników, nazywa cechy. Odczytuje sens dzieła.	Pogadanka Praca z utworem malarskim Ważne, by nie mnożyć cech, do zapisu w zeszytach wybrać 3–4 najtrafniejsze (można przygotować ksero z tabelką lub poprosić o wykonanie jej w zeszytach).

12'	Mówię: Teraz trudniejsze zadanie. Spróbujmy zinterpretować symbole – gesty, kolory, obrazy, pod którymi mogą się kryć inne, dodatkowe znaczenia. Co symbolizują złożone ręce księżniczki, biel konia, język smoka, czern jaskini? Jakże jeszcze możecie wskazać symbole? Dlaczego groźne są piękne skrzydła smoka? Zanim odpowiecie na to pytanie, posłuchajmy piosenki. Pomoże nam myśleć, dedukować. Powtarzam pytanie.	Odpowiadają, np.: – złożone ręce – pokora, modlitwa, uniżenie, pogodzenie się z losem, spokój...; – język smoka: zagrożenie, jad, kłamstwo, śmierć, chęć zadania bólu...; – biel konia – czystość, boskie błogosławieństwo, siła Aniołów...; – czern jaskini – nieznanne tereny zła, niespodziewane zagrożenie, zachęca i zagraża. Słuchają, odpowiadają, np.: Smok kusi swoimi pięknymi skrzydłami, odwraca uwagę od zagrożenia, które niesie. Można ulec pokusie, nie rozpoznać zła, wpaść w jego sidła. (Tak jak muchomory – są piękne, ale niebezpieczne; albo kłamstwo – łatwe, wygodne, ale złe, grzeszne).	Odczytuje symbolikę. Wartościuje. Porównuje, wnioskuje, ocenia, jest wrażliwy na wielorakość znaczeń.	* Pytanie dla uczniów zdolnych, wykraczające poza poziom podstawowy, odpowiedzi mają siłę inspirującą dla słabszych – także włączają się do dyskusji. Płyta z utworem Arki Noego Przekład intersemiotyczny
10'	Mówię: Dopisz zwrotkę do piosenki Arki Noego, wykorzystaj zagrożenia, jakie może symbolizować smok.	Dopisują, czytają, np.: Uwaga na piękne skrzydła Latającego Smoka Lepiej się uśmiechać To miłsze dla oka Tak to tak Nie to nie Dobro jest dobre a zło jest złe Tak to tak Nie to nie Dobro jest dobre a zło jest BLEEE...	Bawi się, tworzy, śpiewa, poezjuje.	Praca w grupach czteroosobowych W pracy towarzyszy uczniom piosenka Arki Noego. Dzieci – zamiast odczytywania – mogą zaśpiewać swoją zwrotkę, dodając refren Arki Noego.

Część końcowa				
5'	Pytam: Jak rozumiecie temat dzisiejszej lekcji? Jakie jest dobro? Jakie jest zło? Dokończcie zdanie: Zło często ukrywa się pod maską dobra, dlatego... Podaję zadanie domowe: <i>Ułóż swoją opowieść o walce ze smakiem. Użyj 7 zdań złożonych, 4 zdań pojedynczych rozwiniętych i 4 zdań pojedynczych nierozwiniętych.</i> Ile zdań w sumie ma liczyć Wasza historia? Zadanie dla chętnych: Poszukaj w internecie informacji o smokach, wypisz adresy stron, sporządź dwustronicową gazetkę o smokach. Proszę dzieci z poszczególnych rzędów o wejście do jaskini smoka. Sylabizujemy imiona uczniów, każdy z wyczytanych ucieka z pieczary smoka, wychodząc na przerwę.	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Odpowiadają na pytania, np.: Dobro i zło są jednoznaczne, nawet jeśli zło skrywa się pod maską dobra, sumienie daje nam znać, co jest dobre, a co jest złe. Kończą, odczytują. Zapisują w zeszytach zadanie domowe. Bawią się, przestrzegając reguł.	Wnioskuje, wartościuje. Utrwala treści. Sumuje.	Pogadanka podsumowująca W tle gra piosenka Arki Noego. Można – z uwagi na długość zapisu – przygotować treść zadania na karteczkach do wklejenia. Zadanie trudniejsze, wymagające dodatkowego zaangażowania i czasu – dla chętnych, zainteresowanych, zdolnych.

POMOCE:

- INNE OBRAZY np. zgromadzone na stronach WIKIPEDII pod hasłem św. Jerzy;
- HERB MILICZA!
- TABELA

KSIĘŻNICZKA	RYCERZ	SMOK

- STRESZCZENIE LEGENDY:

Święty Jerzy

– varia:

Jerzy, męczennik – patron rycerzy oraz skautingu (harcerstwa). Główny patron Gruzji, Anglii, Litwy, Portugalii, Katalonii i Bułgarii, należał do Czternastu Świętych Wspomożycieli.

Patron zakonów rycerskich, harcerzy, wędrowców, górników, żołnierzy, kowali, bednarzy, artystów i więźniów.

Patron skautingu (harcerstwa). W większości środowisk harcerskich 23 kwietnia jest obchodzony jako Dzień św. Jerzego – patrona całego światowego skautingu.

Patron rolników. W średniowieczu Dzień św. Jerzego był świętem prawosławnym, kończącym roczny cykl rolniczy (koniec jesieni).

We wczesnym średniowieczu pogańskie plemiona słowiańskie łączyły go z Jaryłą, który 23 kwietnia zabija Marzannę. Doszukano się tego zestawienia także w XIX-wiecznym przekazie ludowym.

– życie i legenda

Święty Jerzy nie może być traktowany jako postać historyczna, gdyż nie został upamiętniony w żadnych wczesnych dokumentach, które mają wartość historyczną.

Tradycyjna legenda o świętym Jerzym opowiada o jego starciu ze smokiem (zobacz poniżej „święty Jerzy i smok”). Nowsze wersje są syntezą wcześniejszych i późniejszych źródeł hagiograficznych. Pomijają wątki fantastyczne i przedstawiają karierę militarną człowieka żyjącego w czasach późnego cesarstwa rzymskiego.

Wersja legendy, którą znamy obecnie, po raz pierwszy pojawiła się w „Złotej Legendzie” Jakuba de Voragine – dominikanina żyjącego w II połowie XIII w. (zm. 1298 r.).

– święty Jerzy i smok

Opowieść o świętym Jerzym i smoku jest legendą, wzorowaną na micie o Perseuszu, który ocalił księżniczkę Andromedę od pożarcia przez smoka. Kult św. Jerzego jako patrona rycerstwa odżył podczas krucjat (podczas szturmów Jerozolimy w lipcu 1099 r., postać św. Jerzego ukazała się ponoć krzyżowcom). Najwcześniejszy znany opis mitu („św. Jerzy i smok”) pochodzi z rejonów Kapadocji i powstał na początku XI wieku, wcześniej natomiast, od końca siódmego wieku, w ikonografii Kościołów Wschodnich Jerzy przedstawiany był jako żołnierz.

W funkcjonującej na Zachodzie wersji legendy, smok zrobił swoje gniazdo na źródle, którego woda zaopatrywała miasto Silene (przekręcona nazwa miasta Cyrena) w Libii lub miasto Lod, zależnie od rodowodu. W konsekwencji, mieszkańcy musieli wypędzać smoka z jego gniazda, na czas, gdy nabierali wodę. Każdego dnia ofiarowywali smokowi dwie owce, a kiedy zostało ich bardzo mało, w zamian dawali jedną owcę i jednego człowieka. Ofiara była wybierana przez losowanie. Pewnego razu losowanie wskazało księżniczkę. Monarcha zebrał o jej życie, jednak bez rezultatu. Miała zostać ofiarowana smokowi, lecz na jej drodze pojawił się Jerzy. Stanął twarzą w twarz ze smokiem, przeżegnawszy się ruszył konno z kopią na smoka, ciężko go zranił i zaproponował księżniczce poprowadzenie smoka (na smyczy) do miasta. Szantażem zmusił mieszkańców Silene do przyjęcia chrześcijaństwa (Jerzy zabija smoka w zamian za porzucenie pogaństwa).

W tym samym czasie w cesarstwie rzymskim cesarz Dioklecjan rozpętał krwawe prześladowania chrześcijan. Z powodu strasznych tortur wielu z nich załamywało się i wypierało wiary w Chrystusa. Widząc to, Jerzy porzucił karierę wojskową (dowodził legionem), rozdał cały majątek ubogim i zaczął głosić wiarę w Chrystusa, nazywając pogańskich bogów szatanami. Namiestnik prowincji Dacjan (innym razem w tej samej legendzie tytułowany królem perskim³⁸) uwięził Jerzego i wy-

³⁸ Jakub de Voragine, *Złota legenda*, Wrocław 1996, s. 292 i nast.

dał na tortury. Najpierw kazał go łamać kołem, przypalać pochodniami, a rany posypywać solą. Nocą jednak w więzieniu pojawił się sam Jezus, który tak umocnił jego wiarę, że Jerzy nie czuł żadnego bólu.

Namiestnik widząc bezcelowość dalszych tortur, rozkazał czarnoksiężnikowi otruć więźnia. Jerzy, czyniąc nad zatrutym winem znak krzyża, sprawił, że trucizna straciła swoją moc. Będąc świadkiem takiego obrotu spraw, czarnoksiężnik uwierzył w cud, który dokonał się na jego oczach i kazał się ochrzcić.

Dacjan tracił powoli cierpliwość, gdyż w żaden sposób nie udawało mu się zgładzić Jerzego: ani poprzez tortury, ani podstęp. Na dodatek jego żona przyjęła chrzest, po czym została przez władcę zamordowana. Zdesperowany władca kazał przywiązać Jerzego do konia i wlec przez miasto, a na koniec ściął jego głowę mieczem. Po wykonaniu wyroku Dacjan wraz ze swoimi sługami został spalony przez słup ognia, który spadł na niego z nieba.

W II poł. XX w. św. Jerzy został wykreślony z kanonu świętych rzymskokatolickich i kalendarzy liturgicznych. Jego istnienia nie potwierdzają żadne źródła historyczne, jest postacią tylko i wyłącznie legendarną.

Dzień Świętego:

- na świecie: 23 kwietnia w dzień świętego Łukasza;
- w Polsce: 24 kwietnia (ze względu na święto św. Wojciecha, patrona Polski, przypadające na 23 kwietnia).

W średniowiecznych romansach broń (lanca lub miecz, w zależności od wersji), którą św. Jerzy pokonał smoka nazywała się Ascalon.

• TEKST:

Arka Noego, Tak to tak, nie to nie

Tak to tak Nie to nie
Dobro jest dobre a zło jest złe
Tak to tak Nie to nie
Dobro jest dobre a zło jest
BLEEE...

2x Uwaga na muchomory
Dla ludzi są trujące
Lepiej już policzyć
Kropki na Biedronce
2x Tak to tak Nie to nie
Dobro jest dobre a zło jest złe
Tak to tak Nie to nie
Dobro jest dobre a zło jest
BLEEE...

Uwaga na zęby
Jadowitego węża
Lepiej mówić prawdę
Ona zawsze zwycięża
2x Tak to tak Nie to nie
Dobro jest dobre a zło jest złe
Tak to tak Nie to nie
Dobro jest dobre a zło jest
BLEEE...
Dobro jest dobre a zło jest
BLEEE...

7.4. „Otwieram złotą furtkę snu...”

Ta część – bazując na realności i fantastyczności tekstów poprzedniego rozdziału – dotyczy obszarów, które wytyczają następujące pojęcia:

SEN – NOC – MARZENIE – WYOBRAŹNIA – TEATR – NIEZWYKŁOŚĆ

Pozornie różne doświadczenia i odmienna materia zostają połączone nieokreślonością, niekonkretnością, ulotnością, które zdają się naznaczać każde z wymienionych pojęć. Maurice Debesse podkreśla rangę owych paraleli, eksponując zmysłową wrażliwość dziecka, zwraca uwagę na fakt, że myśli ono przede wszystkim za pomocą oczu, uszu i rąk, a proces ten następuje zawsze wedle określonego porządku: „Myślenie dziecka przebiega od tego, co nieokreślone, ku temu, co określone, od tego, co globalne, do tego, co szczegółowe”³⁹.

Utwory składające się na czwartą część podręcznika *Wyspy szczęśliwe* eksponują właśnie ten sensomotoryczny sposób poznawania i porządkowania świata. Uczeń staje się tu bowiem szczególną „igraszką zmysłów”. Teksty dotyczące teatru angażują głównie wzrok, a utwory bazujące na sennych doświadczeniach – dotyk i słuch. Na lekcjach warto więc wykorzystać zamykanie oczu, by uwrażliwić słuch, pobudzić wyobraźnię; nasłuchiwanie, by różnicować dźwięki; dramę, by wskazać na sztukę gry aktorskiej; dotykanie (np. miękkich materiałów), by przywoływać wspomnienia lub skojarzenia; słuchanie, by dodawać znaczenia tekstom i obrazom.

Każdy z obszarów tematycznych rozdziału IV daje się ująć w prawa myślenia Debesse. Cała niezwykłość świata snu, marzenia, teatru winna pojawiać się – parafrazując słowa Zygmunta Freuda – jako nawiązanie do tych spraw, które dostarczały uczniom pokarmu myślowego w ciągu dnia, w realnym życiu. Ulotność i niekonkretność wynikają zatem z określoności i realności świata namacalnego. Świat wnętrza pokazywany jest w stałej korelacji ze światem zewnętrznym. Trzeba wykazywać prawa obu światów, nazywać uczucia i opisywać ich zmiany, spostrzegać nastroje i ich determinanty, wykazać kontrast i podobieństwo przestrzeni sennej, wymarzonej, teatralnej, wyśnionej i realnej, konkretnej, empirycznej. Trzeba w końcu śnić, obejrzyć sztukę teatralną i marzyć – i na tych konkretnych działaniach bazować, rozpoczynając lekcje związane z treściami tej podręcznikowej wyspy. Poniżej dwie propozycje.

³⁹ M. Debesse, *Etapy wychowania*, Warszawa 1983, s. 60–67.

SCENARIUSZ NR 13 – SEN

Temat: *Kołysanki-utulanki do snu zapraszają!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu poetyckiego (poznanie pojęć: „rym”, „rym żeński” i „rym męski”).

Cele szczegółowe:

- poznaje wiersz Ewy Szelburg-Zarembiny *Idzie Niebo*;
- poznaje pojęcia: „rym żeński”, „rym męski”;
- tworzy rymy;
- rozpoznaje zastosowane środki stylistyczne: przenośnię, epitet;
- tworzy zdrobnienia;
- cytuje, dowodząc słuszności własnych sądów;
- formułuje trafne pytania, udziela precyzyjnych odpowiedzi;
- nazywa osobę mówiącą w wierszu;
- dostrzega wagę i potrzebę wypoczynku.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych, ćwiczenia dramowe.

Materiały i środki dydaktyczne:

- worek z przedmiotami: dziecięca piżamka/śpiochy, poduszeczka, kocyk, książeczka, przytulanka-śpioch (np.: miś);
- płyta z kołysankami w wykonaniu Magdy Umer i Grzegorza Turnaua;
- koc.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OŚIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
8'	Przechodzę po klasie i podaję wybranym uczniom worek, z którego wyciągają kolejne przedmioty. Proszę, by je nazywali, nie zdrabiając. Zapisuję na tablicy. Proszę o utworzenie zdrobnień. Pytam: Z czym kojarzą się Wam te przedmioty? Z czym zasypiacie? Co jeszcze może nam się kojarzyć ze snem? Jakie znacie kołysanki? Mówię: Posłuchajmy, jak śpiewają Grzegorz Turnau i Magda Umer: Kołysanki-utulanki. Podaję temat lekcji: Kołysanki-utulanki do snu zapraszają! Proszę o zapisanie kilku tytułów kołysanek do zeszytu.	Wyciągają, nazywają, tworzą zdrobnienia, np.: koc-kocyk; poduszka-poduszczka; piżama-piżamka; książka-książeczka... Odpowiadają, np.: – z nocą, ze snem, z odpoczynkiem... – mycie zębów, bajka, opowieść, kołysanka... Pracując w czteroosobowych grupach, ustalają. Śpiewają fragment jednej z nich, np.: – <i>Aaa, kotki dwa;</i> – <i>Dorotka;</i> – <i>Bajka isierki.</i> Słuchają. Zapisują temat w zeszycie. Przepisują wybrane tytuły do zeszytu.	Tworzy zdrobnienia. Kojarzy. Dedukuje. Śpiewa.	Pogadanka Można rozdać przygotowane wcześniej skopiowane teksty kołysanek. Płyta z kołysankami w wykonaniu M. Umer i G. Turnaua W tle – stale włączona płyta z kołysankami

Część właściwa				
8'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli podręczniki <i>Wyspy szczęśliwe</i> na s. 172. Czytam wiersz, w tle –podkład muzyczny. Proszę, żeby uczniowie wstali i posłuchali jeszcze raz śpiewanej wersji tekstu. Mówię: Spróbujcie poruszać się w rytm piosenki. Pytam: Jaki jest nastrój utworu? Jaki jest jego rytm? Co robią kołysanki? Odpowiedzcie na pytanie zawarte w ostatniej zwrotce wiersza i w temacie. Mówię: Cytując tekst, odpowiedzcie, kiedy jest najlepsza pora na kołysanki? Pokażcie, jak Niebo mogłoby iść. Opowiedzcie, jak ono wygląda? Dlaczego wyraz „Niebo” został zapisany dużą literą? Jak nazywamy taki sposób obrazowania?	Uczniowie słuchają, śledząc tekst. Wstają, kołyszą się, doświadczają. Odpowiadają, zapisując do zeszytu, np.: Kołysanki: uspokajają, opowiadają historię, kołyszą, wyciszają, usypiają... Odpowiadają, używając wyłącznie cytatów: – „gdy Niebo idzie ciemną nocą”, – „gdy gwiazdy błyszczą i migocą”. Idą pomiędzy rzędami – spokojnie, powoli, człapiąc, w rytm piosenki. Cytując, opisują Niebo: – ma fartuszek, a w nim pełno gwiazd, które błyszczą i migocą; jest ciemne; idzie; – metafora, uosobienie (personifikacja).	Poznaje tekst E. Szelburg-Zarembiny <i>Idzie niebo</i>. Odczytuje sens wiersza. Wnioskuje. Cytuje. Bawi się. Rozumie pojęcie i posługuje się terminem: „przenośnia”, „uosobienie”.	Metoda audytywna – płyta z kołysankami Podręcznik, s. 172 Praca z tekstem Ćwiczenia dramatyczne

7'	Mówię: Przeczytajcie informacje w ramce „Profesor tłumaczy” i zaznaczcie ołówkiem w tekście rymy żeńskie (jedną linią) i rymy męskie (dwoma liniami). Zapisać w zeszytach swoje przykłady rymów męskich i żeńskich, użyć wyrazów związanych ze snem, nocą. Pytam: Jaki inny środek stylistyczny umiecie wskazać?	Czytają tekst z ramki. Wybrani uczniowie odczytują rymy (nocą-mi-gocą; gwiazd-gniazd; zobaczyły-grymasiły; zabawy-kulawy; zła-aaa; spać-dać). Zapisują, np.: noc-koc; sen-len; poduszeczka-kołdreczka; usypianie-utulanie... Podpisują rymy, podkreślają powtarzające się części wyrazów. Odpowiadają, np.: – epitet (kulawy kot, nocka zła, ciemna noc); – ...	Poznaje nowe pojęcia: „ rym”, „ rym żeński”, „ rym męski”. Tworzy rymy dokładne i niedokładne, męskie i żeńskie. Rozumie pojęcie: „środek stylistyczny”. Wskazuje w tekście epitet.	Praca z tekstem – podręcznik, s. 172 W tle – kołysanki z płyty M. Umer i G. Turnaua
10'	Rozkładałam na podłodze koc. Mówię: Za chwilę – rzędami – wykonacie pomnik (stop-klatka) – ku czci snu. Ustalcie w grupie podział dramowych obowiązków. Oglądajcie w skupieniu, nadając tytuły rzeźbom, które zobaczycie. Zapisuję na tablicy najlepsze propozycje tytułów. Mówię: Na koniec pofilozofujmy. Sen bowiem zadziwia, nastrocza pytań, rodzi ciekawość. Bądźcie filozofami, którzy pytają. Zastanówcie się i zadajcie pytania związane ze snem, które Was nurtują.	Przygotowują ćwiczenie dramowe. Prezentują. Nadają tytuły, np. „W ramionach mamy”, „Sen – najlepsze lekarstwo”, „Cichosza!”. Filozofują, zapisują do zeszytu, np.: Po co człowiek śni? Gdzie znajdujemy się podczas snu? Dlaczego mamy złe i dobre sny?	Tworzy. Bawi się. Gra. Okazuje szacunek. Zadaje logiczne pytania.	Ćwiczenie dramowe Koc służy prezentacji. Trzeba zainspirować do tego, by nie wchodzić na niego butami, by nie służył jedynie jako miejsce do leżenia. Może być tłem (niebem, okryciem, materacem, poduszką, przytulanką, postacią). Powinien podlegać dramowym możliwościom ogywania go.

	Najciekawsze pytania zapisuję, nagradzam plusami autorów.	Czym jest sen? Co robi nasza dusza, gdy śpimy? Dlaczego czasem budzimy się zmęczeni? Czy każdy lubi spać? Po co dzieciom kołysanki?		
5'	Mówię: Podkreście najciekawsze – Waszym zdaniem – pytanie. Udzielcie na nie dwuzdaniowej odpowiedzi.	Odpowiadają. Uzasadniają swoje zdanie. Nawiązują do tematu. Odczytują.	Uświadamia sobie rolę snu.	Pogadanka
Część końcowa				
5'	Pytam: O czym mówiliśmy dziś na lekcji? Jaki wiersz poznaliśmy? Jak się czuliście? Podaję zadanie domowe: <i>Wykonaj ćwiczenie 2 ze str. 172. Ustnie przygotuj się do odpowiedzi na pytanie z zadania 5.</i> Mówię: Położcie teraz złożone ręce na ławkach, przitulcie do nich głowy, zamknijcie oczy, wsłuchajcie się w rytm kołysanki. Kto poczuje dotknięcie mojej ręki, najciszej jak potrafi, wyjdzie na przerwę. Przechodzę po klasie i delikatnie głaszczę dzieci po plecach, głowach lub policzkach.	Odpowiadają na pytania. Zapisują w zeszytach zadanie domowe. Zamykają książki i zeszyty. Układają się, słuchają, w ciszy wychodzą na przerwę.	Utrwala treści. Relaksuje się.	Pogadanka podsumowująca Ćwiczenie dramatyczne Płyta z kołysankami (powtarzamy <i>Idzie niebo</i> lub <i>Dorotkę</i> albo <i>Kołysankę dla okruszka</i>) Bardzo dobre wy-ciszenie przed przerwą. Warto zadbać o to, by dzieci przed po-łożeniem głów na ławkach, odsunęły krzesła – unikniemy w ten sposób szurania i rozproszenia.

POMOCE:

- TEKSTY KOŁYSANEK

A) *Śpij kochanie*

słowa: Ludwik Starski, muzyka: Henryk Wars

W górze tyle gwiazd,
w dole tyle miast,
gwiazdy miastu dają znać,
że dzieci muszą spać

Ach śpij kochanie,
Jeśli gwiazdkę z nieba chcesz – dostaniesz,
czego pragniesz, daj mi znać,
ja ci wszystko mogę dać,
więc dlaczego nie chcesz spać?

Ach śpij, bo nocą,
kiedy gwiazdy się na siebie złocą,
wszystkie dzieci, nawet złe,
pogrążone są we śnie,
a ty jedna tylko nie.

Aaa, aaa,
były sobie kotki dwa,
aaa, aaa,
szarobure, szarobure obydwu

Ach śpij, bo właśnie
księżyc ziewa i za chwilę zaśnie,
a gdy rano przyjdzie świt,
księżycowi będzie wstyd,
że on zasnął, a nie ty.

B) Złotowłosa królewna

słowa i melodia tradycyjna

Raz królewna złotowłosa
cudny miała sen,
że splatała złote włosy,
złociste jak len.

I przyszedł do niej grajek,
na skrzypcach zaczął grać
i mówi: Pójdź, królewno
konwalie ze mną rwać,

pójdź, pójdź,
pójdź, pójdź,
pójdź, pójdź,
pójdź, pójdź,
konwalie
ze mną rwać.

C) Ach śpijcie, moje dzieci

słowa: Marta Bogdanowicz, włoska melodia tradycyjna

Ach, uśnij, moja mała,
lalka też będzie spała.
Bajkę ci powie do uszka
twoja zaspana poduszka.

Dobranoc już, dobranoc,
melodia do snu ukołysze.
Zaśnijcie już, moje dzieci
wsluchajcie się w nocy ciszę.

Ach, uśnij, mój malutki,
od dawna śpią krasnoludki.

Śpi polny żuczek i muszka,
zasnęła twoja poduszka.

Ach, śpijcie, moje dzieci,
gdy księżyc w górze świeci
i nawet gwiazdki na niebie
sennie mrugają do siebie.

Dobranoc już, dobranoc,
melodia do snu ukołysze.
Zasnijcie już, moje dzieci
wsłuchajcie się w nocy ciszę.

D) Kołysanka dla okruszka

słowa: Agnieszka Osiecka, muzyka: Seweryn Krajewski

Królu mój, ty śpij, ty śpij, a ja,
królu mój, nie będę dzisiaj spał.
Kiedyś tam będziesz miał dorosłą duszę,
kiedyś tam, kiedyś tam,
ale dziś jesteś mały jak okruszek,
który los rzucił nam.

Królu mój, ty śpij, ty śpij, a ja,
królu mój, nie będę dzisiaj spał.
Kiedyś tam będziesz spodnie miał na szelkach,
kiedyś tam, kiedyś tam,
ale dziś jesteś mały jak muszelka,
którą los rzucił nam.

E) *Aaa, kotki dwa*

słowa: Zofia Rogoszówna, melodia tradycyjna

Aaa, kotki dwa,
szarobure obydwaj,
jeden duży, drugi mały
oba mi się spodobały.

Aaa, kotki dwa,
szarobure obydwaj,
nic nie będą robiły,
tylko ciebie bawiły.

F) *Dorotka*

słowa: Janina Porazińska, melodia tradycyjna

Ta Dorotka, ta malusia, ta malusia,
tańcowała dokolusia, dokolusia,
tańcowała ranną rosą, ranną rosą,
i tupiała nóżką bosą, nóżką bosą.

Ta Dorotka, ta malusia, ta malusia,
tańcowała dokolusia, dokolusia,
tańcowała i w południe, i w południe,
kiedy słońko grzało cudnie, grzało cudnie.

Ta Dorotka, ta malusia, ta malusia,
tańcowała dokolusia, dokolusia,
tańcowała i z wieczora, i z wieczora,
gdy szło słońko do jeziora, do jeziora.

Teraz śpi już w kolebusi, w kolebusi,
na różowej, na podusi, na podusi.
Chodzi Senek koło płotka, koło płotka:
„Cicho bo tam śpi Dorotka, śpi Dorotka...”.

G) Bajka iskiereki

słowa: Janina Porazińska, melodia tradycyjna

Z popielnika na Wojtusia
iskiereczka mruga:
Chodź, opowiem ci bajeczkę,
bajka będzie długa.

Była sobie raz królewna, pokochała grajka,
Król wyprawił im wesele i skończona bajka.

Była sobie Baba Jaga
miała chatkę z masła,
a w tej chatce same dziwy!
Psst... Iskierka zgasła.

Z popielnika na Wojtusia
iskiereczka mruga:
Chodź, opowiem ci bajeczkę,
bajka będzie długa.
Już ci Wojtuś nie uwierzy,
iskiereczko mała.
Chwilkę błysniesz,
potem zgaśniesz.

Ot i bajka cała.

H) Już gwiazdy lśnią

słowa i melodia tradycyjne

Już gwiazdy lśnią,
już dzieci śpią,
sen zmorzył twą laleczkę,
więc główkę złoż
i oczka zmruż,
opowiem ci bajeczkę.
Więc główkę złoż
i oczka zmruż,
opowiem ci bajeczkę.

Był sobie król,
był sobie paż
i była też królewna.
Żyli wśród róż,
nie znali burz,
rzecz najzupełniej pewna.
Żyli wśród róż,
nie znali burz,
rzecz najzupełniej pewna.

Kochał ja król,
kochał ją paż,
kochali ją we dwoje
i ona też
kochała ich
kochali się we troje.
I ona też
kochała ich
kochali się we troje.

Lecz straszny los,
okrutna śmierć
w udziale im przypadła:
króla zjadł pies,
pazia zjadł kot,
królownę myszka zjadła.
Króla zjadł pies,
pazia zjadł kot,
królownę myszka zjadła.

Lecz żeby ci nie było żal,
dziecino ukochana;
z cukru był król,
z piernika paź,
królowna z marcepana.
Z cukru był król,
z piernika paź,
królowna z marcepana.

I) Kołysanki-utulanki

słowa i muzyka Danuta Szlagowska

Noc koszyczek srebrny niesie,
a w nim niespodzianki:
gwiazdki z nieba, róg księżyca,
sen i kołysanki.

Kołysanki-utulanki
do snu ukołyszają.
Kołysanki-utulanki
otulą cię ciszą.
Kołysanki-utulanki
do snu ukołyszają.
Kołysanki-utulanki
otulą cię ciszą.
Kołysanki-utulanki
otulą cię ciszą.

Noc koszyczek srebrny niesie,
a w nim niespodzianki:
gwiazdki z nieba, róg księżyca,
sen i kołysanki.

Kołysanki-utulanki
śpiwnie utulają.
Kołysanki-utulanki
do snu zapraszają.

SCENARIUSZ NR 14 – TEATR

Temat: *Czego uczy nas teatr?*

Czas: 90 min

Cel ogólny: poznanie i gromadzenie słownictwa związanego z teatrem.

Cele szczegółowe:

- poznaje tekst T. Jansson *Co to jest teatr*;
- wymienia elementy świata przedstawionego;
- czyta tekst z podziałem na role;
- wyszukuje informacje w tekście;
- korzysta ze słowników;
- nazywa uczucia bohaterów;
- rozumie i nazywa różnicę między fikcją przedstawienia i realnością świata, w którym żyje;
- rozumie powinowactwa między życiem a teatrem.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych, ćwiczenia dramowe i teatralne.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez uczniów pacynki, kukiełki (wycięte z papieru postacie przyklejone do patyczka lub słomki);
- koc lub duży kawałek materiału;
- słowniki: *Słownik terminów teatralnych*, *Słownik języka polskiego*, *Słownik wyrazów obcych*;
- płyta: Zbigniew Wodecki *Zacznij od Bacha*, tu: *Teatr uczy nas żyć*; płyta z kolekcji *Muzyka klasyczna*;
- ksero sentencji.

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
3'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie kolejno podnoszą rękę z pacynką.	Uczniowie na poprzedniej lekcji dostali zadanie przygotowania rysunkowych kukiełek lub pacynek.	
Część wstępna				
7'	Mówię: Przedstawcie Waszych bohaterów jednym zdaniem. Sprawcie, by ożyli i przemówili również jednym zdaniem.	Wykonują.	Bawi się. Animuje.	
Część właściwa				
30'	Mówię: W czwórkach, wykorzystując swoje pacynki, zrobione przez Was kukiełki lub inne teatralne rekwizyty przygotujcie krótkie przedstawienie. Przygotowuję scenę ze zsuniętych krzeseł przykrytych materiałem. Proszę o krótkie konstruktywne oceny, nazywające zalety i mankamenty obejrzanych scenek. Pytam: Gdzie możemy jeszcze oglądać przedstawienia, spektakle, scenki? Czego nauczyliśmy się, oglądając Wasze propozycje? Podaję temat lekcji: Czego uczy nas teatr?	Kolejno wstają, obracają się w stronę klasy; wypowiadają jedno zdanie od siebie, jedno udzielając głosu pacynce. Przygotowują. Odpowiadają. Odpowiadają, np.: – w przedszkolu, na ulicy, na rynku, w operze, w teatrze... – ... Zapisują temat w zeszytach.	Wypowiada się na temat. Wie, czym jest zdanie. Współpracuje. Planuje. Gra. Ocena, doceniając wysiłek.	Tematykę można narzucić, np. zima, wiatr, spotkanie, marzenie; powiązać z omawianą niedawno lekturą lub pozostawić dowolność tematyczną, stymulując twórczość uczniów. Można zaproponować przedstawienie bez użycia słów, to motywuje do większej, bardziej twórczej animacji. Dzieci wybiorą charakter muzyki – radosna, smutna, poważna, zmienna. Świetną propozycją do stałego wykorzystywania na lekcjach może okazać się „The Best Classics... Ever!” – czterogodzinna

	Mówię: Sprawdźmy, czego jeszcze może uczyć nas teatr. Opowie o tym Emma – bohaterka tekstu, który przeczytamy z podziałem na role. Otwórzmy podręczniki na str. 195. Weźcie do rąk ołówki, w czasie czytania podkreślcie zdania, które mogą być odpowiedzią na pytanie zawarte w temacie. Podkreślcie także wszystkie słowa, które Waszym zdaniem związane są z teatrem. Mówię: Zapisać w zeszycie pełnym zdaniem odpowiedź na pytanie: „Czego uczy nas teatr?”, wykorzystajcie cytaty, pamiętajcie o cudzysłowie.	Czytają tekst z podziałem na role. Wyszukują odpowiedzi na pytanie zawarte w temacie. Dokonują wyboru słownictwa teatralnego. Odpowiadają, odczytują.	Poznaje tekst T. Jansson, <i>Co to jest teatr?</i> Odczytuje sens utworu. Wyszukuje informacje w tekście. Cytuje. Odpowiada pełnym zdaniem.	porcja najlepszych, najlepiej rozpoznawanych fragmentów muzyki klasycznej, zgromadzonych na czterech płytach wydanych w jednym albumie przez EMI Music Poland w 2005 r. Praca z tekstem
Przerwa				
10'	Pytam: Czy pamiętamy, kto występował w tekście, który przeczytaliśmy? Gdzie działa się akcja? Co wydarzyło się w domu Muminków? Proszę o wykonanie zadania 3 ze str. 197. Mówię: O czym dziś mówimy na lekcji? Może znacie więc jakieś odmiany, rodzaje teatru?	Wymieniają bohaterów, nazywają miejsce akcji. Układają plan wydarzeń. Odpowiadają, zapisują (graficznie w formie słoneczka), np.: TEATR: – PANTOMIMY; – LALEK;	Zna świat przedstawiony utworu. Oddaje chronologię wydarzeń. Wie, czym jest zdanie i równoważnik zdania. Zna zasady tworzenia planu. Bogaci słownictwo. Zna odmiany teatru.	Praca w parach Praca z tekstem – podręcznik, s. 195–197

	Jakiego rodzaju teatru doświadczyliście? Jaki widzieliście?	– TELEWIZJI; – ULICZNY; – CHIŃSKI (grecki); – CIENI; – AMATORSKI; – JEDNEGO AKTORA; – ...		
15'	Mówię: Podkreśliliście w tekście inne, czasem trudne wyrazy. Proszę je przeczytać. Kto zna ich znaczenia? Wyrazy trudniejsze wymagają pomocy słownikowej. Każdy z Was stworzy – w oparciu o wyjaśnienia Emmy i słowników – własny Mały słownik terminów teatralnych. Rozdaję słowniki.	Odczytują, wyjaśniają. Tworzą własne słowniczki, nadają im tytuły, dbają o szatę graficzną (np.: <i>Mały słowniczek teatralny Zuzi i Bartka</i>); wyjaśniają znaczenia terminów: „budka suflera”, „scena”, „kulisy”, „afisz”, „aktor”, „kurtyna”, „rekwizytornia”, „rola”, „kwestia”, „widownia”, „publiczność”. Pamiętają o kolejności alfabetycznej i zasadach budowy definicji.	Bogaci słownictwo Gromadzi słownictwo związane z teatrem. Korzysta ze słownika. Definiuje.	Zaczynamy od zapytania o znaczenia, poprawne odpowiedzi warto nagrodzić plusami, pojęcia trudniejsze wymagają użycia słownika. Praca w parach Praca ze słownikiem
12'	Pytam: Pamiętacie, dlaczego Emma zdenerwowała się na Muminki? Mówię: Jeden z artystów – Zbigniew Wodecki (Co jeszcze śpiewa? Pszczółkę Maję) – również śpiewa o teatrze. Zwraca naszą uwagę na to, że nasze życie może być teatrem. Posłuchajcie piosenki i zastanówcie się, co to znaczy.	Odpowiadają, np. m.in.: – nie byli nigdy w teatrze, – nie wiedzieli, co to jest teatr, – zmienili przestrzeń teatru na przestrzeń domową. Słuchają, wklejają ksero fragmentu utworu do zeszytu.	Uświadamia sobie znaczenie teatru. Poznaje nową piosenkę. Słucha ze zrozumieniem.	Pogadanka Płyta z utworem Z. Wodeckiego <i>Teatr uczy nas żyć</i> – można ograniczyć się do pierwszej części utworu (determinuje to czas i kompetencje zespołu klasowego)

12'	Pytam: Co przypominała Wam melodia tej piosenki i delikatne dzwonki na początku? O czym mówi? Jak nawiązuje do omawianego dziś przez nas tematu i tekstu? Dlaczego teatr uczy nas żyć? Dlaczego życie uczy nas udawać? Dlaczego życie to teatr?	Odpowiadają, np.: – melodia przypominała rytm, w którym porusza się karuzela dla dzieci, spokojny, jednostajny, zawsze taki sam; to też rodzaj jakiegoś przedstawienia; – zwracają uwagę na to, że czasem w życiu zacie- ra się granica „między jawą a snem”; – podkreślają, że czasem w życiu udajemy, bo się czegoś boimy, nie chcemy się do czegoś przyznać, wstydzimy się; – dostrzegają, że życie jest podobne do teatru, bo każdy z nas odgrywa w życiu jakieś role (mówiliśmy o tym na pierwszych lekcjach) – jesteśmy dzieckiem, ale i uczniem, przyjacielem, opiekunem zwierzęcia, narciarzem, pływakiem, każda rola wymaga odpowiedniego przygotowania; – zauważają, że – aby przedstawienie było ciekawe – aktorzy powinni się dobrze przygotować do swoich ról, podobnie w życiu, każdy musi dobrze wykonywać każdą rolę; – mówią o kłamstwie, o tym, że doświadczamy różnych emocji: smutku, radości, żalu (jak w teatrze: tragedia, farsa...), o tym, że lubimy się bawić, odgrywać, przebierać...	Filozofuje. Dostrzega związki życia i teatru. Wartościuje. Słucha wypowiedzi. Ustosunkowuje się do wypowiedzi. Mówi na temat.	Ta część dyskusji jest trudna, filozofując, inicjuje dopiero m.in. tematykę zakładania przez człowieka maski; do tych tematów będziemy wracać w szóstej klasie. Warto więc wyjątkowo życzyliwie przyjąć wypowiedzi uczniów, docenić starania. Dyskusja
-----	--	--	--	--

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

	Mówię: Podjęliście bardzo trudny temat i pięknie się wypowiadaliście. Spróbujcie zebrać mądrość tych wypowiedzi, przeczytajcie inne mądre wypowiedzi i skomentujcie wybraną.	Wklejają sentencje. Podkreślają wybraną, tłumaczą, uwzględniając treść odbytej dyskusji. Odczytują.	Pisze na zadany temat.	Dyskusję i pisemne wypowiedzi nagradzam ocenami i plusami.
Część końcowa				
7'	Pytam: O czym mówiliśmy dzisiaj na lekcji? Stwórzcie na koniec krótką definicję TEATRU, uwzględnijcie różne tematy, które dziś poruszyliśmy. Podaję zadanie domowe: podręcznik, zadanie 5, 7 i 8, str. 197.	Odpowiadają na pytania, np.: – o teatrze, o życiu, o... Przypominają sobie trudne, teatralne słownictwo. Tworzą definicje. Zapisują w zeszytach zadanie domowe.	Utrwala nowe pojęcie.	W tle – jeden z fragmentów muzyki poważnej (jeśli ostatnia część lekcji nabierze istotnego charakteru, w definicji powinny znaleźć się informacje związane z treściami filozoficznymi, moralnymi, które udało się nam podjąć). Pogadanka podsumowująca

POMOCE:

• TEKST

Zbigniew Wodecki, *Teatr uczy nas żyć* (słowa: J. Korczakowski, muzyka: Z. Wodecki)

(wyboldowany został fragment do powielenia dla uczniów)

Patrz –
Oto teatr, od dawna go znasz,
Od tak dawna, jak sięgasz wspomnieniem.
Był nim cały twój świat
Świat wspaniałych tych lat,
Kiedy prawdę myliłeś z marzeniem.
Gdy
Papierową koronę czas zdjąć,
Coś naprawdę cennego się traci.
Wiary odtąd już mniej,
Kiedy w sztuce nie tej
Nie tę rolę los da ci grać ...

... Teatr,
Rozejrzyj się w krąg,
Wcale z twoim dzieciństwem nie minął -
Ciągle mało kto wie,
Co na niby, co nie;
Pierwszy plan przypadł zaś kabotynom.
Więc
Co jest grane, czy dramat, czy skecz,
Czy tragedia, czy farsa, któż zbada?
Jeśli przyjrzyć się im,
Różnią głównie się tym,
W jakiej chwili kurtyna, kurtyna opada
... kurtyna opada

Teatr
Uczy nas żyć,
Życie nas uczy udawać.
Teatr
Wielka to sprawa –
Słuchaj i patrz

Patrz
Oto teatr, przyszedłeś boś chciał,
Bo tu mądrzej lub chociaż zabawniej ...
Bo wiadomo, kto gra,
Z kogo śmiech, nad kim łza
I że nic się nie stanie naprawdę ...
Nam
Wolno rolę odegrać i wyjść,
Nie musimy zabierać jej w życie,
Mylić jawy i snu.
To jest teatr i tu
Kłamstwo swoje granice zna!

... Teatr
Ten tam obok nas
Nie zna granic patosu ni blagi.
Triumfuje Tartuffe
Oklaskuje kto żyw
Nikt o królu nie krzyknie, że nagi.
Lecz
Co jest grane, czy dramat, czy skecz,
Czy tragedia, czy farsa, któż zbada?
Wiemy, jak mało kto,
Że odróżnia je to,
W której chwili kurtyna, kurtyna opada
... kurtyna opada

Teatr
Uczy nas żyć,
Życie nas uczy udawać.
Teatr
Wielka to sprawa –
Patrz, słuchaj,
Najlepiej – graj !

• CYTATY:

Teatr - to aktywna refleksja człowieka nad samym sobą.

(Novalis)

Życie to teatrzyk, nikt się nie ogląda, każdy patrzy jak zdobyć główną rolę.

(Piotr Łuszcz)

*Świat jest teatrem, aktorami ludzie,
Którzy kolejno wchodzi i znikają.*

(William Shakespeare)

Z życiem jak ze sztuką w teatrze: ważne nie jak długo trwa, ale jak zagrana.

(Seneka Młodszy)

*Świat podobny jest do amatorskiego teatru, więc nieprzyzwicie jest pchać się
w nim do ról pierwszych, a odrzucać podrzędne. Wreszcie, każda rola jest dobra,
byle grać ją z artyzmem i nie brać jej zbyt poważnie.*

(Bolesław Prus)

• BIBLIOGRAFIA:

Od kilku lat daje się zauważyć szczególny sposób ekspozycji działań polonisty związanych z aktywnością teatralną – jako widza, animatora, a także inspiratora uczniowskich poczynąń. Teatr – zwłaszcza drama – wyjątkowo sprzyja interpretacjom tekstu literackiego, identyfikacji świata dziecka ze światem utworu, przeżyciu dylematów i doświadczaniu emocji bohaterów. Warto wracać do literatury, która stymuluje konkretne rozwiązania, daje propozycje scenariuszy lekcji, ale i bazę teoretyczną, zaplecze naukowe. Wybrane, często zapomniane już opracowania poniżej:

Bąk P., *Nauka czytania i recytacji*, Warszawa 1976

Braun K., *Teatr wspólnoty*, Kraków 1972

Ciborowska-Lipko B., *Program klasy teatralno-dziennikarskiej dla szkoły podstawowej i gimnazjum*, Kielce 1999

Cieślakowski J., *Wielka zabawa*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967

Cofalik J., *Zagadnienia dramatu i teatru w pracy polonisty*, [w:] *Z teorii i praktyki dydaktycznej języka polskiego*, Tom I, pod red. I. Krama i E. Polańskiego, Katowice 1997

Dorman J., *Zabawa dzieci w teatrze*, Warszawa 1981

Dziedzic A., Pichalska J., Świdorska E., *Drama na lekcjach języka polskiego w szkole średniej*, Warszawa 1995

- Dziedzic A., Gudro M., *Drama w szkole podstawowej*, Kielce 1998
- Gloton R., Clero C., *Twórcza aktywność dziecka*, Warszawa 1985
- Gniazdowski W., *Moja praca reżyserska w teatrze szkolnym*, [w:] *Praca w teatrze szkolnym. Odczyty pedagogiczne*, Warszawa 1960
- Grzegorek L., *Poznajemy teatr*, Warszawa 1982
- Hannowa A., *Młodzież i teatr*, Warszawa-Wrocław 1970
- Hausbrandt A., *Elementy wiedzy o teatrze*, Warszawa 1992
- Łowski S., *Vademecum teatru amatorskiego*, Warszawa 1961
- Jachimska M., *Grupa bawi się i pracuje*, Wrocław 1994
- Janus-Sitarz A., *Lekcje teatru*, Kraków 1999
- Jawor-Baranowska J., *Teatr szkolny jako proces twórczy. Materiały metodyczne dla nauczycieli gimnazjum*, Praca dyplomowa pod kierunkiem B. Zelera (Uniwersytet Śląski), Katowice 2000
- Kijowski A.T., *Chwyt teatralny (Zarys instrumentalnej teorii teatru)*, Kraków 1982
- Kowzan T., *Znak w teatrze*, [w:] *Dialog*, 1969, nr 3, s. 88–104
- Kwieciński Z., *Samorodny teatr w szkole. Rzecz o instynkcie dramatycznym u dzieci i młodzieży*, Warszawa 1963
- Lam W., *Sztuka dziecka i jej naturalny rozwój*, Warszawa 1966
- Lovenfeld V., Brittain W.A., *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*, Warszawa 1977
- Machura W., *Bez kapelusza. Propozycje dla teatryku szkolnego*, Kielce 1995
- Marzec A., Rzęsikowski S., *Edukacja teatralna, filmowa i radiowa na lekcjach języka polskiego w klasach IV–VIII*, Kielce 1994
- Milczarek-Pankowska K., *Współczesny teatr poszukujący*, Warszawa 1986
- Miller R., *Dziecięca publiczność jako partner dialogu z teatrem i telewizją*, [w:] *Sztuka dla dzieci szkolnych. Teoria – Recepcja – Oddziaływanie*, Praca zbiorowa pod red. M. Tyszkowej, Warszawa-Poznań 1979, s. 182–194
- Miller R., *Edukacja teatralna jako droga poznania świata i siebie we wczesnym dzieciństwie*, [w:] *Studia Pedagogiczne*, t. XX, Wrocław 1980
- Młotkowska R., *Praca pozalekcyjna kółka inscenizacyjno-recytatorskiego*, [w:] *Praca w teatrze szkolnym. Odczyty pedagogiczne*, Warszawa 1960
- Ogłóza E., Polański E., Szymik E., *Drama na lekcjach języka polskiego w kl. IV–VIII*, Kielce 1997
- Pankowski K., *Edukacja przez dramę*, Warszawa 1997
- Przygoda z dramą*, pod red. Gudro M., Wrocław 1994
- Raszeński Z., *Krótką historia teatru polskiego*, Warszawa 1978
- Rybotycka L., *Gry dramatyczne. Teatr młodzieży*, Warszawa 1976
- Sąsiadek K., *Zabawy paluszkowe*, Poznań 2005
- Semil M., Wyśńska E., *Słownik współczesnego teatru. Twórcy, teatry, teorie*, Warszawa 1980

- Skwarczyńska S., *Zagadnienia dramatu*, [w:] *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, Wybór i opracowanie J. Degler. Wrocław 1976, t. I: *Dramat – teatr*.
- Sławińska J., *Struktura dzieła teatralnego. Propozycje badawcze*, [w:] *Problemy teorii literatury*, Wrocław 1967, s. 291
- Strzałecki A., *Wybrane zagadnienia psychologii twórczości*, Warszawa 1969, s. 13–22
- Szuman S., *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa 1962
- Szymańska M.A., *Drama w nauczaniu początkowym*, Łódź 1996
- Świderska E., *O teatrze inaczej*, [w:] *Polonistyka*, 1985, nr 1, s. 53–56
- Świderska E., *Rola edukacji teatralnej w polskim systemie oświatowym*, [w:] *Polonistyka*, 1981, nr 2, s. 125–129
- Teatr w szkole*, Wybór i opracowanie scenograficzne A. Maksymiak, Wrocław 1998
- Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1995
- Wierzbicka U., *Szkolny teatr małych form w moim doświadczeniu pedagogicznym*, Warszawa 1979
- Wierzbicka U., *Teatr wyobraźni albo „Jak się bawić w teatr?”*, [w:] *W kręgu wychowania przez sztukę* J. Wojnar, Warszawa 1974
- Witalewska H., *Teatr a człowiek współczesny*, Warszawa 1983
- Wójcik Z., *Zabawa w teatr*, Warszawa 1997
- Wroński J., *Teatr szkolny i jego funkcja wychowawcza*, Kraków 1974
- Zborowski J., *Rozwijanie aktywności twórczej dzieci*, Warszawa 1986

7.5. „Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną...”

Ostatnia z „wysp szczęśliwych” nawiązuje do koncepcji – opisanej już wyżej – wielkiej zabawy. W pryzmacie trzech zakątków: Szczęśliwego Ustronia, Śmiesznej Zatoki i Telewizyjnego Kąta poruszamy się w tematycznych obszarach: śmiechu, zabawy, radości, telewizji.

Teksty dobrano tak, by eksponować dziecięcą zdolność do zabawy, którą konstytuują: pomysł, dobrowolność, spontaniczność, ale i określony zbiór reguł, który czyni zabawy rozpoznawalnymi, a bawiącym się ułatwia identyfikację zasad rządzących tym światem.

Warto tak planować lekcje, by stale różnicować pojęcia: dobry humor – zabawa – radość – szczęście. Należy nazywać determinanty każdego ze stanów, pokazać np., że szczęście nie zależy tylko od dobrej zabawy czy zdolności do śmiechu, czego dobitnie dowodzą słowa Oskara Wilde’a: „Gdy jesteśmy szczęśliwi, zawsze jesteśmy dobrzy, ale gdy jesteśmy dobrzy, nie zawsze bywamy szczęśliwi”.

Wszystkie teksty tworzące rozdział V pozwalają dostrzec niejednoznaczność proponowanych zagadnień, ich wielorakie sensy, które staną się udziałem uczniów, gdy wyszukując i porządkując informacje, będą czytać utwory genologicznie i formalnie niejednorodne (np.: dowcip, baśń, opowiadanie, tekst naukowy, program telewizyjny).

Na tej wyspie trzeba też eksponować zdolność dokonywania wyborów, podejmowania decyzji – dotyczących m.in. sposobów spędzania wolnego czasu, jakości oglądanych programów telewizyjnych, umiejętności rozróżniania darów materialnych i duchowych.

W tym planie ostatni rozdział zdaje się więc spajać wszystkie wcześniej podejmowane treści, dlatego warto, planując zajęcia i omawiając nowe teksty, odwoływać się do utworów już interpretowanych, by zataczać określone kręgi analityczne, by podręcznik zostawiał w uczniach odczucie określonej pełni – obrazów, tematów, pojęć, wartości.

Poniżej dwie propozycje lekcji, które – bazując na doświadczeniach znanych dziecku – ćwiczą nowe umiejętności.

SCENARIUSZ NR 15 – RADOŚĆ

Temat: *Hip hip hura! Radość jest w nas!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru utworu poetyckiego.

Cele szczegółowe:

- poznaje wiersz Ewy Zawistowskiej *Radość*;
- rozumie i posługuje się terminami: „podmiot liryczny”, „synonim”, „środek stylistyczny”, „personifikacja”;
- poezjuje;
- tworzy krzyżówkę i kodeks;
- staje się wrażliwy na wartości niematerialne;
- wartościuje;
- nazywa własne odczucia.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych, ćwiczenia dramowe.

Materiały i środki dydaktyczne:

- przyniesione przez uczniów zdjęcia zwierząt i roślin, pięknych miejsc Polski;
- kartki z wyrazami potrzebnymi do ułożenia przenośni;
- arkusze szarego papieru, kolorowe mazaki;
- płyta z muzyką Ludwiga van Beethovena (*Oda do radości* – z finału IX Symfonii d-moll op. 125);
- kawałek materiału;
- ksero sentencji i szablonów wiersza;
- plakat z hymnem Unii Europejskiej.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OŚIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
3'	Pytam: Kto się dziś uśmiechnął chociaż raz? Kto doświadczył czegoś miłego? Kto jest zadowolony? Kto chciałby krzyknąć ze szczęścia? Niech wejdzie na krzesło i krzyknie: Otwieram tablicę z napisem: Hip-hip hura! Hip-hip hura! Hip-hip, hura, hura, hura! Mówię: Zapiszmy więc temat lekcji. Podaję temat lekcji: Hip hip hura! Radość jest w nas! Mówię: Czy nasz temat się rymuje? Jak nazywamy taki rym?	Odpowiadają, podnoszą palce do góry. Wchodzą na krzesła, wykrzykują razem: hip-hip hura, hip-hip hura, hip-hip hura, hura, hura! Zapisują temat w zeszycie. Odpowiadają: rym niedokładny.	Bawi się. Nazywa swoje uczucia.	Ćwiczenia dramowe
Część właściwa				
7'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli podręczniki <i>Wyspy szczęśliwe</i> na s. 230. Czytam wiersz. Proszę, żeby uczniowie przeczytali wiersz jeszcze dwa razy: od najgłośniejszego do najciszej i odwrotnie. Mówię: Odpowiedzcie na pytania zawarte w zadaniu 1 na str. 231. Wykonajmy ćwiczenie 4 z tej samej strony.	Uczniowie słuchają, śledząc tekst. Czytają. Odpowiadają, uzasadniają swoje zdanie, cytują. Zapisują w zeszycie synonimy słowa RADOŚĆ:	Poznaje tekst E. Zawistowskiej <i>Radość</i>. Odczytuje sens wiersza. Wskazuje podmiot liryczny. Określa sytuację liryczną. Rozumie pojęcie: „synonim”. Podaje synonimy.	Praca z tekstem

		uciecha, gratka, frajda, szczęście, fortuna, pomyślność.		
8'	Pytam: Kogo przypominam Radość z wiersza Zawistowskiej? Jak nazywamy taki sposób obrazowania? Co bohaterce z wiersza sprawia radość, czyni ją szczęśliwą? Co Tobie sprawia radość? Mówię: Podarujmy sobie coś miłego, radosnego. Podchodzę do jednego z uczniów i, podając mu kawałek materiału, mówię: Daję Ci piłkę. Kolejni uczniowie przekazują sobie materiał, ogrywają go zgodnie z poleceniem.	Odpowiadają, np. – przypomina dziecko, człowieka; – to personifikacja. Cytują odpowiednie fragmenty. Zapisują w zeszytach: Radość sprawiają: kwiaty, słońce, niebo, chmury, maki i cały świat. Odpowiadają pisemnie, tworząc mini krzyżówkę. W pionie zapisują RADOŚĆ, uzupełniają wyrazami nazywającymi przyjemności, np. Rolki; zAbawa, Dom, rOwer, Świąta, Cwierkanie.	Rozpoznaje środki stylistyczne. Dostrzega urodę świata. Odczytuje sens utworu. Tworzy krzyżówkę na zadany temat.	Pogadanka Praca z tekstem Kolorowym mazakiem zakreśla litery składające się na słowo RADOŚĆ. Ćwiczenie dramatyczne
	Mówię: Stwórzcie teraz Kodeks Człowieka Radosnego. Powinien składać się z 5 punktów zawierających czasowniki w trybie rozkazującym. Przypomnijmy, czym jest kodeks, etos, regulamin?	Odpowiadają, np.: – kodeks to zbiór zasad, których należy przestrzegać, które obowiązują w pewnej grupie osób, w określonych sytuacjach. – kodeks karny, ruchu drogowego, pracy, cywilny, prawa kanonicznego, rycerski...	Używa trybu rozkazującego. Podaje przykłady kodeksów. Zna zasady tworzenia kodeksu, regulaminu. Tworzy zbiór zasad.	Praca w czteroosobowych grupach

9'	Przypinam plansze do tablicy.	– Kodeks Człowieka Radosnego: 1. Ciesz się życiem! 2. Często się uśmiechaj! 3. Pomagaj innym! 4. Dziel się tym, co posiadasz! 5. Bądź ciekawy świata!		Arkusze szarego papieru, kolorowe mazaki, magnesy.
9'	Mówię: Będziemy poetami. Staniemy się autorami swoich wierszy zatytułowanych Radość. Rozdaję kartki z tekstem do uzupełnienia. Nagradzam ocenami prezentowane teksty.	Inspirowani utworem Zawistowskiej tworzą swój tekst: Jestem Radość. Siedzę gdzie?) W (czym ubrana?) I (co robię?) Jest (jak jest?) Stale (co robię? Jaka jestem?) I Odczytują.	Poezjuje.	Ksero szablonów tekstu W tle – muzyka Beethovena: <i>Oda do radości</i> – z finału IX Symfonii d-moll op. 125 Po każdej prezentacji uczniowie nagradzają brawami autora.
Część końcowa				
7'	Pytam: O czym rozmawialiśmy dziś na lekcji? Mówię: Na koniec poczytajmy o radości. Wklejcie do zeszytu cytaty. Podkreślcie jeden z nich i wyjaśnijcie go dwoma zdaniami. Podaję zadanie domowe: <i>Podziel kartkę na pół. Po jednej stronie narysuj Radość, którą zapamiętałeś z tekstu; po drugiej Złość według własnego pomysłu.</i>	Odpowiadają na pytania. Czytają, wklejają, wyjaśniają. Zapisują w zeszycie zadanie domowe. Zamykają książki i zeszyty.	Utrwala treści. Odczytuje sens aforyzmów.	Ksero sentencji (w zależności od kompetencji zespołu klasowego możemy wybrać kilka z myśli przygotowanych w POMOCACH bądź zdecydować się na wszystkie. Można dodatkowo gwiazdką oznaczyć te, które posiadają większy stopień trudności)

Mówię: Na lekcji muzyki śpiewaliście utwór, którego tematem również jest radość. To tekst ważny dla całej Europy. O czym mówię? Zaśpiewajmy. Dziękuję za piękną lekcję.	Odpowiadają: Hymn Unii Europejskiej.	Znają hymn zjednoczonej Europy. Pamiętają o godnej postawie.	Płyta z utworem Beethovena Tekst powinien być przygotowany na arkuszu papieru przyklejonym do tablicy. Można – stojąc na baczność – odśpiewać tylko jedną zwrotkę.
---	---	---	---

POMOCE:

• SENTENCJE, CYTATY:

1. *Nic wiecznego na świecie: Radość się z troską plecie.*
(Jan Kochanowski)
2. *Cierpienia nigdy nie są za wielkie, a radość za mała.*
(Edyta Stein)
3. *Radość przeżywa się tylko wtedy, gdy sprawia się ją innym.*
(Karl Barth)
4. *Jedna radość przepędza wiele trosk.*
(przysłowie japońskie)
5. *Radość wielkim jest mędrcom, bo radość stworzyła słońce i świat. Smutek niczego nie urodzi.*
(Kornel Makuszyński)
6. *Naprawdę istnieje tylko jedna radość: obcowania z ludźmi.*
(Antoine de Saint-Exupéry)
7. *Każda radość, którą niesiemy innym, zawsze do nas powróci.*
(Zenta Maurina Raudive)
8. *Co to jest szczęście? Innych uczynić szczęśliwymi. Co to jest radość? Innym sprawić radość.*
(Wilhelm Keppler)

9. *Los ludzki nieustannie huśta się między radością a bólem.*

(Wiesław Myśliwski)

10. *Radość i miłość są skrzydłami wielkich przedsięwzięć.*

(Johann Wolfgang Goethe)

11. *Dla cierpiących najmniejsza radość jest wielkim szczęściem.*

(Sokrates)

12. *Mali ludzie czerpią olbrzymią radość z błędów i gaf popełnianych przez ludzi wielkich.*

(Arthur Schopenhauer)

13. *Męstwo i radość to obowiązki życia.*

(Selma Lagerlöf)

14. *Radości i smutki ludzkie mijają jak fale morza.*

(Pindar)

15. *Jeśli człowiek pragnie radości, nie może się gniewać.*

(Lew Tołstoj)

16. *Nauka dostarcza i radości, i pociechy.*

(Pliniusz Młodszy)

17. *Gdyby ludzie zamieszkujący planetę, na której nie kwitną kwiaty, mogli je poznać, stwierdziliby, że my, ziemianie, musimy chyba szaleć z radości, mając je wciąż wokół siebie.*

(Iris Murdoch)

18. *Nadmiar smutku się śmieje. Nadmiar radości płacze.*

(William Blake)

19. *Smutek jest samowystarczalny: by odczuć jednak pełną wartość radości, musisz mieć kogoś, by się nią podzielić.*

(Mark Twain)

20. *Nie byłoby radości bez smutku.*

(Kornel Makuszyński)

21. *Wpatruj się w niebo i śpiewaj z radości, gdyż słońce otula cię ciepłem i opromienia światłem - za darmo.*

(Phil Bosmans)

• SZABLON WIERSZA:

....., RADOŚĆ
(IMIĘ I NAZWISKO)

Jestem Radość.

Siedzę
(gdzie?)

W
(w czym ubrana?)

I
(co robię?)

Jest
(jak jest?)

Stale
(co robię? jaka jestem?)

I

• HYMN UNII EUROPEJSKIEJ:

Oda do radości

Polski tekst hymnu Unii Europejskiej w przekładzie K.I. Gałczyńskiego. Autorem oryginalnego tekstu jest Fryderyk Schiller. Jego oda została rozśławiona, gdy Beethoven wykorzystał ją w finale słynnej IX Symfonii.

O, radości, iskro bogów,
Kwiecie Elizejskich pól,

Święta, na twym świętym progu
Staje nasz natchniony chór.
Jasność twoja wszystko zaćmi,
Złączy, co rozdzielił los,
Wszyscy ludzie będą braćmi
Tam, gdzie twój przemówi głos.

Ona w sercu, w zbożu, w śpiewie,
Ona w splocie ludzkich rąk,
Z niej najlichszy robak czerpie,
W niej największy nieba krąg.
Wstańcie, ludzie, wstańcie wszędzie,
Ja nowinę niosę wam:
Na gwiazdzistym firmamencie
Bliska radość błyszczy nam.

Słowa: Fryderyk Schiller

Przekład: Konstanty Ildefons Gałczyński

Muzyka: L. van Beethoven (*Oda do radości* – z finału IX Symfonii d-moll op. 125)

– **informacje historyczne** (na podstawie: www.wikipedia.pl)

Oda do radości – finałowa kantata z IX Symfonii Ludwiga van Beethovena jest hymnem Europy przyjętym przez Radę Europy i Unię Europejską. Z racji wielojęzycznego charakteru obu organizacji hymn Europy posiada jedynie wersję instrumentalną opracowaną przez Herberta von Karajana.

Propozycja przyjęcia *Ody do radości* jako hymnu Europy wyszła od Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w 1971 roku i została zaakceptowana przez Komitet Ministrów Rady Europy w styczniu 1972 roku. Poproszono jednocześnie Herberta von Karajana o aranżację monumentalnego dzieła Beethovena. Zostało ono zinstrumentowane na fortepian, instrumenty dęte i orkiestrę symfoniczną. Oficjalnie po raz pierwszy hymn wykonano w 1972 roku w Dniu Europy. W 1986 roku hymn Europy przyjęła także jako własny Wspólnota Europejska, a wraz z powstaniem Unii Europejskiej w 1993 roku, stał się on również jej hymnem. Od tej pory Rada Europy i Wspólnota Europejska (później Unia Europejska) dzielą wspólny hymn Europy i flagę europejską.

Oficjalnie Unia Europejska nie przyjęła tekstu poematu Fryderyka Schillera, do którego Beethoven skomponował muzykę. Już wcześniej Rada Europy podjęła taką decyzję, ponieważ chciano uniknąć problemów z wyborem języka, w jakim pieśń miałyby być śpiewana. Drugim, rzadko dziś podnoszonym argumentem, była ocena tekstu Schillera jako utworu odwołującego się do ogólnych wartości, a nie tylko europejskich.

Obecnie w Austrii z inicjatywy Petera Rolanda, właściciela wiedeńskiej szkoły prywatnej, zrodził się pomysł, aby przyjąć tekst hymnu Unii Europejskiej w języku łacińskim. Nagrano płytę w wersji wokalne w przekładzie Rolanda, która jest rozpowszechniana w Europie. Między innymi egzemplarz płyty podarowano podczas wizyty w Wiedniu w lutym 2004 roku przewodniczącemu Komisji Europejskiej Romano Prodiemu. Celem tych działań jest zamieszczenie w konstytucji Unii Europejskiej zamiast wersji Karajana – hymnu po łacinie.

Utwór Beethovena jest w repertuarze Orchestre d'Harmonie des Jeunes de l'Union Européenne, założonej w 1988 roku i promującej programy unijne. Każdego roku 70 wybitnych instrumentalistów z różnych krajów odbywa trasę koncertową po krajach UE.

Oda do radości grana jest corocznie 9 maja – w Dniu Europy. Towarzyszy też uroczystościom i szczytom Unii wraz z hymnem państwa, które w danym półroczu przewodniczy Unii.

Wielkanocny Festiwal Ludwiga van Beethovena w 2004 roku odbywający się pod hasłem „Beethoven i muzyka Europy narodów”, który przypadł na miesiąc przed rozszerzeniem Unii m.in. o Polskę, rozpoczęła IX Symfonia Beethovena z *Odą do radości*, muzycznym symbolem jednoczącej się Europy.

Również w przeszłości beethovenowska *Oda* była utworem, do którego chętnie sięgano przy różnych okazjach. W 1956 roku połączone reprezentacje olimpijskie wschodnich i zachodnich Niemiec używały jej jako swojego hymnu. Przyjęta została także jako hymn Rodezji w roku 1974, z nowym tekstem napisanym przez Mary Bloom. Natomiast w 1989 roku w koncercie bożonarodzeniowym Leonard Bernstein, dla upamiętnienia upadku muru berlińskiego, zagrał *Odę do wolności*, będącą nieznacznie zmienioną *Odą do radości*.

SCENARIUSZ NR 16 – CISZA

Temat: *Lekcja o ciszy i hałasie.*

Czas: 45 min

Cel ogólny: doskonalenie umiejętności odbioru dzieła malarskiego (poznanie pojęcia „obraz poetycki”).

Cele szczegółowe:

- poznaje obraz Thomasa Eakinsa *Dziecko i zabawa*;
- poznaje tekst ks. J. Twardowskiego *W klasie*;
- utrwała pojęcia: „tło”, „pierwszy plan”, „drugi plan”;
- zna wpływ hałasu i ciszy na życie człowieka;
- analizuje, wnioskuje, dedukuje, współodczuwa;
- zauważa dobrodziejstwa ciszy.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- sztucce, pokrywki – w sumie kilkanaście sztuk;
- nagrane głośne odgłosy z przerwy, z dyskoteki, z podwórka;
- płyta z muzyką Nini Rosso *Il silenzio*.

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
3'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
7'	Pytam: Co najbardziej lubicie robić? Pobawmy się! – akademia kroków – miny – czytanie głośno-cicho Pytam: Kiedy było Wam przyjemniej – gdy krzyczeliście, gdy mówiliście cichutko? Dlaczego? Mówię: Niejednoznaczne są te odpowiedzi. Pomówmy więc dziś o ciszy i hałasie. Podaję temat lekcji: Lekcja o ciszy i hałasie.	Odpowiadają, np.: Grać, jeździć na rowerze, czytać, spać, oglądać TV, bawić się... Chodzą wzdłuż rzędów do przodu i do tyłu: – po błocie, pod wiatr, w strumieniu po kamieniach, jak pingwin, jak żółw etc.; – w kręgu pokazują: złość, gniew, radość, błogość; – odczytują z tablicy ortograficzny wierszyk, tak modulując głosem, by zacząć jak najgłośniej, a skończyć jak najciszej, a potem odwrotnie: – Halo, Hela, w hucie huk; – Żółw ma czwórkę krótkich nóg; – Żółta żaba zjadła żur; – Piórnik porósł mnóstwem piór. Odpowiadają niejednoznacznie, np.: – gdy głośno – śmiesznie, ciekawie, inaczej niż zwykle; – gdy cicho – bolało gardło i uszy (głowa) przy krzyku. Zapisują temat lekcji.	Bawi się. Wykonuje polecenia. Dba o bezpieczeństwo swoje i innych. Zapamiętuje pisownię wyrazów. Analizuje, wnioskuje.	Pogadanka Nauczyciel odświeża tablicę, na której wcześniej zapisał wyrażenie, dużymi literami ortograficzną rymowaną (zaznaczył kolorem trudności ortograficzne)

Część właściwa				
15'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli podręczniki <i>Wyspy szczęśliwe</i> na s. 244. Mówię: Widzimy dziecko, które też się bawi. Odpowiedzcie na pytania z ćw. 3, str. 244. Jak się bawi?	Odpowiadają, uzasadniają swoje zdanie.	Poznaje obraz Thomasa Eakinsa pt. <i>Dziecko i zabawa</i>. Odczytuje sens dzieła. Utrwala pojęcia – „pierwszy plan”, „drugi plan”, „tło”.	Nauczyciel powinien uwrażliwić na odpowiedzi okolicznikami. Nauczyciel włącza nagrane odgłosy. Nauczyciel rozdaje przygotowane tabele.
	Posłuchajcie i nazwijcie zabawy, których nie widzicie, tylko usłyszycie.	Odpowiadają: Grzecznie, cicho, spokojnie, samotnie, w skupieniu...	Słuchają, nazywają: gra w piłkę, zabawy na przerwie, dyskoteka, śmigus-dyngus.	
	Czy różnią się te zabawy od zabawy dziecka na obrazie Eakinsa?	– cicha-głośne; – spokojna- ruchliwe, żywiołowe; – bezpieczna-czasem niebezpieczne; – nikomu nie przeszkadza – mogą zagłuszać spokój.	Słucha, kojarzy.	
	Nazwijmy zabawy głośne i ciche.	Wklejają i wypełniają tabelę.		
10'	Mówię: Wróćmy do zabawy cicho-głośno, inaczej ją jednak zorganizujemy. Rozdaję połowie dzieci sztuczki i pokrywki. Instruuje: Gdy trzymam ręce w górze hałasujecie pokrywkami i sztuczkami. Gdy ręce opuszczę natychmiast zalega cisza. W czasie hałasu pozostała część klasy musi odczytać i nauczyć się na pamięć krótkiego, znanego Wam już wiersza.	Hałasują, uczą się tekstu ks. Twardowskiego.	Doświadcza wpływu ciszy i hałasu.	Dla sprawiedliwości i radości wszystkich dzieci warto odwrócić role i pozwolić pohałasować pozostałej części klasy.

	Po eksperymencie pytam: Czy wszystkim przeszkadzał hałas? Mówię: Nie każdy więc lubi głośne zabawy. Komu może przeszkadzać hałas? Do czego jest potrzebna cisza? Mówię: Dokończcie zdanie, wypisując szczególnie uciążliwe dla Was rodzaje hałasu.	Odpowiadają, np.: Tym, którzy hałasują, nie przeszkadza, sprawia nawet radość. Jest nieznośny i uciążliwy dla tych, którzy nie hałasują, próbują się skupić. Odpowiadają, np.: – lekarzom, by mogli wykonywać skomplikowane operacje; – chorym, by szybciej wrócili do zdrowia; – starszym, by się nie denerwowali; – uczącym się, by mogli się skupić; – każdemu, gdy odpoczywa, chce się zrelaksować, zastanowić. Kończą zdanie: Dla mnie szczególnie uciążliwe są następujące rodzaje hałasu:,, Wybrani uczniowie odcytują, zwracając uwagę np. na ruch uliczny, hałas na przerwie, piski na podwórku, nieustanne szczekanie psa, płacz dziecka...	Zastanawia się. Analizuje własne doświadczenia. Stosuje zasady interpunkcji.	Pogadanka Piszą przy muzyce Nini Rosso. Nauczyciel uwrażliwia na interpunkcję przy wyliczeniach. Wypowiedzi rozwinięte, poprawne gramatycznie i stylistycznie zasługują na plusy.
5'	Mówię: Odczytajmy wspólnie wiersz księdza Twardowskiego – intonacją oddajcie hałas (rozgardiasz, chaos) i ciszę (zaskoczenie, wyciszenie, niespodziankę) – stany, które opisuje ten utwór. Ćwiczcie w rzedach.	Czytają.	Wyraża intonację treści. Rozumie sens utworu.	

Część końcowa				
5'	Pytam: Spójrzcie jeszcze raz na obraz Thomasa Eakinsa. Skąd wiedzieliście, że tam, gdzie bawi się dziecko panuje spokój, cisza?	Przypominają sobie obraz i doświadczenia ciszy oraz hałasu. Odpowiadają, np.: Dziecko się nie boi, jest skupione, nie widać, by czuło zagrożenie. Hałas nie tylko przeszkadza, ale rodzi też niepokój.	Utrwala pamięć o dziele malarskim. Wnioskuje.	Pogadanka podsumowująca
	Dokończcie zdanie: Wolę ciszę/hałas, ponieważ... Podaję zadanie domowe do wyboru: Podręcznik <i>Wyspy szczęśliwe</i> ćw. 2, str. 244 lub: interpretacja słów poety – rówieśnika Adama Mickiewicza: Jak rozumiesz słowa poety „Cisza jest głosów zbieraniem”? (C.K. Norwid) Odwołaj się do dwóch przykładów z własnego życia.	Kończą. Wybrani uczniowie odczytują. Zapisują w zeszytach zadanie domowe.	Projektuje własne działania.	Większość dzieci wybierze ciszę. Warto zaakcentować ten wybór w kontekście przerwy, która za chwilę nastąpi. Zadanie domowe różnicuje kompetencje uczniów – zdolniejsi wybiorą zazwyczaj sentencję, słabsi ćwiczenie z podręcznika.

POMOCE

• TABELA:

ZABAWY CICHE	ZABAWY GŁOŚNE

• WIERSZ:

Jan Twardowski

W klasie

Ryczą w klasie pokazują
najgrzeczniejszych kotem szczują
ryczą biją się po łapie
chcą położyć się na mapie
na przyrodzie lepsza draka
wypchanego szczypią ptaka
nogi skaczą skrzypią ławki
kogoś biorą za nogawki
piszczą wyją głośno chrapią
książkę do religii drapią.

Nagle sfrunął anioł biały
mówi lubię te kawały.

7.6. W rytmie pór roku

W podręczniku funkcjonuje – dla wygody i przejrzystości – osobny rozdział eksponujący porządek temporalny w jego trojakim (antropologicznie) rytmie:

- a) czas linearny – porządek historyczny; dni upływające wedle rytmu dat – miesiący i lat; czas determinujący zmiany w otoczeniu, w człowieku, ale i pozycjonujący wydarzenia historyczne w randze wartości systemu (moralność, patriotyzm; aksjologia szeroko pojęta), który uczeń zaczyna tworzyć. *Wyspy szczęśliwe* kierują zatem uwagę na teraźniejszość ucznia, na różnorodność i zmienność otaczającej go rzeczywistości, na ewoluowanie umiejętności, postępu, możliwości.
- b) czas cykliczny – charakteryzujący naturę, przyrodę, jej zdolność do wegetacji, obumierania i odradzania się, to czas pór roku i zmian w przyrodzie [czas siewu i żniw, czas pracy i jej owoców]. Podręcznik uwrażliwia na piękno otaczającego świata i prawa naprzemienności zjawisk. *Wyspy szczęśliwe*, wykorzystując w planowanych działaniach kontakt z naturą (np. wycieczka do parku, rozpoznawanie liści, nazywanie owoców, smakowanie darów pól i ogrodów), ukonkretniają niejako proponowane teksty, czynią je dziecku bliższymi, łatwiejszymi w interpretacjach.
- c) czas święty – naznaczony obrzędem, kultem tradycji, hierarchią wartości i ważności zachowań, darów, talentów. W podręczniku pojawiają się więc utwory dopowiadające treści poszczególnych świąt. Uczeń inspirowany jest do poszukiwań prawdy, dobra i piękna w otaczającym go świecie. Za sprawą zaproponowanych tekstów i zorganizowanych wokół nich działań rozpoznaje wartości i dokonuje ich wyborów⁴⁰.

W rytmie pór roku to rozdział złożony z tekstów okolicznościowych, związanych ze świętami, historią i przyrodą. Autorzy podkreślają, że „elementy tego działu winny pojawiać się na lekcjach języka polskiego okolicznościowo – w rytmie przyrody i kalendarza. Nauka w szkole (zwłaszcza podstawowej) powinna być ściśle związana ze światem realnym: obyczajowością, tradycją, przyrodą, światem naturalnego porządku rzeczy, w którym ma swoje miejsce: praca (siew, żniwa, zbieranie owoców), święto (Boże Narodzenie, Święto Niepodległości), zabawa (andrzejkowe wróżby, mikołajkowe podarki) i natura (śnieg, błękit nieba, złote pola, szczyty gór)”⁴¹.

Nauczyciel zatem – stosownie do okoliczności i potrzeb – może zaniechać rytmu następujących po sobie ciągów tematycznych determinowanych kolejnymi rozdziałami podręcznika, by sięgnąć (np.: w czasie przypadającego święta) do ostatnich stron podręcznika literacko-kulturowego i w korelacji z porą roku, uroczystością lub zabawą wybrać do omówienia podczas lekcji tekst eksponujący różnorakie sensy aktualnego dnia. Zaproponowane utwory ukazują uczniom przesłanie poszczególnych tradycji

⁴⁰ Zob. załącznik nr 1 do rozporządzenia MENiS z 6.11.2003, op. cit., s. 3.

⁴¹ Por. G., J. Kuleszowie, *Wyspy szczęśliwe. Program nauczania*, op. cit., s. 8.

i obyczajów, nazywają sens wykonywanych czynności i gestów, pozwalają głębiej przeżyć ważne dla rodziny, społeczności i całego narodu dni. Skłaniają do dialogu i szacunku względem innych ludzi, poglądów i kultur⁴².

W każdej klasie pojawia się więc – zgodnie z zamierzeniem autorów – teksty nawiązujące do Dnia Mamy i Taty, do Świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Poziom trudności zaproponowanych utworów i zadań jest adekwatny do możliwości i rozwoju uczniów. W klasie czwartej bazujemy na tradycjach, na informacjach, by potem – w kolejnych dwóch latach – wyposażać je w refleksje, symbole, myślenie abstrakcyjne i konotacje aksjologiczne. Za każdym razem o tym samym, ale inaczej, głębiej, mądrzej.

Osobną ideą staje się wprowadzanie w poszczególnych poziomach kolejnych – ważnych dla ucznia szkoły podstawowej – świąt i uroczystości. I tak:

- w klasie IV – andrzejki, Dzień Babci i Dziadka;
- w klasie V – Dzień Nauczyciela, Święto Niepodległości i Święto Konstytucji 3 maja;
- w klasie VI – Święto Wszystkich Świętych, Trzech Króli, Popielec, Dzień Kobiet, Dzień Ziemi.

Tym razem – za każdym razem o czymś innym tak samo (informacja-aksjologia-obyczaje-emocje).

Poniżej propozycje cyklu lekcji związanych z Wigilią.

⁴² Zob. załącznik nr 1 do rozporządzenia MENiS, op. cit., s. 3.

SCENARIUSZ NR 17 – WIGILIA

Temat: *Świąteczne tradycje w naszej klasowej rodzinie.*

Czas: 90 min (lub dłużej)

Cel ogólny: budowanie systemu wartości – właściwe przygotowanie się do Świąt Bożego Narodzenia.

Cele szczegółowe:

- nazywa tradycje i zwyczaje świąteczne i wigilijne;
- współpracuje w grupie;
- jest wrażliwy na potrzeby innych;
- dostrzega konieczność niesienia pomocy;
- tworzy list;
- planuje swoją pracę;
- odróżnia dary materialne od niematerialnych;
- wartościuje;
- poznaje tekst K. Dzikowskiego *Dzień jeden w roku*.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- arkusze szarego papieru/brystolu;
- kredki, flamastry, farby, nożyczki, klej;
- przyklejane, kolorowe karteczki;
- wycięte z kartonu choinki (ok. 70 cm wysokości) i prezenty (papier szary lub kolorowy);
- kartki do pracy w grupach;
- zeszyty;
- świeczki, świąteczne stroiki, zapalki;
- płyta z utworem Czerwonych Gitar *Dzień jeden w roku*;
- płyty z kolędami, magnetofon;
- duży talerz z siankiem i opłatkiem;
- aparat fotograficzny.

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
5'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.	Przy sprawdzaniu obecności uczniowie kolejno przypinają do tablicy przyniesione przez siebie ilustracje.	Uczniowie na poprzedniej lekcji losowali wyrazy, których ilustracje mieli za zadanie dziś przynieść.	
Część wstępna				
10'	Mówię: Dziś będziemy pracować rodzinnie. Stwórzmy grupy-rodziny. Nadaję grupom nazwiska: – rodzina Uprzejmych, – rodzina Dobrych, – rodzina Pomocnych, – rodzina Serdecznych, – rodzina Grzecznych. Wiemy już, z jakimi rodzinami spotkamy się dziś. Spróbujcie teraz zaprezentować każdego członka swojej rodziny, przydzielić mu zadania, nazwać jego cechy. Podaję temat lekcji: Świąteczne zwyczaje w naszej klasowej rodzinie.	Losują kartki z symbolami (choinka, bombka, serce z piernika, gwiazdka, prezent), siadają do stołów z wizytówką ze swoim nowym nazwiskiem. Po grupowych ustaleniach krótko opisują każdego członka rodziny, np.: – tatuś Robert – głowa rodziny; stanowczy, ale troskliwy; – mamusia Dominisia – szyja, która kręci głową; – starsza siostra Basia – kapryśna i leniwa; – małe bliźniaczki Pusia i Martusia – rozbrykane psotnice (przykłady z zeszytu jednej z uczennic). Grupy przedstawiają swoje rodziny, prezentowane osoby wstają. Dzieci witają każdą z nich brawami. Zapisują.	Rozpoznaje role, jakie pełni w życiu. Dostrzega związki między rolą a zadaniem. Ewoluuje wcześniej poznane teksty.	Nauczyciel, nadając nazwiska, kładzie na przygotowanych wcześniej stołach (dwie zsunięte ławki) wizytówki. Pozostałe ławki zsunięte są w jeden długi stół.

Część właściwa				
15'	Mówię: Otwórzcie podręczniki Wyspy szczęśliwe na str. 264. Wiersz umieszczony w naszym podręczniku stał się kolędą. Spróbujmy zaśpiewać razem. Pytam: O jakim dniu mowa? Wskażcie fragmenty, które potwierdzą odpowiedź. Stwórzcie w swoich rodzinach wspólną odpowiedź na pytanie z ćw. 2, str. 265.	Uczniowie śpiewają, śledząc tekst. Odpowiadają, wskazują. Zapisują, odczytują.	Poznaje tekst K. Dzikowskiego <i>Dzień jeden w roku</i>. Odczytuje sens wiersza. Pracuje z tekstem.	Płyta z kolędą <i>Dzień jeden w roku</i> w wykonaniu Czerwonych Gitar Praca z tekstem
	Mówię: Przypomnijmy świąteczne tradycje, które kultywowane są w naszych rodzinach. Wymieniając je, zacznijcie od tych, do których czujecie się szczególnie przywiązani. Jeden z wymienionych przez Was zwyczajów jest szczególny – dla niektórych może być niezrozumiały, dla innych dziwny, z pewnością jednak niesie w sobie wiele symbolicznych treści. Nazwijmy tę symbolikę.	Odpowiadają, np.: – sianko pod obrusem, – 12 potraw na stole, – pierwsza gwiazdka zachynająca wieczerzę, – ubieranie choinki, – śpiewanie kolęd, – dzielenie się opłatkiem, – wolne miejsce przy stole... Dzieci bezbłędnie wskazują na wolne miejsce przy stole. Symbolizuje ono: – gotowość do przyjęcia potrzebującego, – pamięć o tych, którzy odeszli od nas do wieczności, – ...	Zna świąteczne tradycje i zwyczaje. Staje się wrażliwy na potrzeby innych. Dostrzega odmienną świątecznych sytuacji.	Tłem do rozmów i wykonywania zadań są kolędy.
	Mówię: Pięknie zinterpretowaliście świąteczny symbol. Teraz spróbujecie podjąć się trudnego zadania – współodczuwania.	Losują kartki z krótko opisanym losem jednego z ludzi w potrzebie. Odczytują.	Współodczuwa. Analizuje własną sytuację.	Wypowiedź w 1 os. l. poj.

15'	Każda rodzina dostaje kartkę, na której w 5 zdaniach spisuje myśli, odczucia i pragnienia człowieka: – bezdomnego, – chorego, – głodnego, – samotnego, – nieszczęśliwego, który spogląda na „przedświąteczny świat”. Mówię: Ważne jest to, co wielokrotnie już powtarzaliście – każdy z nas może coś zrobić dla tych, którzy potrzebują pomocy. Każda rodzina niech teraz zaoferuje jakąś formę pomocy tym, którzy jej potrzebują. Napiszcie list do człowieka, w imieniu którego przed chwilą przemawialiście.	Piszą, odczytują.	Tworzy list. Proponuje konkretne rozwiązania i formy pomocy.	Kolorowe kartki rozdane przez nauczyciela Każde dziecko w grupie musi zapisać w liście jedno zdanie.
15'	Mówię: Czas na ostatnie przedświąteczne przygotowania. Ubierzmy choinki, połączmy prezenty, nakryjmy do stołów. Ubierzemy nasze choinki, nie bombkami jednak, a łańcuchami dobrych uczynków. Pod choinką natomiast połączcie prezenty – słowne obietnice – dla klasy i Waszych rodzin.	Dzieci na przygotowanych wcześniej kartonowych choinkach wypisują swoje dobre uczynki. Słowa zapisują tak, jak bieżącą łańcuchy, np.: – sprzątałem swój pokój, – pomagałem młodszej siostrze w nauce, – odwiedziłem schronisko i zaniósłem zwierzętom karmę, – przeprowadziłem starszą osobę przez jezdnię, – poustawiłem wszystkie krzesła w klasie po lekcjach, – ... Natomiast na przygotowanych formach prezentów zapisują życzenia – swoje postanowienia na najbliższy rok, np.:	Przekłada tekst na obraz.	W tle: <i>Dzień jeden w roku</i> Gotowe choinki przypinam do tablicy, pod nimi prezenty.

	Zostało nam jeszcze przygotowanie świątecznego stołu. Potrzebne do tego będą kredki, farby, kolorowe karteczki, nożyczki i inne wybrane przez Was materiały. Arkusze papieru, które rozdaje, niech staną się teraz obrusem, który zastawicie potrawami.	– zawsze będę mówił prawdę, – chętnie Wam pomogę w matematyce, – nie będę krzyczał, gdy coś ci się nie uda, – będę się starał być dobrym człowiekiem, – nie przejdę obojętnie obok potrzebującego wsparcia, – ... Dzieci rysują nakrycia, tradycyjne świąteczne potrawy; nie zapominają o wolnym miejscu. Gotowe prace układają na przygotowanym przez nauczyciela wspólnym stole i zasiadają do niego przy swoich „obrusach”.		Na każdym gotowym „obrusie” przeniesionym na wspólny stół ustawiam zapaloną świeczkę i świąteczny stroik. Na samym środku stawiam talerz z opłatkami dla każdego dziecka.
10'	Mówię: Wszyscy siedzimy już w naszych klasowych rodzinach przy wspólnym stole, który składa się z Waszych małych stołów. Opowiedzcie, co na nich postawiliście. Zwróćcie uwagę na to, co dla Was ważne. Mówię: Złożmy sobie życzenia. Talerz z siankiem, na którym leżą opłatki, upoważnia do powstania i złożenia życzeń – sobie, nam wszystkim, całemu światu. Wszyscy wszystkim ślą życzenia!	Odpowiadają. Uzasadniają swoje zdanie. Prezentują różne potrawy. Nawiązują do tematu. Talerz wędruje z rąk do rąk. Dzieci życzą sobie np.: – abyśmy spotkali się w takim gronie w przyszłym roku, – aby nikt nikogo nie poniżał, – aby nie było na świecie wojen, – aby dzieci nie musiały głodować, – abyśmy byli dla siebie lepsi, – aby każdy z nas umiał przyznać się do błędów, – abyśmy dostrzegali potrzebujących i pomagali im, – ...	Uświadamia sobie odmiennosć tradycji, różnorodność potraw i zwyczajów. Jest wrażliwy na potrzeby innych.	Pogadanka Co ciekawe – dzieci bardzo rzadko życzą sobie rzeczy typowo materialnych czy egoistycznych.

Część końcowa				
5'	Odsłaniam tablicę z tytułami kolęd. Mówię: Każda rodzina uzgodni i zaśpiewa swoją ulubioną kolędę. Podaję zadanie domowe: <i>Nauczcie się kolędy „Dzień jeden w roku”. Zaśpiewajcie ją w gronie rodziny w świąteczny czas.</i>	Śpiewają.	Śpiewa.	Przy odśpiewanych kolędach rysujemy gwiazdki. Można powtórzyć, ponowić śpiewanie. Przy dźwiękach kolęd składamy sobie życzenia, jemy, rozmawiamy, rozstajemy się bogatsi wewnętrznie i przygotowani do pełniejszego przeżycia Świąt Bożego Narodzenia. Pogadanka podsumowująca

POMOCE:

• KARTKI DO PRACY W GRUPIE

BEZDOMNY: „Nie mam domu i rodziny. Jestem samotny i często bezradny. Często jest mi zimno, bywam głodny i spragniony. Przeganiają mnie z miejsc, w których mogę się ogrzać”.

CHORY: „Od lat choruję. Kończą się już pieniądze na moje leczenie. Najbliżsi, zajęci własnymi obowiązkami, często nie mają cierpliwości i czasu, by wspomóc mnie w cierpieniu. Nie chcę zadreć ich moim bólem”.

GŁODNY: „Od kilku dni nie jadłem nic ciepłego. Czasem znajduję w pobliżu szkoły niedojedzone albo wyrzucone przez dzieci kanapki. To prawdziwa ucztą!”

SAMOTNY: „Nie mam rodziny ani przyjaciół. Jestem nieśmiały, nie umiem łatwo nawiązywać kontaktów. Boję się, że ktoś będzie się ze mnie śmiał. Siedząc w swoim pokoju, spoglądam na uśmiechnięte twarze ludzi, którzy mają z kim porozmawiać”.

BIEDNY: „Mimo ciężkiej pracy zarabiam niewiele. Nie stać mnie na bilety do kina, nowe książki, modne ciuchy. Ludzie poniżają mnie czasem z powodu mojego skromnego ubrania”.

• PRZYKŁADOWE CHOINKI

7.7. Gramatyka

SCENARIUSZ NR 18 – ZDANIA ROZWINIĘTE I NIEROZWINIĘTE

Temat: *Zdania są podobne do kwiatów! Rozwinięte i nierozwinięte.*

Czas: 45 min

Cel ogólny: odróżnia zdanie nierozwinięte od rozwiniętego.

Cele szczegółowe:

- rozumie pojęcia i wskazuje w zdaniu podmiot i orzeczenie;
- wskazuje związek główny i związki poboczne;
- tworzy związki wyrazowe, nazywając w nich wyraz nadrzędny i podrzędny;
- rozwija zdania;
- ze zdań rozwiniętych tworzy zdania nierozwinięte.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Metody:

- pogadanka, metoda zajęć praktycznych.

Materiały i środki dydaktyczne:

- dwa kwiaty, np. gerbera i nierozwinięty tulipan, lub dwie róże – jedna rozwinięta, druga nierozwinięta;
- kontury kwiatów (wyraźny środek; cztery–pięć płatków);
- wazon, woda.

JAK MOŻNA UCZYĆ? O PROPOZYCJACH NA LEKCJE

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OŚIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności. Sprawdzenie zadań domowych.		Dyżurny w czasie sprawdzania obecności rozdaje uczniom kontury kwiatów (cztery–pięć płatków) niewielkich rozmiarów.	
Część wstępna				
8'	Stawiam na biurku flakon, nalewam do niego wody, wyciągam pierwszy kwiat, wkładam go do wazonu. Pytam: Co to jest? Jaki jest ten kwiat? Zapisuję na tablicy w konturach kwiatu rzeczownik (w środek) z kilkoma określeniami (w płatki). Co robi ten kwiat? Zapisuję na tablicy zdania: W pierwszej kolumnie nierozwinięte; w drugiej – rozwinięte. Wyciągam drugi kwiat. Pytam: Czym się różnią? Dlaczego podobne są do zdań zapisanych na tablicy? Przyklejam pod właściwą kolumną kwiat rozwinięty, pod drugą – nierozwinięty. Podaję temat lekcji: Zdania są podobne do kwiatów! Rozwinięte i nierozwinięte.	Odpowiadają, np.: kwiat, roślina; ładny, różowy, wysoki... Na szablonach zapisują te same określenia. Odpowiadają, np.: Kwitnie. Pachnie. Pięknie pachnie. Kwiat stoi w wazonie. Kwiat stoi. Odpowiadają: Jeden jest rozwinięty, drugi – nierozwinięty. Zdania także są krótkie i długie, rozwinięte i nierozwinięte. Zapisują temat w zeszycie.	Podaje cechy przedmiotu. Poprawnie używa form rzeczowników i przymiotników. Tworzy zdania.	Czynność nalewania wody zostanie wykorzystana w dalszej części lekcji. Warto więc zadbać o to, by wszyscy uczniowie zwrócili na nią uwagę. Odpowiedzą, używając różnych zdań. Można poprosić o odpowiedzi pełnym zdaniem. Pytaniami sterującymi możemy uzyskać zdania, na których nam zależy. Za trafne wskazanie podobieństw warto nagrodzić plusami.

	Proszę o wklejenie do zeszytu kwiatów i przepisanie po jednym zdaniu, np.: <i>Kwiat stoi. Różowy kwiat stoi wazonie.</i>	Przepisują, wklejają.		
Część właściwa				
10'	Pytam: Co tworzy zdanie? Która jego część jest najważniejsza? Mówię: Podmiot i orzeczenie jak mama i tata tworzą związek. Co to może oznaczać? Wyrazy, podobnie jak ludzie, mogą tworzyć związki! Jak przyjaciele – często zgadzają się ze sobą, są do siebie podobni. Rysuję kontury dwóch ludzi, podpisuję je słowem ZWIĄZEK. Proszę, żeby uczniowie otworzyli ćwiczenia, cz. I, str. 83 i znaleźli informację o tym, jaki związek tworzą podmiot i orzeczenie. Proszę, aby w przepisanych wcześniej do zeszytu zdaniach podkreślili związek główny. Mówię: Skoro dostrześliśmy związek główny, muszą być jeszcze inne związki! Nazywamy je pobocznymi. Proszę, aby przeczytali dalsze informacje z ramki na str. 83 i odpowiedzieli, co to jest związek poboczny.	Odpowiadają: Podmiot i orzeczenie. Bez orzeczenia nie ma zdania. Odpowiadają, np.: Są razem, zgadzają się, stoją blisko siebie, są najważniejsi... Znajdują. Mówią: związek główny, najważniejszy. Zapisują: P + O = ZWIĄZEK GŁÓWNY Podkreślają. Czytają odpowiadają. Rozwiązują.	Rozumie pojęcia „podmiot” i „orzeczenie”. Wskazuje podmiot i orzeczenie, nazywa związek główny. Rozumie pojęcia: „związek główny”, „związek poboczny”. Tworzy związki wyrazowe.	Dedukcja Zeszyt ćwiczeń, cz. I, str. 83

	Proszę, aby otworzyli ćwiczenia i wykonali ćw. 1 podpunkt a.			
10'	Mówię: Jedno z Was będzie wypowiadało słowo, do którego związek utworzyć musi druga osoba z pary. Pytam: Kto tu rządził? Która osoba musiała się dostosować? Mówię: W związku wyrazowym zawsze jeden wyraz jest ważniejszy od drugiego, jeden stoi nad drugim, jeden musi się dostosować. Odpowiedzcie który, czytając informacje z ramki na str. 83. Zapiszmy równanie. Proszę wykonać ćw. 1b, str. 83 i 2a, str. 84.	Pary wstają, wykonują polecenie, np. okno – duże; idę – szybko; biegli – w parku; mam – moja... Odpowiadają, np.: Ta, która określała: jak, gdzie, dokąd, jaki, czyj? Odpowiadają. Zapisują w ramce: WYRAZ NADRZĘDNY (określany) + WYRAZ PODRZĘDNY (określający) = ZWIĄZEK WYRAZOWY	Dedukuje. Czyta ze zrozumieniem. Wykorzystuje wiedzę w praktyce.	Praca w parach Kolejni uczniowie odczytują na głos tworzone związki z ćw. 2a.
10'	Mówię: Zdania rozwinięte muszą mieć związki poboczne. Dlaczego zdania rozwinięte podobne są do rozwiniętych kwiatów? Rozwińmy zatem zdanie: Muminek siedzi. Smurfetka zbiera. Maja lata.	Odpowiadają: Tak jak rozwinięte kwiaty mają więcej płatków, tak rozwinięte zdania mają więcej wyrazów. Ćwiczenie wykonują kolejno rzędy. Jedno zdanie dla jednego rzędu.	Porównuje. Rozwija zdania.	Należy podkreślić jedno orzeczenie!

	A teraz zwińmy zdanie: ćw. 6, str. 86.	Na głos – ponownie rzędy, dodając intonację: pierwszy z przestrochem, drugi z radością, trzeci ze znudzeniem.	Tworzy zdania nierozwinięte, wchodzi w rolę, bawi się.	Zeszyt ćwiczeń, cz. I, str. 86
Część końcowa				
5'	Pytam: O czym dziś mówiliśmy na lekcji? Pamiętacie nalewanie wody do wazonu? Dlaczego tę czynność można także porównać do zdania?	Uczniowie zamykają książki i zeszyty. Odpowiadają na pytania. Odpowiadają, np.: Zdania rozwinięte są pełne jak flakon z wodą. Wazon jak orzeczenie – ważny, woda rozlałaby się bez niego, kwiaty nie miałyby naczyń; ale woda wypełniając go, czyni go bardziej przydatnym, ważnym. Podobnie określenia w zdaniu: czynią je pożyteczniejszym, bo bardziej czytelnym, zrozumiałym, treściwym.	Utrwala nowe pojęcia.	Pytanie trudne. Zasługuje na ocenę lub plus z aktywności.
	Podaję zadanie domowe: <i>Wykonaj ćw. 3, 4, 5, str. 85. Dla chętnych i dla tych, którzy chcą „pogłębować”: punkt b, ćw. 6, str. 86.</i>	Zapisują w zeszycie zadanie domowe.		

SCENARIUSZ NR 19 – PRZYMIOOTNIK

Temat: *Jesteście wspaniali!*

Czas: 45 min

Cel ogólny: tworzenie nazw cech i przyporządkowywanie ich do zmysłów.

Cele szczegółowe:

- gromadzi słownictwo;
- dopisuje epitety;
- tworzy definicję;
- nazywa uczucia;
- wchodzi w rolę;
- bawi się;
- rozumie pojęcie „przymiotnik”;
- wskazuje przymiotniki w zdaniach i wyrażeniach;
- dopisuje epitety.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Materiały i środki dydaktyczne:

- kartki z nazwami emocji;
- kolorowe karteczki;
- sól, cukier, kwaśne żelki, kawałki materiałów o różnych fakturach (np. juta, futro, aksamit, len), płyty z muzyką (gwałtowną, relaksacyjną, ludową), miska z wodą, worek z piaskiem, woreczek z kamykami, woreczek z mchem albo trawą etc.;
- rama od obrazu;
- ksero piosenki zespołu 2+1.

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
15'	Podaję temat lekcji: Jesteście wspaniali! Pytam: Dlaczego? Wybieram z uczniowskich wypowiedzi przymiotniki i zapisuję je na tablicy. Mówię: Skoro jesteście zdolni, mądrzy, ambitni, z pewnością poradzicie sobie z eksperymentami, które na dziś przygotowałam. Zaczynamy od zamkniętych oczu. Zapamiętajcie kolejność, aby potem odpowiedzieć na pytanie JAKIE było to, co za chwilę usłyszycie. Włączam płyty z różnymi rodzajami muzyki – cztery przykłady. Zapisuję wybrane ciągi przymiotników. Mówię: Drugi eksperyment jest dla odważnych. Chętnych z pierwszego rzędu proszę na środek.	Zapisują temat do zeszytu. Odpowiadają, np.: Bo jesteśmy dobrzy, mili, uśmiechnięci, zdolni, umiemy dobrze grać w koszykówkę... Słuchają, odpowiadają: Muzyka była: – przyjemna, cicha, relaksująca; – smutna, przygnębiająca, żałosna; – głośna, zwariowana, nieprzyjemna, rockowa; – dziwna, poważna, zaskakująca.	Analizuje. Odpowiada na pytania. Dowartościowuje siebie. Integruje się z grupą. Słucha, nadając cechy melodiom. Szereguje cechy. Bogaci słownictwo.	Temat od razu angażuje uwagę, rodzi przyjazną atmosferę, zjednuje życzliwość. Część wstępna lekcji zajmuje stosunkowo dużo czasu. Dziecko empirycznie doświadcza abstrakcyjnego pojęcia, ugruntowuje to w nim jego zakres i znaczenie. Bez problemu wykonają potem ćwiczenia w zeszytach, lekcja z pewnością na długo zapisze się w pamięci. Tu uważać trzeba na imiesłowy przymiotnikowe – z pewnością pojawią się w wypowiedziach uczniów, nie wolno ich jednak zapisać na tablicy.

Część właściwa				
	Podaję dzieciom do spróbowania: sól, cukier, kwaśny żelek lub sok cytrynowy (każdy rząd – inny smak). Co tak może smakować? Mówię: Trzeci eksperyment znowu zaangażuje pamięć i odwagę. Proszę do siebie pierwszą chętną grupę. Proszę, by wybrani uczniowie podchodzili i dotykali schowanych w woreczkach (lub pudełkach) materiałów i przedmiotów (trawa, kamienie, piasek, woda). Mówię: Usiądźcie i dokończcie zdanie: jest,,	Próbują odwrócić tyłem do reszty klasy, gdy w ustach pojawi się smak, muszą się odwrócić i zrobić minę, która odda jego cechę. Pozostała część klasy zgaduje, JAKI smak miały próbowane pokarmy. Odpowiadają, np.: Czekolada, cytryna, paluszki, ser feta, żelki... Uczniowie kolejno dotykają, nie widząc, różnych faktur. Nie mówią, co wyczuli. Na znak nauczyciela wszyscy razem głośno odpowiadają na pytanie: CO TO BYŁO? Kończą, nazywając przedmiot, który dotykały, podając jego trzy cechy.	Wyraża niewerbalnie doznania. Smakuje. Wnioskuje. Bawi się. Doznaje. Zgaduje. Nazywa cechy.	Smaki i produkty można dobrać wedle uznania. Ważne, by w tym działaniu wzięły udział tylko chętne dzieci. W nagrodę można rozdać całej klasie kwaśne żelki lub chrupki kukurydżiane, pytając oczywiście o smak produktu. Może się zdarzyć, że padnie odpowiedź niewłaściwa, służy to tylko radości, angażowaniu aktywności! Zwrócić należy uwagę na interpunkcję przy wyliczeniach.
10'	Mówię: Każdy z Was wie już, o czym dziś będziemy na lekcji mówić, co jest jej bohaterem. Aby się upewnić lub – jeśli ktoś jeszcze nie wie! – przekonać, przeczytajcie wiadomość od profesora. Zostawił ją w ćwiczeniach, na str. 58.	Czytają tekst z ramki, odpowiadają.	Czyta ze zrozumieniem. Przetwarza informacje.	Zeszyt ćwiczeń, cz. I, str. 58

	Odpowiedzcie własnymi słowami. Bez problemu wykonacie też teraz ćwiczenie 1 ze str. 57; najszybsi mogą potrenować skojarzenia i zrobić ćwiczenie 3 ze str. 58. Wykorzystajcie dowolny ciąg przymiotników zapisanych na tablicy i ułóżcie z nimi w zeszycie jedno zdanie, unikajcie powtórzeń, podkreślcie przymiotniki. W trakcie pracy rozdaję kolorowe karteczki z imionami uczniów. Mówię: Pracując w czwórkach, podawajcie w koło kartki i zapisujcie na nich cechy osoby, której imię widnieje na karteczce. Nie wolno powtarzać wyrazów.	Rozwiązują. Wykonują. Podają kartkę, zapisują cechy, po powrocie kartki z własnym imieniem, wklejają ją do zeszytu, poprzedzając czasownikiem „być” w 1 os. l. poj. cz. teraźniejszego.	Nazywa cechy, przyporządkowuje je zmysłom. Kojarzy, rozumuje. Wskazuje przymiotnik. Tworzy poprawne stylistycznie zdanie. Nazywa cechy. Dopisuje epitety. Jest wrażliwy na innych.	Tu warto różnicować zadania, zdolniejsi wykonają błyskawicznie pierwsze ćwiczenie, aby dokończyć mogli je słabsi, proponujemy pierwszym ćwiczenie z gwiazdką. Ćwiczenie dramatowe „coś miłego dla ciebie” Praca w grupie
10'	Mówię: Zmierzymy się ze złośliwym chochlikiem z ćwiczenia 2 na str. 58. Mówię: Mówił dziad do obrazu, a obraz do niego ani razu. Jaka jest osoba, o której mówi przysłowie? Pobawimy się w obrazy i zgadywanki. Proszę, aby w ramie od obrazu zastygnąć z miną,	Wykonują ćwiczenie. Odpowiadają, np.: mało mówna, milcząca, skryta. Wybrani uczniowie podchodzą, losują cechy, np. SMUTNY, MIŁY, RADOSNY, ZŁY, ZŁOŚLIWY...	Nazywa cechy. Przyporządkowuje epitety. Rozumie sens przysłówia. Identyfikuje nastroje.	Praca indywidualna Zeszyt ćwiczeń, cz. I, str. 58 Ćwiczenie dramatowe

	której cechę wylosujecie na kartkach. Nadal obrazujemy. Tym razem rozwiązując ćwiczenie 6 ze strony 59.	i zastygają w bezruchu w ramie trzymanej przez nauczyciela. Pozostali zgadują i nazywają przymiotnikami miny. Kolejni uczniowie naśladują odgłos lub ruchy właściwego zwierzęcia, klasa słownie nazywa przymiotniki i zapisuje we właściwych miejscach.	Uzupełnia i wyjaśnia znaczenie wyrażen.	Zeszyt ćwiczeń, cz. I, str. 59
Część końcowa				
8'	Włączam płytę z utworem <i>Pomaluj mój świat</i>. Pytam: Piosenka przypomina, o czym mówiliśmy dziś na lekcji. Aby dokładnie odpowiedzieć na to pytanie, wróćcie do profesora. Przeczytajcie jeszcze raz wiadomości z ramki i stwórzcie własną definicję przymiotnika. Dokończcie zdanie: Jesteśmy wspaniali, bo,,, Podaję zadanie domowe: <i>Pokoloruję – według uznania – wybrane wyrazy w tekście piosenki zespołu 2+1</i> <i>Wykonam ćw. 4, 5, str. 59.</i>	Słuchają. Odpowiadają, zapisują. Kończą, dopisując cztery przymiotniki. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Utrwala nowe pojęcie. Tworzy definicję.	Płyta z utworem <i>Pomaluj mój świat</i> Praca w parach Należy zwrócić uwagę na złożość tej formy. Aby uniknąć powtórzeń, zdanie podrzędne jest zdaniem eliptycznym.

POMOCE:

• TEKST

Zespół 2+1, *Chodź, pomaluj mój świat*, (słowa: M. Dutkiewicz, muzyka: J. Kruk)

Piszesz mi w liście, że kiedy pada,
kiedy nasturcje na deszczu mokną,
Siadasz przy stole, wyjmujesz farby
i kolorowe otwierasz okno.

Trawy i drzewa są takie szare,
barwę popiołu przybrały nieba.
W ciszy tak cicho, szepce zegarek
o czasie, co mi go nie potrzeba.

Więc chodź, pomaluj mój świat
na żółto i na niebiesko,
Niech na niebie stanie tęczą
malowana twoją kredką.
Więc chodź, pomaluj mi życie,
niech świat mój się zarumieni,
Niech mi załśni w pełnym słońcu,
kolorami całej ziemi.

Za siódmą górą, za siódmą rzeką,
swoje sny zamieniasz na pejzaże.
Kiedy się wlecze wyblakłe słońce,
oświecła ludzkie wybladłe twarze.

Więc chodź, pomaluj mój świat...

SCENARIUSZ NR 20 – CZASOWNIK

Temat: *Chodźcie! Zobaczcie! Co robi czasownik?*

Czas: 45 min

Cel ogólny: rozpoznaje czasowniki w tekście.

Cele szczegółowe:

- podaje przykłady czasowników;
- zapisuje poprawnie ortograficznie: partykułę „nie” z czasownikiem i częstką „-uję” w zakończeniach czasowników;
- zna pojęcie „czasownik”;
- wie, czym jest wyraz dźwiękonaśladowczy;
- zna zasady pisowni.

Metody:

- zbiorowa, jednostkowa, ćwiczenia dramowe.

Formy organizacyjne:

- zbiorowa, jednostkowa.

Materiały i środki dydaktyczne:

- kartki z przysłowiami;
- kserokopie utworu Jana Brzechwy *Księżyc raz odwiedził staw*;
- kserokopie utworu ks. J. Twarowskiego *W klasie*;
- płyta z piosenkami z filmu w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego, muzyka: Andrzej Korzyński, wykonanie zespół dziecięcy *Akademia Pana Kleksa*; Sony Musik Entertainment Polska 2001;

CZAS	CZYNNOŚCI NAUCZYCIELA	CZYNNOŚCI UCZNIÓW	OSIĄGNIĘCIA UCZEŃ:	METODY, MATERIAŁY, UWAGI
2'	Czynności organizacyjne: przywitanie się, sprawdzenie obecności.			
Część wstępna				
7'	Pytam: Co Wy teraz robicie? Sam/sama odpowiadam: Nic nie robicie. Nie odpowiadacie. Co zatem robicie? Co robisz, Krzysiu? Co robisz, Natałko? A co ja robię? Mówię: No to chodźcie, zobaczcie, co jeszcze się dzieje! Podchodzę do okna i pytam: Co się dzieje? Aby dowiedzieć się, o czym będzie- my dziś mówić, ot- wórzcie (ćwiczenia, str. 28), odszukajcie (informacje), prze- czytajcie (wiadomość) i powiedzcie, co dziś poznamy? Podaję temat lekcji: Chodźcie, zobaczcie! Co robi czasownik? Proszę o zapisanie odpow- iedzi na pytanie zawar- te w temacie z uwzględ- nieniem wiadomości z ramki.	Odpowiadają, np.: Siedzę, myślę, nudzę się, uczę się... Pani pyta, mówi, chodzi, uśmiecha się... Podchodzą do okien i odpowiadają, np.: Pani idzie, pan zamiata, dzieci się bawią, wiatr wieje... Czytają, odpowiadają. Zapisują temat. Odpowiadają, np. Cza- sownik odpowiada na pytanie: co robi, co się z nim dzieje? Nazywa czynności, stany lub zjawiska.	Poprawnie używa czasowników. Odpowiada na pytania. Odmienia czasownik.	Ważna intonacja! Nauczyciel po- winien wywołać konsternację, ci- szą, zakłopotanie. Uczniowie z pew- nością nie odpow- iedzą na to py- tanie. Na koniec trzeba zwrócić się indywidualnie do dziecka. Początek lekcji intuicyjnie za- kłada okreśło- ny rodzaj gry, zabawy; uspra- wiedliwia więc kolokwializmy. Należy wyeks- ponować w toku swojej wypowie- dzi czasowniki; to, co zapisano w nawiasach – na- leży pokazać na kartkach (kartka z napisem: ĆWI- CZENIA, STR. 28; kartka z rysun- kiem profesora), nie mówić! Takie działanie angażuje uwagę, prowadzi do skupienia.

Część właściwa				
10'	Proszę, żeby uczniowie otworzyli ćwiczenia na str. 27 i wykonali ćw. 1. Proszę, aby wkleili do zeszytów wiersz ks. Twardowskiego. Mówię: Proszę, aby chłopcy odczytali tekst; dziewczynki czytają razem z chłopcami tylko czasowniki. Czytamy głośno! Teraz zamiana. Czytają dziewczynki, chłopcy pomagają odczytać czasowniki. Czytamy cichutko! Podczas lektury proszę podkreślić wszystkie czasowniki. Mówię: Czas na kalambury! – Jedna jaskółka wiosny nie czyni; – Nośił wilk razy kilka, ponieśli i wilka; – Kto pod kim dołki kopie, ten sam w nie wpada; – Powiedziały jaskółki, że niedobre są spółki; – Kto daje i odbiera, ten się w piekle poniewiera. Odgadnięte przysłowia przypinam do tablicy.	Odpowiadają na pytania. Czytają. Wybrani uczniowie podchodzą do tablicy, losują jedno z przysłów i ogrywają je tak długo, aż klasa odgadnie jego treść. Przepisują przysłowia, podkreślają czasowniki.	Spostrzega. Używa właściwych form czasownika. Czyta płynnie. Wskazuje w tekście czasowniki. Gra, zgaduje, bawi się. Wskazuje czasownik w tekście.	Do tego tekstu nawiązuje scenariusz ZABAWA. Tam całość utworu. Magnesy, kartki z przysłowiami
7'	Mówię: Przeczytajcie informacje w ramce „Profesor tłumaczy” na str. 29 i wykonajcie bardzo podobne ćwiczenie 6.	Czytają tekst z ramki. Zapisują przysłowia. Wybrani uczniowie odczytują.	Zna przysłowia. Rozumie ich znaczenia. Pisze poprawnie partykułę „nie” z czasownikiem.	Zeszyt ćwiczeń, cz. I, str. 29–30 Chętni, szybsi wykonują dodatkowo ćw. 7, str. 30.

14'	Pytam: Jak robi kura? Jak robi pies? Jak robi baran?... A co Wy przed chwilą robiliście? Pytam: Kto wie, jak nazywają się wyrazy naśladowujące dźwięki? Mówię: Nie sprawi Wam więc problemu rozwiązanie ćw. 3, str. 28. Mówię: Posłuchajmy teraz miłych dla ucha dźwięków! Co zrobimy podczas słuchania? Rozdaję kserokopie utworu J. Brzechwy.	Odpowiadają chórem, naśladowując dźwięki. Ko-ko-ko Hau-hau Bee-bee... Odpowiadają, np.: udawaliśmy zwierzęta, naśladowaliśmy ich głosy... Odpowiadają: dźwiękonaśladowcze, onomatopeje. Wykonują polecenia. Odpowiadają: Zaznaczymy czasowniki. Wklejają do zeszytów.	Zna odgłosy zwierząt. Wie, czym jest wyraz dźwiękonaśladowczy. Używa właściwych form czasowników. Słucha, śpiewa, bawi się słowami. Wskazuje w tekście czasowniki.	To świetna, rozluźniająca zabawa, dobry przerywnik lekcji, który stanowi preludium do nowego pojęcia i następnego zadania. Płyta z utworem J. Brzechwy. Przy szybszym toku lekcji – można odsłuchać piosenki jeszcze raz, prosząc, by razem z zespołem śpiewali tylko czasowniki, wykonując przy tym gesty charakteryzujące nazywane czynności.
Część końcowa				
5'	Pytam: Co robiliśmy dzisiaj na lekcji? Odpowiedzcie pełnym zdaniem, używając 7 czasowników. Podaję zadanie domowe: <i>Zrobię ćw. 2, str. 28; ćw. 4 i 5, str. 29. Zapamiętam nauki profesora (str. 29), przygotowując się do kartkówki ortograficznej.</i>	Odpowiadają, wybrani uczniowie odczytują. Zapisują w zeszycie zadanie domowe.	Utrwala nowe pojęcie.	Pogadanka podsumowująca

POMOCE:

• TEKST

Jan Brzechwa, *Księżyc raz odwiedził staw*

Księżyc raz odwiedził staw,
Bo miał dużo ważnych spraw.
Zobaczyły go szczupaki:
„Kto to taki? Kto to taki?”
Księżyc na to odrzekł szybko:
„Jestem sobie złotą rybką!”
Słyszac taką pogawędkę,
Rybak złowił go na wędkę,
Dusił całą noc w śmietanie
I zjadł rano na śniadanie.

8. ZAMIAST PODSUMOWANIA

8.1 Varia

Cykl *Wyspy szczęśliwe* cechuje się szczególnym porządkiem następowania po sobie dwojakich doznań i działań – odkrywania i znajdowania. Motto programu eksponuje potrzebę wyprawy, która łączy się ściśle z prymarną – dla dziecka – niepoahamowaną ochotą odkrywania tajemnic świata. Tajemnica – na co została zwrócona uwaga – jest w „dziecięcym porządku wartości siłą i pędem życia, nadającym mu niepowtarzalny smak i cenę”⁴³, a w kontekście podręcznika główną determinantą ciekawości oraz angażowania w lekturę i aktywność komunikacyjną ucznia.

Autorzy założyli sinusoidalną podróż po świecie tematów, form i wartości. Wspinamy się na szczyt, by uświadomić sobie, że przed nami kolejny. Aby go zdobyć trzeba zejść. Pobuszować w dolinie (poznać składniki, elementy systemu, czyli poszczególne fragmenty rozdziału), potrudzić się przy wspinaczce (wykonując wiele różnorodnych formalnie i merytorycznie ćwiczeń – językowych, kulturowych, literackich) i stanąć na czubku kolejnej góry (szkoła, dom, baśń, sen, zabawa)! Każde „odkrycie”, czyli nazwanie, zdefiniowanie, napisanie, przeczytanie, zagranie, wysłuchanie – stymuluje kolejny obszar imponderabiliów, mobilizuje do zagłębienia w następny zakamarek podręcznikowej wyspy. A – jako że psychika dziecka naznaczona jest predyspozycją do chłonięcia utworów przemawiających językiem symboli, metafor i fantazji – *Wyspy szczęśliwe* odwołują się do tej kompetencji. Stanowią doskonały przykład stałego „wychylenia ku”⁴⁴ odbiorcy. Odbiorcy dziecięcemu z całym bagażem jego doznań, potrzeb, wartości.

Można podsumować opowieść o podręczniku, parafrazując słowa Adama Zagajewskiego: *Wyspy szczęśliwe* „zawsze chcą powiedzieć więcej, niż można – ponad poezję, w górę w stronę wysokości, ale i w dół, tam gdzie dopiero się zaczyna nasz region, pokornie i nieśmiało”. Mówią do dziecka w taki sposób, iż wierzy, „że każdy dzień jest świętem”, sprawiają „że życie jest zaokrąglone, pełne, dumne, nie wstydzące się doskonałej formuły”⁴⁵, bo kształcąc kulturę czytania⁴⁶:

- **eksponują w lekturze tekstów problematykę egzystencjalną** (tekst pełni często funkcje instrumentalne, bo przede wszystkim angażuje ucznia emocjonalnie, stawia problemy, zachęca do refleksji i wartościowania, formuje i rozwija postawy moralne, pytając o jakość życia, nazywa jego sens, egzemplifikuje);

⁴³ A. Baluch, *Archetypy literatury dziecięcej*, Wrocław 1993, s. 16.

⁴⁴ W badaniach teoretycznoliterackich pojęcie to ukoł Eugeniusz Kucharski.

⁴⁵ A. Zagajewski, *Czytając Miłosza*, [w:] tegoż *Anteny*, Kraków 2005, s. 14.

⁴⁶ Podpunkty dalszej części wywodu zogniskowane na podstawie badań Zenona Urygi poświęconych zagadnieniom kształtowania przez podręczniki kultury czytania: Z. Uryga, *Współczesna generacja podręczników dla gimnazjum*, [w:] *Podręcznik jako narzędzie kształcenia polonistycznego w gimnazjum*, red. H. Kosętką, Z. Uryga, *Nowoczesna Szkoła*, seria 9, Kraków 2002, s. 43 i nast.

- **wprowadzają w tradycje literatury i kultury** (podręcznik i ćwiczenia bazują na tekstach różnorodnych genologicznie, pojawiają się zatem teksty epickie, poetyckie i dramatyczne w urozmaiconym planie gatunkowym, np.: aforyzmy, bajka, powieść, sonet, epopeja, kołysanka etc.);
- **uwypatniają korespondencje literatury z innymi dziełami sztuki** (dobór tekstów stymuluje polisensoryczność nauczania, zakłada poznawanie świata wielością zmysłów. Dzieci na lekcjach: czytają, słuchając muzyki; słuchają, malując; opisują, dotykając; mają okazję – przy odpowiednim zaplanowaniu działań – czuć zapachy, odróżniać faktury, łączyć kolory. Młody człowiek może stać się dzięki podręcznikowi „igraszką zmysłów”. Z jednej strony zabawie podlega, z drugiej zabawa go kształtuje.)
- **objaśniają zjawiska kultury współczesnej** (eksponując kulturę wysoką, nie stronią od popularnej);
- **odkrywają wymiary indywidualnego, dziecięcego świata** (program sytuuje doświadczenie ucznia w planie synchronicznym i diachronicznym. Koncentrując uwagę na poszczególnych elementach, np. szkole, przyjaźni, domu, rodzinie, ojczyźnie, marzeniach, zabawie – buduje spójny obraz świata czwartoklasisty. Osadzając wybrane zagadnienia na tekstach dziecku bliskich, ciekawych, często śmiesznych i żartobliwych, pokazuje, jak literatura determinuje życie, a życie literaturę. Te wzajemne związki, stałe przenikanie się światów – fantastycznego z realnym, fikcyjnego z prawdziwym – zdają się jednym z głównych rysów charakterystycznych dla podręcznika).

Każdy z zaproponowanych tekstów analizować można zatem na płaszczyźnie podstawowej i rozszerzonej. Zaplanowane działania w kontekście poszczególnych tematów zakładają możliwość pracy z dzieckiem o niskich kompetencjach i z uczniem uzdolnionym, bo – jak głosi motto Dolnośląskiej Sieci Wspierania Uzdolnień – *„Wszystkie dzieci – zarówno utalentowane i błyskotliwe, jak i przeciętne czy mało zdolne – zasługują na danie im szansy, by wiodły szczęśliwe i satysfakcjonujące życie”*.

Grażyna i Jacek Kuleszowie do rangi wartości prymarnych podnoszą codzienność, czasem wręcz błahość, zwykłość, ujmowanie życia od strony jego małych i drobnych przejawów.

Zestaw tekstów zdaje się wychodzić w stronę zachwyty noblistki: *„Życie cudem jest!”*

Adam Zagajewski pisał:

„Tak, obrona poezji i wysoki styl, etc.

Ale także letni wieczór w małym miasteczku,

***gdy pachną ogrody, a koty spokojnie siedzą
przed domami, jak chińscy filozofowie*⁴⁷.**

A *Wyspy szczęśliwe* w klasie IV dostrzegają urodę letniego wieczoru, kreślą przestrzenie małych miasteczek, mysich nor, domów bobrów, dziecięcych pokoi. Inspirowują do odbierania świata wszystkimi zmysłami; pozwalają głaskać koty, zabierają na spacer nad strumieniem, pokazują porcelanowe kubki, liście klonu, lustra, szafy... Uwrażliwiają więc na znaczenia świata, inicjują postawę refleksyjną. Uczą bowiem przyjaźni z otoczeniem, ale i samym sobą – bo skłaniają do narastania w dziecku pełni obrazu, harmonii świata, świadomości istnienia na wielu płaszczyznach, dobrze wyposażają na dalszą drogę poznawania pojęć, terminów, wartości, postaw.

Thomas Browne pisał: „Aby dobić do prawdziwego szczęścia, musimy podróżować do bardzo dalekiego kraju i nawet poza samych siebie” – taki sens ma podróż po wyspach Kuleszów. Wychodzić poza siebie, by wracać bogatszym – za sprawą czytania, mówienia, pisania, słuchania, myślenia.

⁴⁷ A. Zagajewski, *Obrona poezji*, [w:] tegoż, *Anteny*, Kraków 2005, s. 33.